

Sonja Tiitola

PITÄÄ TEHDÄ RAKKAUDESTA LAJIIN
Etnografinen tutkielma suomalaisesta maataloudesta

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Maaliskuu 2023

TIIVISTELMÄ

Sonja Tiitola: Pitää tehdä rakkaudesta lajiin – etnografinen tutkielma suomalaisesta maataloudesta
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatutkimuksen tutkinto-ohjelma
Sosiaaliantropologia
Maaliskuu 2023

Maatalous on lukuisten suomalaisten ruoantuottajien elämäntapa ja elinkeino, jolla on pitkät juuret Suomen historiassa. Maataloutta ovat muuttaneet ja ravistelleet suomalaisen yhteiskunnan rakennemuutos ja kaupungistuminen, EU-aika sekä myös viime vuosien koronapandemia ja energiakriisi. Samalla maatalous on merkittävä kestävä siirtymän toimintakenttä ilmaston ja ympäristön kantokykyongelmien ratkaisemisessa ja ruokaturvan takaamisessa.

Tässä sosiaaliantropologian pro gradu -tutkielmassa perehdyn etnografisesti suomalaiseen maatalouteen 2020-luvulla. Tutkielman aineisto on kerätty etnografisen kenttätöiden ja videohaastattelun avulla kolmelta suomalaiselta maatilalta vuosina 2021–2022. Näistä tuotanto- ja tulomuodoiltaan toisistaan poikkeavista tiloista yksi oli luomukarjatilalla, toinen puimuritila ja kolmas biodynaaminen maatila. Tutkimuskysymykset ovat seuraavat: *Miten suomalaiset maatilayrittäjät kokevat elinkeinonsa 2020-luvun alussa? Mitkä asiat vaikuttavat maatilojen toimintaan? Miten arjen etiikka muodostuu maataloilla?*

Kirjallisuuskatsaus rakentuu kolmen yhteiskuntatieteellisen maatalouden tutkimuksessa käytetyn näkökulman ympärille. Ensinnäkin maatalouden toimintaympäristön käsite avaa elinkeinon vaikuttavien yhteiskunnallisten, kansallisten ja kansainvälisten tekijöiden kokonaisuutta. Toisekseen EU:n maatalouspolitiikkaa ja eurooppalaisia viljelijöitä käsittelevä tutkimus selittää erilaisia tapoja, joilla ylikansallinen maatalous- ja ympäristöpolitiikka vaikuttavat viljelijöiden elinkeinon ja viljelykäytäntöihin. Kolmanneksi maatalouden kulttuuriset käsikirjoitukset ja ”hyvän viljelijän” malli kuvaavat elinkeinon ja elämäntapaan liittyviä kulttuurisia normeja, arvoja ja ideaaleja.

Analyysia ohjaava arjen etiikan käsite tarkoittaa oikean ja väärän toiminnan arvioimista sekä hyvää elämää määrittäviä arvoja, normeja ja ruumiillisia tekoja. Tutkielman teoreettinen lähestymistapa muotoutuu antropologisen etiikasta ja vastuusta käydyn keskustelun kautta. Toimijaverkostoteoreettisesti toimijuuden ja vastuun käsitetään ulottuvan yksilöä pidemmälle sekä muotoutuvan suhteissa muihin ihmisiin, lajeihin ja meitä ympäröivään maailmaan.

Tutkielman johtopäätöksenä voi ensinnäkin todeta, että maatilojen arjen etiikka muotoutuu viljelijöiden ammatillisissa verkostoissa, heidän vuorovaikutuksessaan asiakkaiden kanssa, tilojen monilajisissa suhteissa, maalla asumisessa sekä sellaisessa todellisuudessa, jossa maatalous työnä on itseisarvo. Viljelijöiden toimijuus muodostuu heidän omista aktiivisista yhteisöissään ja omassa toiminnassaan. Toisekseen, maatilojen toimintaan ja arkeen vaikuttavat monet tekijät, samalla kun elämäntapaa määrittävät kulttuuriset käsikirjoitukset ovat muutoksessa. Niin kansalliset kuin kansainvälisetkin toimintaympäristön muutokset vaikuttavat maataloilla; taloudellinen epävarmuus varjostaa tulevaisuutta EU:n yhteisen maatalouspolitiikan tukikausi kerrallaan. Maatilojen tuotantoketjut ovat myös herkkiä globaaleille tekijöille, kuten esimerkiksi koronapandemian vaikutuksille. Suomalaista maataloutta elinkeinona vahvasti määrittänyt kulttuurinen malli sukupolvien jatkuvuudesta on hiipumassa. Samoin perheiden merkitys muuttuu: vaikka viljelijöiden perheet asuvat maataloilla, on ”perhetiloista” ja vahvasti sukupuolittuneesta työstä siirrytty yksityyrittämiseen.

Avainsanat: maatalous, arjen etiikka, ruoantuotanto, maatalouden kulttuuriset käsikirjoitukset, EU:n yhteinen maatalouspolitiikka, maatalouden toimintaympäristö

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla

Alkusanat

Tämän pro gradu -tutkielman taustalta löytyy hyvin opettavainen ja antoisa, mutta pitkä ja paikoitellen tahmea prosessi, jonka aikana lähipiirin tuki on ollut korvaamatonta. Kiitos Antero ja Vivi, kun olette kuunnelleet, tsempanneet ja tukeneet aina tarpeen tullen sekä luoneet toivoa myös gradun valmistumisen jälkeisestä elämästä. Kiitos Helmi ja Silja vertaistuesta! Ajattelen lämmöllä yhdessä Töölön kirjastossa vietettyjä opiskelun ja gradujen täyteisiä päiviä. Kiitos työn ohjaajalle Laura Huttuselle oivallisista näkökulmista ja kommentteista, jotka ovat kannustaneet hankalissa tilanteissa eteenpäin.

Erityiskiitokset kuuluvat tämän työn empiirisen puolen mahdollistaneille maanviljelijöille luottamuksestanne ja siitä, että avasitte maatilanne sekä ajatuksenne minulle.

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
1.1. Tutkimuskysymys ja tutkielman rakenne.....	5
2. Maatalous yhteiskuntatieteellisenä tutkimuskohteena	7
2.1. Maatalouden muuttuva toimintaympäristö.....	8
2.2. Maanviljelijät ylikansallisen maatalouspolitiikan viitekehyksessä.....	10
2.3. Maanviljelijän kulttuuriset käsikirjoitukset ja ”hyvän viljelijän” malli.....	14
3. Arjen etiikka ja toimijuus	18
3.1. Antropologian näkökulmia arjen etiikkaan.....	19
3.2. Toimijuuden käytänteoreettinen tarkastelu.....	21
3.3. Toimijaverkostoteoria.....	23
4. Tutkielman menetelmän ja aineiston esittely	26
4.1. Etnografisen menetelmän toteutus.....	27
4.2. Kentän esittely ja kentälle pääseminen.....	29
4.3. Tutkimuseettiset huomiot.....	32
4.4. Kohti analyysia.....	32
5. Ylisukupolvinen maatila	34
5.1. Maatilat osana sukutilojen jatkumoa.....	34
5.2. ”Viljelijäperheistä” viljelijöihin ja perheisiin.....	37
6. EU-politiikka maatiloilla	41
6.1. Yhdessä yössä kaikki muuttui?.....	41
6.2. CAP – byrokratiaa ja itsenäisyyden kaipuuta.....	44
7. Ammatillisten verkostojen merkityksestä	48
7.1. ”Brasiliaisella ja intialaisella biodynaamisella tilalla toimitaan samalla tavoin kuin suomalaisella”.....	49
7.2. Facebook- ja WhatsApp-ryhmiä.....	51
8. Luontosuhde ja arjen etiikka	54
8.1. Monilajiset tilat: ”Kyllähän siellä pörriäisiä, mehiläisiä ja kimalaisia on. Sillei tosi hyödyllisiä luonnolle.”.....	54
8.2. Kipsiä pellolle ja pohdintaa maaperästä, sateista ja kuivuudesta.....	57
9. Arjen haasteena kannattavuus	61
9.1. Paikallista ruokaa ja neuvotteluja ruoan hinnasta.....	62
9.2. Tukipolitiikkaa ja tulevaisuudenkuvia: ”Pitää meidän jatkossakin jotain syödä”.....	67
10. Lopuksi: Kiteytyksiä maatilojen arjen etiikasta	70
10.1. Tutkielman toteutuksen reflektointia.....	74
Lähteet.....	77

1. Johdanto

Maanviljelijöiden luonnonläheinen elämäntapa kiinnostaa monia, ja viime vuosina maatilat sekä maanviljelijät ovatkin näkyneet suomalaisten televisioissa ja suoratoistopalveluissa. Maataloutta elämäntapana tositelevisioformaatin muodossa käsittelevät esimerkiksi deittiohjelma *Maajussille morsian* sekä maanviljelijä Frank Erichsenin elämää seuraava lifestyle-ohjelma *Tanskalainen maajussi*. 40 000 tilaajan Youtube-kanava *Maalaisjärki* kertoo maitotilasta ja sen arjen sattumuksista, iloista sekä suruista. Samaan aikaan uutismedioiden otsikot nostavat esiin toisenlaista todellisuutta. Vuoden 2022 alussa Helsingin Sanomat otsikoi pääkirjoituksensa seuraavalla tavalla: *Maatalouden taloudellinen ahdinko vain pahenee*. Saman vuoden joulukuussa kuvailtiin jo maatalouden kriisiytymistä, kun hätähuutoja suomalaisen ruoantuotannon kentältä välitti artikkeli *Tältä näyttää maatalouden kriisi* (HS 5.12.2022). Maatalous on ajankohtaisten ruoka- ja ilmastopoliittisten keskusteluiden keskeinen aihe. Hiilineutraalia Suomea vuonna 2035 tukevan ilmastoruokaohjelman suunnittelu kiristää hallituspuolueiden välejä (Yle 8.2.2023). Viime vuodet Euroopan parlamentissa on suunniteltu uusinta, vuoden 2023 alussa voimaan astunutta, toteutusta EU:n yhteiselle maatalouspolitiikalle, joka muun muassa määrittää yksityiskohdat maataloustuista. Suomalainen maatalous ja ruokajärjestelmä siis kiinnostaa sekä puhututtaa monella tasolla ja se on myös poliittisen keskustelun aihe, jonka tulevaisuus tulee koskettamaan monia suomalaisia eri tavoin.

Mutta mikä on maanviljelijöiden sekä maatilayrittäjien kokemus ja rooli? Miltä erilaiset keskustelut ja muutokset näyttäytyvät maatiloilla? Minkälainen suomalainen maatila on 2020-luvulla? Tämän sosiaali-antropologian pro gradu -tutkielman tavoitteena on syventyä tähän näkökulmaan, ja tutkia etnografisesti suomalaisia maatiloja 2020-luvulla. Tarkoitukseni on syventyä tuotettua viihdettä ja uutisotsikoita syvemmälle tasolle, sekä tutkia suomalaisten maatilojen arjen etiikkaa ja maatilayrittäjien toimijuutta niin perinteisen suomalaisen elinkeinon jatkajina kuin myös osana kansallista ja kansainvälistä ruokajärjestelmää.

Aineistoltaan ja luonteeltaan tämä gradu on etnografinen. Lähdin antropologin roolissa keräämään aineistoa maatiloilta havainnoiden sekä haastatellen kolmella suomalaisella maatilalla toimivia maatalousyrittäjiä vuosina 2021 ja 2022. Yksi heistä kasvatti

luomulihakarjaa, toinen oli puimuriviljelijä ja kolmas piti biodynaamista maatilaa. Sekä maatiloilla tapahtuvalla kenttätyöllä että etnografisella tutkimusotteella toteutetulla videohaastattelulla kerätty aineisto valottaa monenlaisia maatilayrittäjien kohtaamia arjen haasteita ja realiteetteja, elinkeinon merkityksellisiä puolia, sekä myös perheen roolin ja maataloutta elinkeinona määrittävien kulttuuristen mallien muuttumista ja toisaalta muuttumattomuutta. Nämä näkökulmat kytkeytyvät koko ruokajärjestelmää koskeviin kysymyksiin, jotka ovat erityisesti viime vuosina olleet tapetilla.

Ruokajärjestelmän käsite kattaa maatalouden lisäksi ruoan markkinoinnin, jalostuksen, kuljetuksen, hankinnan ja kulutuksen, mutta myös päätöksenteon ja instituutiot sekä kaikki yhteiskunnan toimet, jotka liittyvät elintarvikkeiden tuotantoon ja kulutukseen (Ulkoministeriö; Mononen & Silvasti 2012). COVID-19-pandemia on vaikuttanut kaikkiin näihin askeliin alkuperäisestä tuotannosta ruoan prosessointiin ja logistiikkaketjuihin sekä ruoan tarpeeseen (Şmuleac & Botănoiu ym. 2020, 598). Venäjän Ukrainassa aloittaman hyökkäyssodan seurauksena lannoitemarkkina on puolestaan kriisiytynyt ja muiden energiaintensiivisten tuotteiden hinnat ovat nousseet merkittävästi. Sota on vaikuttanut myös maailman ruokaturvaan, sillä Ukraina on tunnettu suurena viljan ja auringonkukkaöljyn tuottajana. Suomessa nähty vaikutus on ruoan tuotantokustannusten kasvu, jolla on ollut vaikutusta myös ruoan hinnan nousuun. (FAO 2022, 3.)

Maatalouden, ruoantuotannon ja ruokajärjestelmän muutoksia tarkasteltaessa on hyvä muistaa, että maataloudessa on tapahtunut murroksia ennenkin. Itsenäisen Suomen historia on pitkästi kytkeytynyt maatalouden historiaan, sillä länsieurooppalaisella mittapuulla vertailtuna Suomi säilyi maailmansotien jälkeen poikkeuksellisen pitkään maatalousmaana. Vielä 1950-luvulla Suomen maa- ja metsätalousväestö oli noin 1,67 miljoonaa (Markkola 2004, 16), ja tuolta vuosikymmeneltä lähtien niin maatalous kuin koko suomalainen yhteiskuntakin muuttui rajun rakennemuutoksen ja kaupungistumisen myötä. Myös maatalouden uudenaikaistaminen alkoi 1950-luvulla, jolloin tuotanto alkoi tehostua, tilakoot kasvoivat ja työtä koneistettiin. Kaiken kaikkiaan 50-luvulta lähtien kiihtyneellä suomalaisen yhteiskunnan rakennemuutoksella on ollut suuri vaikutus suomalaisen maatalouteen ja maaseudun väestörakenteeseen. Teollistuminen ja koneistuminen muuttivat maataloustyön luonnetta kohti pääomavaltaista tuotantotapaa, kun koneet korvasivat työvoimaa. Kaupungistuminen ja muuttoliike muovasivat maaseudun väestörakennetta, samoin suurten ikäluokkien aikuistuminen. Tilojen ja maatalousväestön määrää tarkastellen suomalaisen maatalouden kehitys on ollut

laskusuuntainen, ja erityisesti pientilat ovat saaneet väistyä tehokkaamman tuotannon tieltä. (em. 2004, 16.) Vielä 2000-luvullakin jatkunutta murrosta kuvaa se, että maatilojen määrä on laskenut vuodesta 2004 vuoteen 2020 yhteensä noin 40 prosenttia (SVT Liite 1).

Maataloutta on hallittu erilaisin politiikan keinoin, ja valtiovalta on ohjannut sekä säädellyt maatilojen toimintaa Suomessa koko itsenäisyyden ajan ja myös sitä ennen (Silvastin 2001, 23). Suomen kansallisella maatalouspolitiikalla on ollut kaksi laajaa tavoitetta: turvata elintarvikkeiden kansallinen omavaraisuus sekä huolehtia viljelijäväestön tulotasosta. Varhaisessa maatalouspolitiikassa tuotannon kasvattamista pidettiin keinona saavuttaa omavaraisuus, ja valtio tuki voimakkaasti maatalousteknologian kehitystä sekä käyttöönottoa. 1960-luvulla tilanne äityi ylituotannoksi, jolloin maatalouden rakennetta alettiin rationalisoida ja toiminnan kannattavuutta edistää suurentamalla tilakokoja sekä nopeuttamalla pientilojen luopumista tuotannosta. (Jokinen & Aakkula 2004, 298.) 1990-luvulla maatalouden ja muun yhteiskunnan välisissä suhteissa tapahtui suuria institutionaalisia muutoksia, kun Suomi liittyi Euroopan unioniin vuonna 1995. Ennen EU:ta valtion kanssa tuottajahinnoista, tukitasoista ja muista elinkeinon vaikuttavista toimenpiteistä sopi Maa- ja metsätaloustuottajien Keskusliitto MTK ja sen ruotsinkielinen sisarjärjestö. EU:n aikana tärkeimmät maatalouspoliittiset ratkaisut siirtyivät Brysseliin. (Laurila 2004, 390–391.)

Ruokajärjestelmä kärsii myös monista kestävyysongelmista (Kaljonen, Karttunen & Kortetmäki 2022, 3), sillä se on samalla sekä erittäin haavoittuvainen ympäristön tilan muutoksille että merkittävä ympäristöhaittojen aiheuttaja, tuotannosta hävikkiin. Ruokajärjestelmä aiheuttaa myös merkittäviä ilmaston ulkopuolisia vaikutuksia luonnolle, kuten biodiversiteetin vähenemistä ja makeiden vesien vetäytymistä. (Kortetmäki 2022, 10.) Suomessa ajankohtainen ympäristöön liittyvä aihe on esimerkiksi maatiloilta Itämereen valuvista lannoitteista johtuva ravinnekuormitus ja tästä seuraava rehevöityminen (MTK 2021).

Tähän liittyen ruokajärjestelmä on merkittävä vihreän ja reilun siirtymän¹ toimintakenttä ja tämä tiedostetaan monissa tuoreissa tutkimuksissa sekä yhteiskunnallisissa strategioissa. Ratkaisua luontokadon pysäyttämiseksi etsitään maatalous- ja ruokasektorilta esimerkiksi

¹ Vihreällä siirtymällä tarkoitetaan muutosta kohti ekologisesti kestäväää taloutta ja kasvua, joka ei perustu luonnonvarojen ylikulutukseen ja fossiilisiin polttoaineisiin (Ympäristöministeriö a). Reilu siirtymä tarkoittaa sosiaalisen oikeudenmukaisuuden nostamista keskeiseksi osaksi ympäristökriisin ratkaisua (Huttunen & Rekola 2021).

kasviproteiinien runsaammalla käytöllä sekä uudistavalla viljelyllä Sitran raportissa *Tackling root case: Halting biodiversity loss through the circular economy* (2022). Ruokajärjestelmän kestävyysongelmien ratkomista ja ruokamurrosta reilun siirtymän näkökulmasta tarkastellaan JUST FOOD -tutkimushankkeen raportissa *Polkuja kestävään ja oikeudenmukaiseen ruokajärjestelmään* (2022). Valtioneuvoston kanslian julkaiseman Kestävän kehityksen toimikunnan vuosille 2022–2030 kehittämän strategian, *Luonnon kantokyvyn turvaava, hyvinvoiva ja globaalisti vastuullinen Suomi*, yhdeksi muutosalueista on määritelty hyvinvointia edistävä, planeetan kestävyystavoitteiden kanssa linjassa oleva ruokajärjestelmä.

Ruokajärjestelmä on murroksessa ja reiluun ruokamurrokseen ja ruokajärjestelmän oikeudenmukaiseen siirtymään perehtynyt tutkija Teea Kortetmäki (2022, 61) muotoilee, että joskus tulevaisuudessa, vuosikausien tai vuosikymmenten päästä, pääasiallinen ruoantuotanto saattaa tapahtua aivan muualla kuin maataloilla. Kuitenkin, kuten Kortetmäki painottaa, maatalous ja maatilatyö ovat todennäköisesti vielä jonkin aikaa pääasiallinen ruoantuotannon väylä. Siispä tänä erilaisten yhteiskunnallisten ja globaalien murrosten aikana on tärkeää suunnata katse maatalouden toimijoihin.

Olen tässä luvussa avannut tutkielman kontekstin vuoksi lyhyesti suomalaisen maatalouden historiaa ja rakennemuutosta, ilmastokeskustelua sekä strategisten muutosten tarvetta. Kuitenkin puhuttaessa rakenteellisista, systeemisistä ja yhteiskunnallisista muutoksista sekä ruokajärjestelmän globaaleista ongelmista, on tärkeä tiedostaa maatalouden elintapamaisuus ja huomioida muutosten tapahtuvan oikeilla maataloilla keskellä suomalaista kulttuurimaisemaa. Tämä on se näkökulma, josta olen tässä tutkielmassa kiinnostunut, ja johon etnografinen menetelmä tuo vastauksia. Tämänkaltaiseen tutkimusnäkökulmaan minua on voimakkaasti inspiroinut antropologinen ruoantuotannon tutkimus. Esimerkiksi antropologi Jonas Plaanin (2020) tutkimuksessa Viron Kihnu-saaren kalastajayhteisöstä käsitellään sitä, miten paikallinen tieto sekä ihmisen ja luonnon vuorovaikutus muovaantuvat muuttuvassa poliittisen ekologian ympäristössä. Antropologinen tutkimus voi myös nostaa esiin monilajisia kytköksiä. Heather Paxon (2012) on tutkinut amerikkalaisia artesaanijuustoja ja niiden arvionluomista monografiassaan *The Life of Cheese*. Paxon tarkastelee miten juustojen tekijät toimivat yhteistyössä niin maiseman, vuohien, lampaiden, bakteerien ja hapatteiden sekä markkinoiden kanssa. Näistä lähtökohdista inspiroituneena tulen tekemään antropologisen retken suomalaiseen maatalouteen tässä suomalaisia maatalousyrittäjiä tarkastelevassa tutkielmassani.

1.1. Tutkimuskysymys ja tutkielman rakenne

Maatalous on ruokajärjestelmän irrottamaton elementti, tärkeä osa ruokaturvaa sekä kansallisen ja ylikansallisen hallinnan alainen taloudensektori. Se on myös suomalainen perinteinen elinkeinoala, johon on kohdistunut erilaisia toimintaympäristön muutoksia niin maatalouden murroksen, EU-jäsenyyden kuin ilmasto- ja ympäristökeskustelunkin myötä. Samalla se on elämäntapa, jota määrittävät tietyt kulttuuriset mallit.

Tämän sosiaalianthropologian pro gradu -tutkielman tarkoitus on tuottaa etnografista tietoa siitä, minkälaista suomalaisen maatilallisen arki ja elinkeino on 2020-luvun alussa. Tavoitteeni on tuottaa tutkielmalla lisää ymmärrystä ja näkökulmia suomalaisen maatalouden toimijoista ja kentästä samalla osallistuen keskusteluun suomalaisesta ruoantuotannosta ja ruokamurroksesta, sekä ruoantuotannon nykytilan kautta raottaa verhoa myös sen tulevaisuuteen liittyvistä kysymyksistä.

Tutkimuskysymys rakentuu seuraavien tutkimusongelmien ympärille:

- *Minkälaisena maatilayrittäjät kokevat elinkeinonsa 2020-luvun alussa?*
- *Mitkä asiat vaikuttavat maatalojen toimintaan?*
- *Miten arjen etiikka muodostuu maataloilla?*

Tutkielman rakenne etenee kirjallisen taustoituksen ja teoreettisen viitekehyksen kautta aiheen empiiriseen tarkasteluun. Kirjallisuuskatsaus ja teoreettinen viitekehys rakentuvat luvuissa 2–3. Luvussa 2 syvennyn suomalaisen maatalouden lähihistoriaan ja esittelen Euroopan unionin yhteistä maatalouspolitiikkaa, sen tarkoitusta sekä siihen kohdistettua kritiikkiä. Tuon tutuksi myös maatalouden toimintaympäristön käsitteen, sekä perehdytän lukijan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen ruoantuottajista ja maataloudesta. Samassa luvussa esittelen suomalaisesta tutkimuksesta kumpuavat maanviljelijöiden kulttuuriset mallit ja avaan tutkimusta viljelijöistä CAP-politiikan alaisuudessa. Luku 3 muodostaa pohjan teoreettiselle viitekehykselle. Avaan antropologian näkökulmaa arjen etiikkaan ja toimijuuteen Michael Lambekin, Webb Keanen ja James Laidlawin käymän keskustelun pohjalta. Luvussa 4 esittelen käytetyn tutkimusmenetelmän ja tutustutan lukijan tutkielman etnografiseen kenttään. Etnografisen tutkimusmenetelmän metodologisten valintojen sekä käytännön toteutuksen esittelyn lisäksi pohdin tutkimuseettisiä kysymyksiä ja avaan analyysin toteutusta.

Analyysi koostuu neljästä empiirisestä luvusta, joiden järjestyksellä ja sisällöllä on kahdenlaisia tavoitteita: samalla kun tarkastelen aineistosta arjen etiikkaa ja toimijuutta sekä vastaan tutkielman tutkimuskysymykseen, pyrin luku luvulta luomaan lukijalle ymmärrettäväksi tavoittamaani kuvaa tutkimistani tiloista. Nämä kaksi määränpäättä kulkevat seuraavissa luvuissa käsi kädessä. Lähdän liikkeelle tilojen historiasta ja käsittelen ylisukupolvisuutta, perheiden merkitystä maataloilla sekä kulttuurista mallia sukutilojen jatkuvuudesta (luku 5). Luvussa 6 käsittelen EU:n yhteistä maatalouspolitiikkaa: miten se näkyy tiloilla ja minkälaisia ajatuksia viljelijöillä on aiheen tiimoilta. Luku 7 kertoo viljelijöiden sosiaalisista ja ammatillisista verkostoista, jotka osoittautuivat merkityksellisiksi toiminnan kentiksi. Luvussa 8 avaan maatilallisten suhdetta luontoon ja ympäristöön. Luku 9 pureutuu kysymyksiin maatalouden taloudellisesta näkökulmasta ja siitä, miten maatilat ovat osa paikallista ruokajärjestelmää. Luvussa 10 esittelen tutkielman johtopäätökset ja pohdin tutkimuksen onnistumista ja mahdollisuuksia jatkotutkimuksille. Vaikka analyysi ei ole itsessään sidottu tiettyyn teoriaan, keskustele se kuitenkin aikaisemman tutkimuksen sekä käsitteistön kanssa, kun arjen etiikan tutkimisen ohessa peilaan ainestoa maataloutta käsittelevään tutkimukseen.

Maatalous on aihe, jonka ympärillä risteilevät monet eettiset kysymykset² esimerkiksi eläintuotantoon liittyen, enkä itsekään ole näistä ajatuksista vapaa. Haluankin täsmentää, että tämän tutkimuksen tavoite on välittää suomalaisen maatalouden toimijoiden omaa näkökulmaa siitä, miltä käynnissä olevat muutokset näyttäytyvät heidän elämässään ja elinkeinossaan (vai näyttäytyvätkö?) sekä siitä, mitkä asiat määrittävät heidän elinkeinoaan. Etnografinen menetelmä ja aineistolähtöinen tutkimusote tarjoavat näiden näkökulmien välittämiseen hyviä työkaluja. Arjen etiikkaa tarkastelen viljelijöiden oman arjen kontekstissa Michael Lambekin ja James Laidlawin ajatuksia myötäillen. Tarkoitukseni ei ole tarkastella toimintaa ja valintoja esimerkiksi kriittisen eläintutkimuksen keinoin³, vaan tarkoitus on ymmärtää ja avata suomalaisten maatilayrittäjien arjen todellisuutta, sekä osallistua näin keskusteluun siitä, miten ruokamurros voisi olla reilu ja sosiaalisesti oikeudenmukainen kaikille.

² Burton, Fomey & Sutherland ym. (2020, 8) esittävät, että eettiset ja moraaliset vaatimukset ja normit sille, kuka on ”hyvä viljelijä” voivat olla ristiriidassa keskenään. Esimerkiksi vastuun kokeminen tulevaisuuden sukupolvista ja tämän toteuttaminen vähentämällä viljelyn intensiteettiä ilmastoystävällisemmäksi kohtaa argumentin siitä, että koko maailman ruokkimiseksi on välttämätöntä tuottaa niin paljon ruokaa kuin on mahdollista.

³ Esimerkiksi Elisa Aaltolan ja Birgitta Wahlbergin teos *Me & muut eläimet* (2020) tarjoaa kriittisen eläintutkimuksen välityksellä keskustelua tuotantoeläimistä ja yhteiskunnasta.

2. Maatalous yhteiskuntatieteellisenä tutkimuskohteena

Ihmiskunnan ja yhteiskuntien kehittymiseen kietoutunut maatalous on ollut laajasti yhteiskuntatieteilijöiden kiinnostuksen kohteena. Kun maatalous teollistui, siihen liittyviä ilmiöitä tahdottiin selittää taloustieteen käsittein. Tällöin tutkimus keskittyi maatalouden poliittisen taloustieteen myötä kapitalistisen maatalouden organisoitumiseen ja rakenteeseen. 1980-luvulla tutkijat alkoivat kuitenkin kritisoida tämänkaltaista lähestymistapaa sen yksipuolisuudesta johtuen, ja kiinnostus alkoi suuntautua elintarvikejärjestelmän takana vaikuttavia toimijoita sekä paikallisuutta kohtaan. Sosiaalisen, taloudellisen ja kulttuurisen vaihtelun selvittämiseksi tutkimuksessa alettiin kiinnittää huomiota maataloudessa ja elintarviketuotannossa syntyvien toimijaverkoston sosiaaliseen järjestäytymiseen, sekä näissä verkostoissa ja niiden välillä tapahtuvaan sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Elintarvikejärjestelmän eri tasoilla ja osissa vaikuttavia toimijoita tarkastelemalla pyritään tutkimaan elintarvikejärjestelmän toimintaa osana muuta yhteiskuntaa. (Mononen & Silvasti 2006, 27–38). 2000-luvun alussa päähuomio kiinnittyi ruoan paikallisuuteen ja korkeaan laatuun, sekä turvallisuuteen liittyviin uhkiin ja pelkoihin (em. 2012, 7.) Viime vuosina suomalaisella tutkimuskentällä on noussut keskiöön maatalouden oikeudenmukaisen siirtymän tarkastelu (ks. Reilu ruokamurros -hanke; Puupponen & Lonkila ym. 2022).

Tämän tutkielman aihe rajautuu maanviljelijöihin ja maatalouteen elinkeinona sekä elämäntapana. Tässä luvussa käyn läpi yhteiskuntatieteellistä kirjallisuutta nimenomaan maanviljelijöihin liittyvästä tutkimuksesta. Kirjallisuuskatsauksen tarkastelukulman olen rajannut kolmeen eri käsitteeseen ja tutkimusnäkökulmaan. Maatalouden toimintaympäristön käsite ohjaa hahmottamaan tekijöitä, jotka vaikuttavat maatalouteen elinkeinona niin kansallisesti kuin kansainvälisesti ja makrotasolta mikrotasolle. Avaan ensimmäisessä alaluvussa kolme erilaista toimintaympäristön jäsenystä, jotka kontekstoivat aineiston analyysia. Toisessa alaluvussa perehdyn tarkemmin Euroopan Unionin yhteisen maatalouspolitiikan toimintaperiaatteisiin sekä esittelen tutkimusta, jossa tarkastellaan nimenomaan viljelijöiden ja ylikansallisen maatalouspolitiikan välistä suhdetta. Kolmanneksi tarkastelen suomalaista maataloutta käsittelevää tutkimusta, jossa korostuvat elinkeinoa määrittävät kulttuuriset mallit. Avaan myös keskustelua siitä, minkälaisia ”hyvän viljelijän” määritelmiä suomalaisessa maataloudessa on tunnustettu, ja mikä viljelijöiden ammattietiikan sekä ympäristökysymysten välinen suhde on.

Seuraavien alalukujen näkökulma on eri yhteiskuntatieteiden aloja läpileikkaava. Koska tarkastelen maataloutta erityisesti Suomen ja Euroopan kontekstissa, hyödynnän myös esimerkiksi sosiologista ja hallintotieteellistä tutkimusta, sillä puhtaasti antropologinen tutkimus aiheesta on niukkaa. Antropologi Heather McIlvaine-Newsad (2004, 108) onkin tunnistanut, että vaikka antropologisella maanviljelijöiden tutkimuksella on pitkä perinne globaalissa etelässä, on globaalissa pohjoisessa maataloutta tutkittu suhteellisen vähän. McIlvaine-Newsadin huomio myös perustelee tarvetta lisätutkimukselle.

2.1. Maatalouden muuttuva toimintaympäristö

Pirkko Markkola (2004) muotoilee, että sodanjälkeisessä suomalaisessa maataloudessa pysyvintä on ollut jatkuva ja moninainen muutos, joka koskee yhtä lailla väestöä, tuotantoteknologiaa ja maatalouspolitiikkaa. Erilaisten maataloussektoriin liittyvien toimijoiden ja niihin liittyvien muutosten skaala on laaja, yrittäjästä globaalille makrotasolle. Tämän hahmottamiseksi avaan tässä luvussa erilaisia maatalouden toimintaympäristöön vaikuttavien tekijöiden kokonaisuuksia. Tavat jäsenellä maatalouden toimintaympäristö vaihtelevat tutkimuksellisista tarpeista ja näkökulmista riippuen, ja esittelen tässä luvussa kolme toimintaympäristön jäsenystä. Koska tulen empiirisesti lähestymään aihetta etnografian ja haastattelujen kautta, ovat nämä jäsenyykset osaltaan luomassa toiminnan kehikkoa, jonka kautta hahmotan elinkeinoa. Toisin sanoen näiden toimintaympäristön hahmotelmien tarkoituksena on tässä tutkielmassa avata ja konkretisoida sitä toiminnan ja muutosten kenttää, jossa ymmärrän suomalaisten maatilayrittäjien toimivan.

Maa- ja metsätalousministeriön julkaisussa maatalouspolitiikan vaihtoehtoista (Maa- ja metsätalousministeriö a 2007) suomalaisen maatalouden keskeiset muutokset ja muutostekijät on pilkottu kahdeksaan lohkoon, jotka jakautuvat kansainvälisiin ja kansallisiin toimintaympäristön muutoksiin (taulukko 1). Kansalliset muutostekijät ovat elintarvikemarkkinat, teknologian kehitys, kansallinen politiikka, tilarakenne, ympäristövaikutusten hallinta ja yrittäjä. Kansainväliset muutokset liittyvät globaalimuutoksiin ja EU-politiikkaan. Globaalimuutoksista ministeriön raportissa nostetaan

esiin esimerkiksi Maailman kauppajärjestö⁴, jonka yksi avaintoimija Euroopan Unioni on. Tämä havainnollistaa sitä, miten suomalainen maatalous on EU-politiikan myötä myös osa maailmankauppaa (Euroopan komissio b).

Suomen maatalouden toimintaympäristön keskeiset muutostekijät			
Kansainväliset muutokset	Kansalliset muutokset		
Globaalimuutokset - markkinat - ilmasto - energia	Elintarvikemarkkina - kilpailupolitiikka - hintakehitys - kuluttajat - luomu, lähiruoka - standardit	Teknologia - autom. tuotantoteknologia - energiaratkaisut	Kansallinen politiikka - liikkumavara - kohdentaminen
EU-politiikka - reformi - budjetti	Tilarakenne - yrityskoko - tuottavuus - erikoistuminen - monialaisuus	Ympäristö - vesiensuojelu - maaperä - maisema - luonnon monimuotoisuus	Yrittäjä - ikärakenne - osaaminen - jaksaminen - kannattavuus

Taulukko 1 Maatalouden toimintaympäristön keskeiset muutostekijät. Tämä jäsentely käsittää niin globaalit muutokset, ympäristön, ilmaston ja markkinat, kuin myös kansallisen ja kansainvälisen politiikan. Maa- ja metsätalousministeriö a (2007)

Kaksi muuta maatalouden toimintaympäristöä hahmottavaa jäsenystä tulevat yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen piiristä. Ympäristöpolitiikan hallinnan näkökulmaa tuo esille Juha Peltomaa väitöskirjassaan *Tehotuottajat ja Ellun kanat – Maatilojen muutos ja ympäristöpolitiikan kehittämisen mahdollisuudet* (2015). Peltomaa on tutkinut suomalaisten maatilojen toimintaympäristön muutoksia erityisesti ympäristöpolitiikan näkökulmasta, ja hän hahmottaa maatalouden yhteiskunnallista toimintaympäristöä kolmesta suunnasta. Ensiksi jatkuvana rakennemuutoksena, johon sisältyy tilakokojen kasvu ja maatilojen määrän vähentyminen. Toiseksi maatalouspolitiikan siirtymisenä kansallisesta politiikasta kohti Euroopan unionin yhteistä maatalouspolitiikkaa. Tällä muutoksella on ollut suuria vaikutuksia esimerkiksi viljelijöiden tulotasoon. Kolmanneksi Peltomaa nostaa esiin ympäristöpolitiikan myötä tapahtuneen maaseudun tavoitteiden muutoksen tuotantokeskeisyydestä kohti monivaikutteisuuutta. Maisemanhoito, ympäristönsuojelu, maaseudun hyvinvointi ja yleisempien yhteiskunnallisten hyötyjen tuottaminen ovat nousseet tavoitteiksi tuotannon ohelle. (Peltomaa 2015, 17–26.)

⁴ *World Trade Organization, WTO*

Suomalaisia viljelijäperheitä vuosituhatien vaihteessa tutkinut Tiina Silvasti (2001, 23–36) pilkkoo maatalouden toimintaympäristön neljään toisiinsa linkittyvään lohkoon: hallinnolliseen, poliittiseen, taloudelliseen ja viljelijän identiteettiä rakentavaan. Hallinnolliseen toimintaympäristöön kuuluu EU-politiikka ja kansainvälistyminen, sekä esimerkiksi maaseutupolitiikan nouseminen EU-politiikan alaksi. Poliittinen toimintaympäristö liittyy esimerkiksi rakennemuutokseen sekä viljelijöiden poliittiseen toimintakehykseen, ja siinä on kansainvälistymisen jatkuessa tapahtunut suuria muutoksia, kun maaseudun aseman määrittäminen tapahtuukin kansallisen tason ohella myös kansainvälisten yhteisöjen, järjestöjen ja yritysten toimesta. Taloudellinen toimintaympäristö kattaa maatalouden tulojen ja tukien määräytymisen, maailmankaupan sekä yhteismarkkinoiden sisäisen kaupan. Viljelijän identiteetin rakentamisen diskursiivinen ympäristö liittyy siihen, minkälaisia merkityksiä viljelijöille on annettu suomalaisessa yhteiskunnassa eri aikoina.

Monet asiat ja tekijät vaikuttavat siis tilojen toimintaympäristöön. Monet näistä tekijöistä voivat olla keskenään kilpailevia ja Juha Peltomaa (2015, 11) toteaaakin, että suomalaisen maatalouden toimintaympäristö on erilaisten kamppailujen kohteena sekä jatkuvassa muutoksessa, ja että moninaiset toimintaympäristön vaatimukset asettavat sen toimijoille ristiriitaisia tavoitteita. Seuraavaksi tarkastelen merkittävää toimintaympäristön määrittäjää, eli Euroopan unionin yhteistä maatalouspolitiikkaa, sekä sitä miten sen vaikutuksia eurooppalaisiin viljelijöihin on tutkittu. Kuitenkin on hyvä pitää mielessä, että huolimatta siitä, että moni tutkimus korostaa juuri muutosta, on maataloudessa elinkeinona myös tunnistettavissa vahvaa kulttuurista jatkuvuutta. Tätä näkökulmaa tarkastelen kolmannessa alaluvussa.

2.2. Maanviljelijät ylikansallisen maatalouspolitiikan viitekehysessä

Kansainvälistymisen myötä maaseudun asemaa ei määritetä enää vain kansallisella tasolla, vaan myös kansainvälisillä yhteisöillä sekä ylikansallisilla yrityksillä ja järjestöillä on mahdollisuus vaikuttaa maaseudun asioihin ja toimintaympäristöön (Silvasti 2001, 31). Esimerkiksi Euroopan unionin maatalous- ja ympäristöpolitiikalla on maaseutua kohtaan ruokaturvan varmistamiseen, ilmastonmuutoksen torjumiseen ja vesien suojelemiseen liittyviä tavoitteita. Näin viljelijöiden toimintaa hallitsevat rakenteelliset tekijät, jotka voivat olla

viljelijöiden näkökulmasta riippuen heidän toimintaansa helpottavia tai rajoittavia (Burton, Forney, Stock & Sutherland 2020, 2). Tässä luvussa tarkastelen yhteiskuntatieteellistä tutkimusta kansainvälisten poliittisten sääntöjen ja tavoitteiden vaikutuksista viljelijöiden työhön. Avaan ensin lyhyesti mitä Euroopan unionin yhteinen maatalouspolitiikka tarkoittaa, ja minkälaista keskustelua siitä on käyty.

Euroopan unionin yhteinen maatalouspolitiikka eli CAP (lyhenne sanoista *common agricultural policy*) on yksi EU:n vanhimmista politiikan lohkoista. Sitä on luonnehdittu laajaksi ja moninaiseksi joukoksi tuen saajia ja tavoitteita, monitasoiseksi päätöksentekokoneistoksi sekä myös tärkeäksi budjetin lohkoksi (Kirylyk-Dryjska & Baer-Nawrocka 2009, 608). Euroopan unionin yhteistä maatalouspolitiikkaa on toteutettu vuodesta 1962 ja sen on kuvailtu muovaantuneen yhdeksi Euroopan syvimmälle integroituneista politiikan lohkoista (Maa- ja metsätalousministeriö a). Yhteisen maatalouspolitiikan periaatteet luotiin Rooman sopimuksella vuonna 1957, ja sen lähtökohdiksi määriteltiin maatalouden tuottavuuden parantaminen, maatalousväestön elintason takaaminen, maataloustuotteiden yhteiset markkinat, yhteisön oman tuotannon suosiminen sekä maatalouspolitiikan yhteinen rahoitus (Peltomaa 2015, 2).

EU:n yhteinen maatalouspolitiikka pohjautuu ajatukselle siitä, että ruokahuolto ja ruokaturvaa ei voi jättää puhtaasti markkinoiden ohjattavaksi. Sen lisäksi että politiikalla voidaan varmistaa elintarvikkeiden saanti ja turvata viljelijöiden tulotaso, EU:n maataloustuilla voidaan myös tehdä linjauksia ja ratkaisuja ympäristön kestävyuden, sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja maaseudun elävöittämisen eduksi. Euroopan komission kuvailun mukaan maatalouspolitiikan tavoitteita on tukea maataloustuottajia, parantaa maatalouden tuottavuutta, varmistaa viljelijöille kohtuullinen toimeentulo, torjua ilmastonmuutosta ja käyttää luonnonvaroja kestäväällä tavalla, sekä pitää maaseudun elinkeinoelämä vireänä (Maa- ja metsätalousministeriö b; Euroopan komissio a).

Ympäristöön, kestävyteen ja ruokaturvaan liittyvistä tavoitteista huolimatta yhteinen maatalouspolitiikka on myös saanut osakseen kritiikkiä sosiaalisista ja taloudellisista sekä ympäristöön liittyvistä näkökulmista. Yhteinen maatalouspolitiikka suojaa Euroopan unionin maatalousmarkkinoita markkinoiden heilahteluilta ja tukee maatilojen taloutta, mutta kuten Pe'er ja Bonn ym. (2020) muotoilevat, tästä on seurannut myös ylituotannon ongelmia ja venyneitä budjettikuluja. Heidän mukaansa CAP:ia on myös kritisoitu siitä, että se on osaltaan mukana toimissa, jotka haittaavat biodiversiteettiä ja ilmaston hyvinvointia sekä edistävät

maaperän eroosiota (Pe'er & Bonn ym. 2020). CAP on läpikäynyt monia uudistuksia, jotka ovat osaltaan olleet menestyksekkäitä, mutta kuten Pe'er ja Bonn ym. (2020, 306) esittävät, CAP vaatii fundamentaalisia muutoksia vastatakseen menestyksekkäästi ympäristöllisiin ja sosioekonomisiin haasteisiin.

Eurooppalaisten viljelijöiden ja yhteisen maatalouspolitiikan välistä dynamiikkaa ovat tutkineet esimerkiksi sosiologi Kathryn de Master, antropologit Guntra Aistara, André Thiemann ja Kristīne Rolle. Hallintotieteilijä Juha Peltomaa (2015) on tutkinut suomalaista maataloutta EU:n aikana keskittyen erityisesti ympäristöpolitiikan vaikutuksiin. Tutkimuksissa korostuu erityisesti perinteisten viljelykäytäntöjen sekä EU-standardoinnin välinen ristiriita ja toisaalta erilaiset tavat sopeutua muutoksiin. Vaikka EU:n maatalouspolitiikka on alkanut koskettaa Suomea vasta 1990-luvulla, on kiinnostavaa että politiikan kehityksen on arvioitu olleen ainakin Länsi-Euroopan eri maissa kovin samansuuntaista. Valtiot ovat hyvin samankaltaisesti puuttuneet maataloutensa tuotantoon, rakenteeseen ja tulonmuodostukseen. (Jokinen & Aakkula 2004, 298.) Seuraavaksi esittelemäni tutkimukset sijoittuvat enemmänkin itäiseen Eurooppaan, mutta ne välittävät erityisesti viljelijöiden näkökulmaa ylikansallisen maatalouspolitiikan kehityksessä.

Puolalaisia luomuviljelijöitä tutkinut sosiologi Kathryn de Master esittää (2012) artikkelissaan *Designing Dreams or Constructing Contradictions? European Union Multifunctional Policies and the Polish Organic Farm Sector*, että CAP-politiikan mukanaan tuomat, mahdollisuuksina esitetyt muutokset asettivat myös rajoitteita luomuviljelijöiden elinkeinoon. Sertifioidut luomuviljelijät kokivat erityisen hankalina ja ärsyttävinä sellaiset EU-politiikan myötä tulleet vaatimukset, jotka eivät toimineet hyvin perinteisten, toimivaksi koettujen viljelykäytäntöjen kanssa ja rajoittivat niitä. Heidän mukaansa nämä vaatimukset eivät myöskään ottaneet huomioon ympäristöön ja markkinoihin liittyviin haasteisiin tarvittavaa joustoa. (em. 2012, 103.)

De Masterin tutkimus avaa ristiriitaa toimijuuden suhteen. Ensinnäkin pääsy uusien avustusten ja tukien piiriin on motivoinut viljelijöitä siirtymään sertifioidulle luomusektorille. Samalla kun viljelijät hyötyvät valtionavustuksista, he hyötyvät myös maaseudun kehityksestä ja ympäristön hyvinvoinnista, kun avustukset tarjoavat viljelijöille uusia mahdollisuuksia ylläpitää elinkeinoaan. Toisaalta de Masterin löydökset osoittavat heikkoudet, jotka liittyvät sertifioiduista luomutuotteista saataviin taloudellisiin kannustimiin. Heikkoutena koetaan byrokraattinen ilmapiiri, joka on viljelijöiden mukaan täynnä paperityötä, sääntöjä ja

epätervetullutta sekä odotuksenvastaista sertifikaattipohjaista aikaa vievää rahankulua. Lisäksi viljelijät ajattelevat sertifikaattistandardien olevan määritetty heille niin, että heillä on hyvin vähän toimijuutta ja ääntä prosessissa. (em. 2012, 107.)

Latvia liittyi Euroopan unioniin vuonna 2004 ja CAP-politiikan vaikutukset entisen neuvostomaan luomuviljelyyn ovat kiinnostaneet antropologeja. Guntra Aistara on tutkinut kirjassa *Organic Sovereignities Struggles over Farming in an Age of Free Trade* (2018) monipaikkaisen etnografian avulla luomuviljelijöitä Latviassa EU:n sekä Costa Ricassa CAFTA:n⁵ alla. Aistara esittää, että Latvian ja Costa Rican luomuviljelijät pyrkivät luomaan omia viljelijyyden tapoja paikan tekemisen⁶ kautta, jolloin toiminta muodostuu monien, myös monilajisten toimijoiden myötä verkottuneessa diversiteetissä⁷. Viljelijöiden vuorovaikutus muiden viljelijöiden ja muiden lajien kanssa muovautuu samalla, kun ne sopeutuvat yhteiskunnan taloudellisiin, ekologisiin sekä kulttuurisiin muutoksiin. (em. 2018, 134.) CAP-politiikkaan liittyvä sääntöjen harmonisointi uhkaa tiloja, maisemia ja epästandardeja viljelykäytäntöjä. EU:n viljelykäytännöt sulkevat pois epästandardit viljelytavat, kun taas CAFTA:n uudet siemenomistusoikeudet uhkaavat kriminalisoida viljelijöiden omat, keskinäiset siemenkauppaan liittyvät verkostot. Seurauksena tästä pienet tuottajat eivät välttämättä virallista tuotantoaan, sillä heitä eivät houkuttele kalliit sertifikaatit, yleisiin käytäntöihin liittyvät lisenssit taikka verotus. (Aistara 2018, 185–213.)

André Thiemann ja Kristīne Rolle ovat tutkineet etnografisesti pienten latvialaisten maatilojen ja viljelijäperheiden osallistumista EU-jäsenyyden myötä nousseihin kansallisiin keskusteluihin vihreästä taloudesta artikkelissa *Becoming In-visible: Family Farms in Rural Latvia in the Framework of the EU Common Agricultural Policy* (2022). Thiemann ja Rolle tunnistavat kaksi keskenään vastakkaista viljelijöiden keskuudesta kumpuavaa lähestymistapaa valtioon ja ylikansallisiin kehitysmalleihin. Ensinnäkin heidän tutkimansa viljelijäperhe ei ollut halukas rekisteröimään maatilansa, sillä he päätyisivät rekisteröimisen myötä verotuksen piiriin. Päätökseen vaikutti myös epäluottamus Latvian valtiota kohtaan. Rekisteröimättömyys on harkittu teko, jonka myötä he pysyvät ”näkymättömänä” valtiota kohtaan. Toisaalta viljelijäperhe osallistuu keskusteluun heitä koskevasta politiikasta esimerkiksi lähettämällä kirjeitä ministeriöille ja yrittämällä mobilisoida samankaltaisesti ajattelevia toimijoita

⁵ Keski-Amerikan vapaakauppasopimus, englanniksi *Central America Free Trade Agreement*

⁶ Aistara käyttää englanninkielistä käsitettä *place making*

⁷ Englanniksi *networked diversities*

perustamaan vaihtoehtoisia liikkeitä. Thiemann ja Rolle havaitsivat myös naapureiden ja tuttavien välisen vaihdantatalouden merkittäväksi tekijäksi perheen toimeentulolle. Toisessa Thiemannin ja Rollen tapaustutkimuksessa nousee hyvin vastakkainen dynamiikka, jossa viljelijät taas olivat hyvin innokkaita luomaan valtion ja EU:n tunnustamaa yritystoimintaa, tosin pitäen osan projekteistaan näkymättömissä. (em. 2022, 43–47.)

De Masterin, Aistarän sekä Thiemannin ja Rollen tutkimuksissa nousevat esille ristiriidat perinteisten viljelykäytäntöjen ja politiikan myötä tiukentuneiden sääntöjen välillä. Samalla ilmenee viljelijöiden tarve vaikuttamiseen ja toimijuuden kokemuksiin politiikan kehityksessä, tai sen ulkopuolella. Suomalaisia maatiloja tutkinut Juha Peltomaa (2015, 32) lähestyy aihetta ennemminkin *adaptiivisuuden* käsitteen kautta. Adaptiivisuudella Peltomaa viittaa siihen, että viljelijöiden muutoksiin sopeutumisen sijaan he etsivät uusia toiminnan tapoja sekä mahdollisuuksia suunnata toimintaa niin, että tilanpidon jatkaminen on mahdollista haasteellisissa tilanteissa. Peltomaa tunnistaa adaptiivisiksi strategioiksi esimerkiksi toiminnan jatkamisen laajentamalla, monialaistamalla tai supistamalla. Maatalouden toimijat, kuten maanviljelijät, toimivat siis monin eri tavoin ja motiivein politiikan ja kansainvälisten kauppasopimusten alla, rinnalla tai niiltä näkymättömissä. Seuraavaksi pureudun tarkemmin siihen, miten maataloutta voi tutkia kulttuurisessa mielessä.

2.3. Maanviljelijän kulttuuriset käsikirjoitukset ja ”hyvän viljelijän” malli

Yksi tapa hahmottaa suomalaista maataloutta on tarkastella sitä maatalouden murroksen ja suomalaisen yhteiskunnan rakennemuutoksen kautta niin kuin olen tehnyt edellisissä luvuissa. Tällöin maataloudesta maalataan kuvaa mullistusten kautta, kuten esimerkiksi tarkastelemalla maatilojen määrän vähenemistä, tilojen erikoistumista, tilakokojen kasvamista tai tuotannon tehostumista. (Silvasti 2001, 16.) 1990-luvulla yhteiskuntatieteellisessä maanviljelijöitä koskevassa tutkimuksessa alkoi kuitenkin nousta kiinnostus normien merkityksestä maanviljelijöiden toimintaa selittävinä tekijöinä. Tutkimuksen huomio alkoi siirtyä taloudellisista ja asenteellisista lähestymistavoista kohti identiteettiä ja kulttuuria viljelijöiden toiminnan ymmärtämisen kannalta potentiaalisina tekijöinä. (Burton, Forney & Stock ym. 2020, 2.) Tämän käänteen myötä keskustelu hyvän viljelijän ominaisuuksista nousi

merkittäväksi lähestymistavaksi selittämään elinkeinon kulttuurista rakentumista. Symboliset pääomat ja kulttuuriset käsikirjoitukset maanviljelijöiden toiminnasta ja käytännöistä tarjoavat selityksiä esimerkiksi sen ymmärtämiseen, miten viljelijät toimivat eri historian vaiheissa ja muutosten kehyksessä. (em. 2020, 8.)

Tätä kehitystä mukaillen suomalaisia maatilayrittäjiä tutkinut Tiina Silvasti (2001, 14–16) esittää, että makrotason toimintaedellytysten ja taloudellismateriaalisten ehtojen ohella on tärkeää hahmottaa sitä kulttuurista kehystä, josta suomalaiset viljelijät ja viljelijäperheet itse merkityksellistävät maatalouden murrosta ja sen seurauksia. Silvasti ehdottaa, että monimuotoisena elämäntapana suomalaista maataloutta jäsentävät tietyt yhteisesti jaetut perinteet sekä kulttuuriset käsikirjoitukset ja mallit. Nämä sisältävät kulttuurillisia, yhteiskunnallisen perustan omaavia normeja, arvoja ja merkityksiä, jotka määrittävät sosiaalisesti sopivaa käyttäytymistä ja sisältävät käyttäytymiseen liittyviä odotuksia. Myös etnografisesti ja elämäntapatutkimuksen lähtökohdista suomalaisten maanviljelijäperheiden selviytymisstrategioita tutkinut Saija Katila (2000) hahmottaa viljelijäperheissä vallitsevan moraalijärjestyksen, joka määrittää niitä tapoja, joilla viljelijäperheet ovat ratkaisseet esimerkiksi yhteiskunnallisten muutosvaateiden ja yksilöllisten pyrkimysten välisiä ristiriitoja.

Silvasti on määritellyt tärkeimmäksi maataloutta määrittäväksi kulttuuriseksi malliksi sukutilan jatkuvuuden. Mallin mukaan maatilan ja tuotantomuotojen kehittämiseen sekä tuotantoon liittyviin investointeihin kannustaa ajatus ylisukupolvisesta jatkuvuudesta ja siitä, että työlle löytyy perheen sisältä jatkaja. (Silvasti 2003, 16.) Myös Katila huomioi jatkuvuuden esittäessään, että maatiloilla sukupolvelta toiselle siirtyvät maan, rakennusten ja maatalouskoneiden ohella myös todellisuuden luonnetta koskevat perusoletukset. Maatilojen ylisukupolviseseen siirtoon liittyvät omat moraaliset ja emotionaaliset velvoitteensa, joihin perheyhteisön jäsenten on kyettävä vastaamaan. (Katila 2000, 10.) Huomioitavaa on, että vaikka jatkuvuus on hyvin voimakas kulttuurinen malli ja odotus viljelijäperheiden lapsia kohtaan, on se ennemmin ideaali kuin itseään toteuttava käsikirjoitus. Silvasti (2001, 148) nostaa tutkimuksessaan esiin esimerkkejä, joissa halukasta jatkajaa ei ole, ja puhuu kulttuuristen käsikirjoitusten horjuttamisesta.

Toinen malli on *sukupuolisidonnaisen työnjaon malli*. Suomalaisessa maataloudessa on perinteisesti ollut tapana nimetä ja luokitella työt miesten työksi ja naisten työksi. Työnjako on muuttanut aikojen kuluessa sisältöään, mutta Silvasti esittää, että jako ei ole kadonnut ”yhteisten” töiden osuuden kasvusta huolimatta. (Silvasti 2001, 16.) Kolmas Silvastin

määrittelemä malli on *tuotantoon perustuva luontosuhde*. Mallin mukaan maatalous on ennen kaikkea tuottamista, sillä sen päämääränä on tuottaa ruokaa. Maanviljelijöiden suhde luontoon ja maahan perustuu siis tuottamisen periaatteelle. (em. 2001, 221.)

1990-luvulla suomalaisen maatalouden rakennemuutos kiihtyi ja yrittäjyyden merkitys voimistui. Saija Katila (2000) tutki tänä aikana maanviljelijäperheitä ja heidän selviytymisstrategioitaan; sitä, miten maanviljelijä-yrittäjäperheet ovat hallinneet maatalouden rakennemuutoksen aiheuttamia muutoksia elämäntapansa puitteissa. Katila jäsentelee tutkimuksensa pohjalta viisi peruseriaatetta, joiden varassa maanviljelijäperheet harjoittavat elinkeinoaan: maatilán jatkuvuuden arvo, edeltävästä sukupolvesta huolehtimisen arvo, ilmaisen työn normi, talonpoikainen talouseetos sekä itsenäisyys ja muut työn ilmaisulliset arvot. Esimerkiksi avioliitto nousee merkitykselliseksi tekijäksi rakennemuutoksessa perheiden selviytymisstrategian kannalta, sillä sen myötä katse suuntautuu tulevaisuuteen. (em. 2000, 226–229.)

Kulttuuristen mallien ja normien tunnistaminen tuo syvyyttä maatalouden tarkastelulle. Viljelijöiden oma ymmärrys elinkeinostaan on muotoutunut pitkän ajan kuluessa viitekehyksessä, johon ovat vaikuttaneet niin kulttuuriset, taloudelliset kuin poliittisetkin prosessit. (Silvasti 2003, 148.) Jos maataloutta tarkastellaan vain mullistusten kautta, katoaa siitä kulttuurinen herkkyys. Silvasti (2001, 14) esittää, että CAP-politiikan herkkyys kulttuurisille ja sosiaalisille toimintaympäristöille on lähtökohtaisesti olematonta. Esimerkiksi Silvasti nostaa esiin maanviljelijöiden työntekoa määrittävän protestanttiseen työetiikkaan juurtuvan työteliäisyyden hyveen. Viljelijöillä on ollut mahdollisuus saavuttaa sosiaalista statusta ja hyvinvointia ahkeralla työllä, kuten raivaamalla lisää viljelysmaata tai kasvattamalla eläinten määrää. Työn intensiteetti on tuonut enemmän tulosta verrattuna esimerkiksi tehdastyöläisiin. (Silvasti 2001, 228.) Liittyminen Euroopan unioniin toi tukipolitiikan suomalaiseen maatalouteen, ja samalla tuottajahinnat laskivat niin paljon, että ne hädin tuskin kattavat tuotantokustannuksia. Osa työstä onkin siirtynyt tukihakemusten täyttämiseksi, sillä iso osa tuloista muodostuu tuista. Silvasti väittää, että tällä työn sisällön osittaisella muutoksella on ollut negatiivista vaikutusta viljelyn sosiaalista arvoa kohtaan. Tällä on ollut vaikutusta ahkeruuteen ja tätä myötä myös viljelijöiden motivaatioon. (em. 2003, 145.)

Toinen keskeinen kysymys, johon kulttuuriset mallit tarjoavat tärkeää näkökulmaa on maanviljelijöiden ympäristösuhteen tarkastelu. Kuten pohjustin johdannossa, on maanviljely samaan aikaan sekä tavoitteellista, tuotantoon tähtäävää vuorovaikutusta luonnon kanssa, että

merkittävä ilmastopäästöjen ja ympäristöongelmien lähde. Samalla maataloudelle on tärkeää ympäristön hyvinvointi, sillä se on herkkää ympäristön muutoksille. Tämä johdattaa pohtimaan minkälainen on hyvä viljelijä ilmastokriisin aikakaudella. Tätä aihetta avaavat Tiina Silvasti artikkelissa *The cultural model of "the good farmer" and the environmental question in Finland* (2003) sekä Teea Kortetmäki teoksessa *Agriculture and Climate Change: Contributions to ethics and biotechnology* (2022). Kortetmäki (2022, 61) tiivistää, että maatalouden sekä ilmasto- ja ympäristöongelmien välinen jännite kumpuaa erityisesti maatalouden taloudellisista ja eettisistä realiteeteista, kun ensimmäinen sanelee reunaehdot jälkimmäiselle.

Teea Kortetmäki lähtee liikkeelle siitä, että viljelyn ammattietiikka on lähtökohdiltaan jännitteinen suhteessa ilmastonmuutokseen. Ammattietiikka käsittelee sitä, mikä lasketaan hyvin ja oikein toimimiseksi ammatillisessa roolissa. (Kortetmäki 2022, 61) Justin Oakley ja Dean Cocking (2001, 74) määrittelevät ammattietiikan määräytyvän pohjimmiltaan siinä, kuinka hyvin rooli palvelee ammatin tavoitteita, ja miten nämä tavoitteet ovat kytköksissä ihmisen toiminnan piirteisiin ja hyvää tuoviin tavoitteisiin. Esimerkiksi terveydenhuollon päätavoite on terveys, ja ruoantuotannon perimmäisin tavoite on ruokaturvan takaaminen. Produktionistisesti sitä, kuka on hyvä viljelijä, on määrittänyt ahkeran työnteon eetos, joka ilmenee hyvin hoidettuna maatilana. Onnistunut viljelijä on siis lähtökohtaisesti määritelty hyvän sadon ja hyvinvoivan karjan kautta. (Silvasti 2003, 145.) Myös maatalojen menestystä yli vuosikymmenten on pidetty todisteena kestävydestä, ja viljelyn perinteiset arvot ovat yhdistetty tilanhoitajien sisäistämään ekologisuuteen. (Silvasti 2003; Kortetmäki 2022, 64.) Ilmastonmuutokseen reagointi ja ympäristön muutokset lisäävät viljelyyn liittyviä, joskus keskenään kilpailevia vaatimuksia: Viljelijöiden odotetaan tuottavan laadukasta ruokaa niin, että kaikilla ihmisillä on pääsy turvallisen ja ravinteikkaan ravinnon äärelle. Samalla viljelijöiden odotetaan suuntaavan huomiotaan maatalouden vaikutuksiin ilmakehään, maaperään ja vesistöihin. (Kortetmäki 2022, 61.)

Uusi ilmastoargumentti, joka nostaa maatalouden ilmastopäästöjen lähteeksi, voi siis olla hankala sulatella maatalouden toimijoille, koska se haastaa tavan, jolla hyvän viljelijän etiikka on rakennettu. Nyt kyseenalaistetaan tapa, jolla ammattia on rakennettu vuosikymmenten ajan, ja jonka kautta ammatin kestävyyttä on tarkasteltu. Toisaalta viljelijöitä itseään ei tule nähdä muuttumattomina ja passiivisina toimijoina, vaan myös viljelijöiden identiteetti on muuttumassa. Kortetmäki esittää, että suuntautuminen enemmän yrittäjyyteen ja askeleen

kauemmas perinteisistä agraarisista arvoista, voi lisätä viljelijöiden valmiutta omaksua uusia ilmastokäytäntöjä ilman, että ne koetaan ristiriitaiseksi hyvän viljelijän mallin suhteen. (Kortetmäki 2022, 62–64).

Ilmastokeskustelu tuo siis uusia avauksia maanviljelijöiden tutkimukseen, erityisesti kun pohditaan ristiriitaa viljelijöiden sekä ilmastoon ja ympäristöön liittyvien asenteiden ja käytäntöjen muutoksessa, tai kun kysytään, minkälaisia eettisiä ristiriitoja maataloudesta löytyy. Seuraavaksi tarkastelen etiikkaa laajemmin siirtyessäni tutkielman teoreettisen näkökulman, arjen etiikan pariin.

3. Arjen etiikka ja toimijuus

Etiikka tarkoittaa yksinkertaisimmillaan kysymyksiä oikeasta ja väärästä, hyvästä elämästä sekä siitä, miten ihmisten tulisi toimia suhteessa toisiinsa. Eettiset kysymykset ulottuvat myös ihmisten välisiä sosiaalisia suhteita pidemmälle muihin lajeihin. Esimerkiksi ruoantuotantoon liittyen eettiset kysymykset kietoutuvat muun muassa eläinperäisten tuotteiden tuotannon ympärille ja eettisten kulutusvalintojen pariin. Webb Keane (2015, 127) esittää, että etiikka on kaikkialla läsnä, ja täten toimii todennäköisesti myös yksittäisten ihmisten tietoisien tietoisuuden tason alapuolella. Etiikka on myös loputon keskusteluiden, ajattelun, erimielisyyksien ja neuvottelujen aihe.

Tässä tutkielmassa olen kiinnostunut siitä, miten suomalaiset maanviljelijät kokevat elinkeinonsa ja elämäntapansa. Tarkastelen tätä arjen etiikan käsitteen avulla, eli siitä näkökulmasta miten ihmisen jokapäiväinen elämä on läpikotaisin eettistä. Siispä tutkielma sijoittuu teoreettisesti filosofiantropologiseen keskusteluun arjen etiikasta sekä yhteiskuntatieteellisestä teoriaperinteestä ammentavaan keskusteluun toimijuudesta ja vastuusta. Kuten tulen seuraavissa alaluvuissa käsittelemään, ovat nämä keskustelut ja määrittelyt lähtökohdiltaan varsin holistisia. Tässä luvussa käymäni teoreettisen keskustelun avulla pyrin luomaan kehyksen, jossa tarkastelen miten arjen etiikkaa ja sen määrittelyä voi tarkastella suomalaisilla maatiloilla ja maatalouden elinkeinon kontekstissa.

Alaluvussa 3.1. avaan antropologista keskustelua arjen etiikasta. Luvuissa 3.2. ja 3.3. tarkastelen toimijuutta suhteessa etiikkaan. Mitä ajatuksia käytäntöteoreettinen ja

toimijaverkostoteoreettinen perinne tarjoavat vastuusta ja ihmisen suhteesta toisiin? Mitä tämä tarjoaa eettisen toimijuuden tarkasteluun? Pohjaan tämän luvun erityisesti etiikkaa tutkineiden antropologien Michael Lambekin, James Laidlawin sekä Webb Keanen ajatuksille.

3.1. Antropologian näkökulmia arjen etiikkaan

Antropologiassa vallitsee monia tapoja lähestyä etiikkaa ja on syytä väittää, että eettinen pohdinta on oikeastaan antropologisesta tieteenalasta irrottamatonta. Kysymykset tutkimuskohteiden jokapäiväisestä elämästä ja tutkijan vastuusta sekä tieteenalan sisäinen keskustelu antropologian eettisestä koodistosta ovat tiiviisti läsnä antropologisen tutkimuksen eri vaiheissa. Kuitenkin, kuten antropologi Webb Keane (2015, 133) argumentoi, tästä läpikotaisuudesta huolimatta etiikkaa sekä moraalia tutkivat antropologit harvoin määrittelevät käyttämäänsä terminologiaa, ja etiikan sekä moraalin käsitteet otetaan usein annettuina itsestäänselvyyksinä. Tässä luvussa esittelen Michael Lambekin, James Laidlawin sekä Keanen ajatuksia ja avauksia antropologian lähestymistavasta etiikkaan.

Keane (2015, 133) määrittelee heuristisesti etiikan keskeiseksi kysymykseksi pohdinnan siitä, miten ihmisen tulisi elää ja minkälainen ihmisen tulisi olla. Henkilökohtaisen pohdinnan lisäksi Keane sisältää etiikkaan myös henkilön suhteet toisiin ihmisiin ja myös muihin entiteetteihin, kuten eläimiin tai esimerkiksi jumaliin. Eettiseen elämään kuuluu ihmisen toiminta, tunteet, vaistot ja päätökset siitä, mikä on oikein ja mikä väärin. (em. 2015, 128.) Michael Lambekin (2010, 1) mukaan etiikka on irrottamaton osa ihmisyyttä. Tämä tarkoittaa sitä, että ihmiset eivät voi välttyä olemasta eettisiä subjekteja, taikka välttyä puhumasta ja toimimasta ilman eettisiä seurauksia. Lambek esittää, että ihmislajin tietoisuus, sosiaalisuus sekä kieli ja puhe tekevät ihmisistä perustavanlaatuisesti eettisiä toimijoita. Etiikka on osa puhetta sekä toimintaa, ja se määrittyy kulttuurisissa arvoissa, rituaaleissa sekä sosiaalisissa projekteissa.

Keanen ja Lambekin määrittelemä antropologinen lähestymistapa etiikkaan perustuu siis ajatukselle siitä, että etiikka on osa ihmisyyttä ja elämämme on syvästi sekä fundamentaalisesti eettisesti informoitua. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että jokaisen ihmisen toiminnan taattaisiin olevan eettistä jotakin normatiivista kriteeriä vastaan, sillä kuten sosiologi Andrew Sayer (2011, 145) huomauttaa, voivat ihmiset toimia myös epäeettisesti. Tämä edellyttää

eettisiä normeja, joiden mukaan käyttäytymistä voidaan arvioida epäeettiseksi. Sayer muotoilee ihmisten olevan eettisiä siinä määrin, että he ovat tietoisia siitä miten toimia muiden ja oman hyvinvoinnin kannalta, juuri siksi, että he tietävät pystyvänsä toimimaan myös haitallisesti. Eettinen oleminen edellyttää siksi tietoisuutta epäeettisen olemisen mahdollisuudesta.

Eettinen toimiminen määrittyy siis arjen suhteissa muihin ihmisiin, lajeihin ja meitä ympäröivään maailmaan sekä jaetuissa normeissa siitä, mikä on eettistä tai epäeettistä. Englantilaisen moraalifilosofi Bernard Williamsin ajattelua avaten Keane (Williams 1983; sit. Keane 2015, 133–134) muotoilee, että etiikka kertoo vähemmän säännöistä ja enemmänkin arvoista, joihin sisältyy motivaatiota ja halua. Sekä etiikka että moraalit sanovat jotakin siitä, miten ihmisen tulisi elää muiden kanssa ja miten muita pitäisi kohdella. Toisistaan ne eroavat kuitenkin siinä, miten ne käsittävät sosiaaliset suhteet. Monet moraalijärjestelmän voimakkaimmat säännöt ja velvoitteet ovat Williamsin mukaan universaaleja, ulottuen aina Kantin kategoriin imperatiiveihin asti. Etiikka taas tarkastelee ennemminkin tapaa, jolla ”toimija” on yhteydessä muiden ihmisten kanssa jaettavaan eettiseen elämään, keskittyen enemmän suhteisiin muiden kanssa. Toisin sanoen Williams esittää, että moraalijärjestelmä on ulottuvuus, jonka kehityksessä eettinen elämä tapahtuu.

Miten etiikkaa voi sitten tutkia, ja minkälaisia lähestymistapoja siihen voi ottaa? Keane (2015, 128) tunnistaa antropologisen etiikan tarkastelusta kaksi eri perinnettä. Ensimmäinen tarkastelee etiikkaa sääntöjen, velvollisuuksien, rajojen ja muiden sosiaalisesti tunnistettujen normien kautta. Toinen perinne taas suuntaa huomion kokemukseen, ruumiillisuuteen ja intuitiivisiin sekä tiedostamattomiin tapoihin. Molemmat näistä näkökulmista tavoittavat jotain tärkeää eettisestä elämästä, sillä ison osan ajasta olemme itse toiminnan keskellä toista perinnettä mukaillen, mutta välillä astumme tarkastelemaan sitä etäältä. Keane ehdottaakin, että etnografisessa analyysissä molempien perinteiden, sekä myös niiden keskinäisen dynamiikan tulisi tulla huomioituksi.

Lambek (2015, 8–9) puolestaan jaottelee, että etiikan tutkimuksesta ja tarkastelusta voi erotella kaksi tasoa, teoreettisen ja empiirisen. Ensimmäinen teoreettinen ja analyttinen taso tarkastelee yleisesti merkityksiä ja arvoja sekä niiden tuottamista, oikeutusta ja ylläpitoa. Empiirisellä tasolla etiikkaa voi puolestaan tarkastella kysymällä, miten ihmiset elävät elämäänsä, mitkä arvot ja merkitykset ovat heille tärkeitä, miksi ihmiset sitoutuvat tiettyihin arvoihin. Mitä tapahtuu, jos arvot, merkitykset ja tavoitteet ovat keskenään ristiriitaisia?

Etiikkaa voi siis tarkastella niin teoreettisesti kuin ihmisten arjessa ja jokapäiväisessä elämässäkin. Lambek kiteyttää, että etiikan tarkastelu antropologiassa onkin jatkuvaa liikettä epistemologisten, eksistentiaalisten, käytännöllisten ja metodologisten kysymysten välillä: miten lähestyä kysymystä siitä miten elää, mistä tiedämme miten elää, miten oikeasti elämme, ja miten antropologi voi tutkia sitä miten ihmiset elävät?

Keanen ja Lambekin ajatukset voi tiivistää seuraavasti: sen lisäksi että etiikka on oikean ja väärän toiminnan arvioimista, se on samalla myös sääntöjä, arvoja, puhetta ja ruumiillisia tekoja. Ihminen toimii tietyn moraalijärjestyksen puitteissa ja noudattaa tiettyjä sosiaalisia ja kulttuurisia sääntöjä, mutta tekee samalla arjessaan jatkuvasti arviota toiminnastaan ja omaa tulkintaa omille henkilökohtaisille arvoilleen. Tätä mukaillen Michael Lambek (2010, 1) esittää etnografien päätyvän usein kenttätyössä johtopäätökseen, jonka mukaan oikean ja väärän toiminnan arvioiminen on ihmisen elämää läpikotaisin hallitseva kaikkialla läsnä oleva teema, ja että tämä ilmenee ennemminkin universaalina kuin kulttuurispesifinä löydöksenä. Lambek ehdottaa, että etnografian kokemus johtaakin usein arkipäivän etiikan läsnäolon luokse. James Laidlaw (2010, 142–144) vastaa Lambekin ehdotukseen esseessä *Agency and Responsibility: Perhaps You Can Have Too Much of a Good Thing* (2010), jossa hän esittää tarvetta antropologisen toimijuuden käsitysten laajentamiselle ja uudelleenmuotoilulle, jotta ne palvelisivat paremmin kuvausta eettisestä elämästä sekä ihmisen toiminnan arvioimisesta, ja näin myös toimisivat parempina työkaluina antropologisessa etiikan reflektoinnissa. Esittelen seuraavissa alaluvuissa Laidlawin esseen mukaisesti käytänteoreettisen sekä toimijaverkostoteoreettisen teoriaperinteen suuntaviivoja, ja valaisen mitä Laidlaw ehdottaa toimijuuden käsitteen laajentamiseksi arjen etiikan kontekstissa.

3.2. Toimijuuden käytänteoreettinen tarkastelu

Käytänteoria on teorioiden joukko, joka tarkastelee yhteiskunnan sekä kulttuurin rakenteiden ja ihmisen toiminnan suhdetta. Antropologi Sherry Ortner (2006, 129) kiteyttää käytänteorian ytimen seuraavasti: käytänteorian lähtökohta on siinä, että yhteiskunta ja kulttuuri muokkaavat ihmisistä tietynlaisia sosiaalisia toimijoita, jotka taas samalla muokkaavat ja uudistavat kulttuuria ja yhteiskuntaa. Käytänteoreettinen teoriasuuntaus alkoi muotoutua yhteiskuntatieteissä 70- ja 80-luvuilla kiinnostuksesta suunnata huomio

strukturalismista ja säännöistä kohti käytäntöjä ja toimijaa (em. 1984, 144). Merkittävä teos tässä antropologian paradigman käänteessä oli Pierre Bourdieun *Outline of a Theory of Practice* (1977), jossa Bourdieu esittää käytännön kehittyvän ja syntyvän sosiaalisella kentällä, eli siellä missä ihmisillä on tiettyjä resursseja ja positioita, yhteisiä normeja sekä sosiaalista, taloudellista ja kulttuurista pääomaa. Käytännöt muodostuvat esimerkiksi yhteisössä, perheessä tai työpaikalla. (Bourdieu 1977; sit. Sneath 2018, 99.)

Ortner (1989, 12–15) hahmottaa käytäntöteoriaa neljän käsitteen kautta: käytäntö, rakenne, toimija ja historia. Ortner esittää, että *käytäntö* on toimintaa, kun sitä tarkastellaan suhteessa rakenteeseen. Käytäntö syntyy rakenteesta, toistaa rakennetta ja sillä on kapasiteettia muuttaa rakennetta. Ortnerin mukaan rakenteen ja käytännön suhdetta voi tarkastella vain *historiallisessa* kontekstissa. *Rakenne* puolestaan muodostuu kulttuurisista diskursseista ja malleista. *Toimijaa* ei Ortnerin käytäntöteoriassa nähdä vapaana, vaan ennemminkin sekä sisäisten kulttuuristen rajoitteiden että ulkoisista materiaalisista ja sosiaalisista rajoista muodostuvien rajoitteiden ohjaamana.

Laidlaw (2010, 143–144) muotoilee, että käytäntöteoriassa toimijuuteen kuuluu yksilön luovaa ja määrätietoista suorituskyykyä ja kyvykkyyttä rakenteiden, diskurssien, ideologioiden sekä kulttuurin määrittämässä kehyksessä toimimisessa. Tähän ajatukseen kuitenkin kiteytyy myös keskeinen käytäntöteorian ongelma, jonka Ortner (1989, 11) muotoilee seuraavasti: miten toimijat, jotka ovat oman kulttuurisen ja sosiaalisen kontekstinsa tuotteita, voivat tarkoituksenmukaisesti muuttaa oman olemassaolonsa olosuhteita (paitsi sattuman ja vahingon kautta)? Käytäntöteoriaa kohtaan esitetty kritiikki painottuu siis oletukseen ihmisen kyvykkyydestä ja kapasiteetista toimia rakenteita vastaan. Koska käytäntöteoriassa toimijuutta vastassa on rakenne ja vallitseva vallan ja arvojen systeemi, käytäntöteoria tunnistaakin vain toimijuuden ja toiminnan, joka on suuntautunut kohti jotain tiettyä ja usein annettuna otettua tulosta, kuten voimaantumista, vapautumista ja tasa-arvoa. Samalla nämä arvot tulkitaan kaikkien ihmisten mielenkiinnon kohteeksi. Laidlaw (2010, 144–145) muotoilee, että sen sijaan että tämä toimijuuden konsepti selventäisi toiminnan motiiveja, se ennemminkin hämärtää ja sekoittaa, kun sitä sovelletaan asioihin, jotka poikkeavat näistä päämääristä ja arvoista. Lisäksi käytäntöteoria esittää sellaisia oletuksia yksilön tehokkuudesta, jonka mukaan ihmisyyksilöstä kumpuaa luova voima, joka edellyttää nollasummatilannetta yksilön ja sosiokulttuuristen rakenteiden välille.

Kritiikistä huolimatta käytäntöteorialla on kuitenkin myös vahva jalansija esimerkiksi ympäristöystävällisemmän ruoankulutuksen ja -tuotannon tarkastelussa, jossa sosiaalisten käytäntöjen teoria nostaa keskiöön arkiset käytännöt ja rutiinit sekä niiden muutokset (kts. Loeber, Oosterveer & Spaargaren 2016; Standal, & Westskog 2022). Maataloutta ja ruoantuotantoa käsittelevässä tutkimuksessa käytäntöteoriaa on hyödynnetty erityisesti suuntaamaan katse siihen, miten maatalouden toimijat omaksuvat esimerkiksi ympäristöpolitiikan muutoksia uusien käytäntöjen kautta. Artikkelissa *Agri-environmental policies and 'good farming' in cultivation practices at Finnish farms* Suvi Huttunen ja Juha Peltomaa (2016) tarkastelevat, miten “hyvän viljelijän” ideaali muuttuu ajan saatossa. Esimerkiksi ympäristöön liittyvät uudet säännöt ja käytännöt ovat tärkeä tekijä elinkeinon muutoksessa. Käytännöt toimivat muutoksen ja viljelijyyden uusien ideaalien välittäjinä. Antti Puupponen ja Annika Lonkila ym. (2022) taas tarkastelevat artikkelissa *Finnish dairy farmers' perceptions of justice in the transition to carbon-neutral farming* maidontuottajien motivaatioita ja esteitä hiilineutraaliutta edistäviä poliittisia käytäntöjä kohtaan: maidontuottajat ovat valmiita omaksumaan uusia, vähähiilisempiä menetelmiä, mikäli he saavat uusien käytäntöjen omaksumisesta kompensatiota. Käytäntöteoreettinen näkökulma tarjoaakin tärkeää tietoa esimerkiksi siitä, miten ympäristöystävällisiä käytäntöjä voi jalkauttaa maatalouteen reilun murroksen mukaisesti.

3.3. Toimijaverkostoteoria

Yhteiskuntatieteissä sanaan toimija on totuttu liittämään oletuksia vapaasta tahdosta tai tarkoitusperistä sekä näin pitämään toimintaa yksinomaan ihmisten ominaisuutena. Tätä lähestymistapaa haastaa Laidlawin (2010, 145) toiseksi antropologiassa vallitsevaksi toimijuuden tarkastelun tavaksi nimeämä toimijaverkostoteoria (englanniksi *Actor-Network Theory*, lyhenne *ANT*). Toimijaverkostoteoria kumpuaa tieteen- ja teknologiantutkimuksen perinteestä, joskaan se ei rajoitu vain tieteen kiistojen ja teknologisten laitteiden tutkimiseen. Sen sijaan teoria tarjoaa uudenlaista ymmärrystä yhteiskunnallisesta todellisuudesta. Keskeisiä toimijaverkostoteoreetikkoja on antropologi Bruno Latour, jonka yhdessä sosiologi Steve Woolgarin kanssa kirjoittama teos *Laboratory Life* (1979) tarkastelee tieteellisten tosiasioiden rakentumista erillisten aineellisten toimenpiteiden tuloksena, eikä sosiaalisen toiminnan tuloksena. (Kullman & Pyyhtinen 2015, 117.)

Avaan lyhyesti toimijaverkostoteorian ominaispiirteitä tarkastelemalla mitä *toimija*, *verkosto* sekä *teoria* sen kontekstissa tarkoittavat. Ensinnäkin toimijaverkostoteoriassa toimija on entiteetti, jolla on kausaalinen rooli muutoksen tekemisessä. Toisin kuin käytänteoriassa, toimijaverkostoteoriassa myös ei-ihmiset ja elottomat entiteetit voivat olla toimijoita (Laidlaw 2010, 145). Teoria hylkää erottelun luonnollisiin sekä keinotekoisiiin asioihin, ja se pitää lähtökohtaisesti kaikkia toimijoita yhdenveroisina (Kullman & Pyyhtinen 2015, 135). Toimijuutta voi tarkastella myös jaettuna, sillä toiminta on enemminkin entiteettien verkoston yhteistä aktiivisuutta, kuin yhden ihmisen toiminnan tulosta (Candea 2018, 215).

Toisekseen toimijaverkostoteorian avulla huomion voi suunnata ihmisten, teknologian ja luonnon väliseen verkostoon, eli jatkuvaan vuorovaikutukseen. Toimija ei ole irrallaan verkostosta ja näin se avaa verkostollisen näkökulman yhteisönä olemisen muotoutumiseen. Verkoston käsite ohjaa erilaisten inhimillisten ja ei-inhimillisten toimijoiden kohtaamisien ja kytköskien pariin. (Kullman & Pyyhtinen 2015, 116.) Kolmanneksi toimijaverkostoteoria poikkeaa muista yhteiskuntateorioista erityisesti sivuuttamalla ”mikron” ja ”makron” välisen erottelun. *Verkoston* käsite korvaa oletuksen kahdesta erillisestä tasosta, yhteiskunnasta ja yksilöistä. Niiden sijaan teoria huomioi yhdelle tasolle levittäytyvän verkoston liitoksineen, joista osa on suppeampia ja osa laajempia, osa vahvempia ja osa heikompia. (em. 2015, 123.)

Maataloutta ja ruoantuotantoa käsittelevässä tutkimuksessa toimijaverkostoteoria on avannut erityisesti muunlajisten toimijoiden verkostoja, roolia ja merkitystä ruoantuotannossa. Guntra Aistara (2018, 113) esittää, että koska toimijaverkostoteoria kuvaa ihmisten ja ei-ihmisten välisiä suhteita sosiaalisia suhteita ylläpitäviksi elementeiksi, on tätä kautta mahdollista tarkastella diversiteettiä hajautettuna, niin että se nähdään muunakin kuin vain asiana, joka on ”luonnollista”, tai asiana, joka on ihmisen tietoisena päämääränä. Sen sijaan se ilmenee enemminkin verkostona, joka on viljelijöiden ja muiden lajien yhdessä rakentama. Monia viljelijöiden suhteita muihin lajeihin voisikin kuvata feministiteoreetikko Donna Harawayn kumppanuuslajin käsitteen avulla (Haraway 2003; sit. Aistara 2018, 113), ja tätä kautta esimerkiksi Aistara tarkastelee latvialaisten luomutilallisten suhteita maatalon eläimiin, kasveihin ja siemeniin, jotka osallistuvat tilojen ympäristön ja maiseman muokkaamiseen.

Toimijaverkostoteoriaa on hyödyntänyt myös Tuija Mononen väitöskirjassaan *Luomun verkostot: tutkimus suomalaisen luomutuotannon toimijaverkostojen muutoksesta* (2008) suuntaamalla toimijaverkostoteorian tarjoaman käsitteistön avulla huomion luomutuotannon ei-inhimillisiin toimijoihin. Esimerkiksi rikkaruohot ja tuholaiistorjunnassa käytetyt myrkyt

olisivat ilman ANT-näkökulmaa jääneet toimijuuden ulkopuolelle (em. 2008, 159). Samoin tekee Pieta Hyvärinen artikkelissa *Ruoantuotannon ristiriitoja rikkaruohonjuuritasolla: kitkeminen työnä, tiedontuotantona ja tulevaisuuksien tekemisenä* (2017), jossa hän tarkastelee erityisesti kumppanuuslajin käsitteen avulla sitä, miten ruoantuotanto on itseasiassa riippuvaista ei-inhimillisistä toisista, ja että ruoka on itsessään ei-inhimillisiä toisia, jota tuotetaan keskinäisriippuvaisissa suhteissa toisiin lajeihin (em. 2017, 36).

Myös toimijaverkostoteorialla on kuitenkin sokeat pisteensä. Laidlaw nostaa esiin kritiikin siitä, että tutkijoiden mielenkiinto suunnata huomio ei-inhimillisiin toimijoihin kumpuaa puhtaasti tutkijoista itsestään, eikä välttämättä niistä entiteeteistä, joita he kuvaavat (Laidlaw 2010, 146). Myös Candea (2018, 217) esittää, että toimijaverkostoteoria ei ohjaa esimerkiksi etnografia kiinnittämään huomiota siihen, mikä tutkittaville ihmisille on merkityksellistä. Toimijaverkostoteorian kritiikki kietoutuu myös määritelmään siitä, mitä on teoria. Jos teoriaksi ajatellaan viitekehys, joka sisältää oletuksia siitä, mitä relevantteja kategorioita, jännitteitä tai valtasuhteita on, niin toimijaverkostoteoria on hyvin vastakohtainen suhteessa tähän määritelmään, sillä se ei ota kantaa yhteiskunnan eri tasoihin (ja esimerkiksi politiikan ja epätasa-arvon kysymyksiin yhteiskunnissa) eikä sisällä määrittelyä merkittävistä kategorioista tai jaotteluista (kuten sukupuoli tai luokka) (em. 2018, 219). Joissakin toimijaverkostoteoriaa käsittelevissä teksteissä pohditaankin, onko se teoria ollenkaan (ks. Ylikoski 2000, 300; Candea 2018, 219) Toimijaverkostoteoriaa voisi mielekkäämmin teorian ja yhtenäisen selitysjärjestelmän sijaan luonnehtia tutkimussuuntaukseksi ja lähestymistavaksi (Kullman & Pyyhtinen 2015, 116) tai joukoksi analyysin menetelmiä (Mononen 2008, 158).

Olen tässä ja edellisessä aluvuossa tarkastellut miten toimijuus käsitetään käytäntöteoriassa ja toimijaverkostoteoriassa. Laidlaw (2010, 153) päätyy esseessään johtopäätökseen siitä, että etiikan ja toimijuuden sekä vastuun suhteen toimijaverkosto päihittää käytäntöteorian. Laidlaw esittää, että se mikä tekee toimimisesta, vaikutuksista tai asiainiloista jonkun vastuualueen, ei koske yksinomaan ominaisuuksia, jotka liittyvät kyseiseen henkilöön tai kuuluvat hänelle. Toimijuudella on muitakin lähteitä kuin yksilö itse, ja toimijoiden verkoston kautta voimme olla vastuussa asioista, joita emme ole tehneet tai joita emme olisi voineet yksin toteuttaa. Merkittäviä ovat yhteytemme ja suhteemme muihin sekä esimerkiksi jäsenyytemme ryhmissä. Laidlawin mukaan on siis virhe pitää toimijuutta puhtaasti asiana, joka kuuluu vain yksilölle itselleen. Tehokkuuttamme voidaan laajentaa kehoon ja mieleen ulotettavien asioiden avulla, mutta jonkin verran meille luontaisesti ominaisella tavalla (em. 2010, 153).

Tässä luvussa käymäni keskustelun ja esittelemieni teoreettisen lähestymistapojen pohjalta *arjen etiikka* on siis kehys, jonka läpi tarkastelen toimintaa jatkuvana neuvotteluna siitä, miten toimia oikein tai väärin. Se on myös elämistä normien ja sääntöjen kanssa vuorovaikutuksessa monien entiteettien verkoston varaan jakautuneena vastuuna ja toimintana. Seuraavassa luvussa avaan tutkielman menetelmän toteutusta, ja tämän jälkeen etenen tutkielman empiiriseen osuuteen.

4. Tutkielman menetelmän ja aineiston esittely

Kuten Robert Emerson, Rachel Fretz ja Linda Shaw (2011) luonnehtivat kirjassa *Writing ethnographic fieldnotes*, etnografiseen kenttätutkimukseen kuuluu ihmisten ja ihmisryhmien tutkimus näiden jokapäiväisen elämän kontekstissa. Perinteinen antropologinen tutkimusmenetelmä on etnografia, joka kuvailee tutkimuksen kohteena olevien ihmisten koko elämäntapaa (Davies 1999, 32). Antropologeille tutkimuskohteen ja -alueen valitseminen on tiukasti yhteydessä tutkimusaiheeseen, ja usein ne ovat käytännössä sama asia. Samoin tässä tutkielmassa, jossa tarkastelen yleisesti maataloutta ja maatiloja.

Maatilat ovat maantieteellisesti rajattuja, mutta historiallisten sekä kulttuurillisten ulottuvuuksien värittämiä paikkoja, ja täten ne ovat oivallisia sekä hedelmällisiä tutkimuskenttiä. Maataloutta käsittelevä etnografinen tiedontuotanto on tuonut näkyville esimerkiksi ruoantuotannon toimijoiden monilajisuutta, elinkeinossa vaikuttavia kulttuurisia malleja ja paikallisen tiedon sekä erilaisten verkostojen merkityksiä viljelijöille (ks. Silvasti; Aistara; Thiemann & Rolle). Etnografia tarjoaa yleensä holistisen kuvauksen tutkittavien ihmisten elämäntavasta, ja tässä tutkielmassa lähdin etnografian avulla itsekin pyrkimään menetelmän avulla kohti holistista ymmärrystä suomalaisesta maataloudesta 2020-luvulla etnografisten tapausesimerkkien avulla.

Seuraavassa alaluvussa esittelen ensin etnografian teoriaa, käytäntöä ja tarkoituksia, sekä sitä miten itse hyödynsin menetelmää aineiston keräämisessä. Tämän jälkeen esittelen tutkimuskentän: mitä maatiloja tutkin ja miten päädyin juuri niihin, sekä minkälaisia käytännön haasteita kohtasin. Etnografisen menetelmän kanssa kulkee käsi kädessä myös tutkimuseettinen pohdinta, ja tätä käyn läpi alaluvussa 4.3. Tämän jälkeen pohjustan lukijaa aineiston analyysiin.

4.1. Etnografisen menetelmän toteutus

Robert Emerson, Rachel Fretz ja Linda Shaw (2011, 1) määrittelevät, että etnografisen tutkimusprosessin runko koostuu kahdenlaisesta toiminnasta. Ensinnäkin etnografi saapuu kentälle, viettää siellä aikaa havainnoiden ja ihmisiin tutustuen. Toiseksi etnografi kirjaa systemaattisesti omat havaintonsa ylös. Etnografian ja osallistuvan havainnoinnin ominaispiirre on pitkäkestoinen henkilökohtainen osallistuminen tutkimuskohteen elämään, minkä tavoitteena on tutkijan pääsy tarkastelemaan kulttuuria sisältäpäin, ”natiivin silmin” (em. 2011, 1). Charlotte Davies painottaa, että osallistuminen itsessään ei ole varsinaisesti aineistonkeruutekniikka. Sen sijaan, osallistumalla ihmisten jokapäiväiseen elämään tarkoituksena on luoda olosuhteita käyttäytymisen ja tapahtumien havainnoinnille sekä mahdollistaa avoimempia ja merkityksellisempiä keskusteluja informanttien kanssa. (Davies 1999, 71.)

Etnografiaa voi kuvailla enemmän tutkimukselliseksi otteeksi kuin yhdeksi menetelmäksi. Tutkimuskysymykseen vastaamiseen tarvittava aineisto voi rakentua monenlaisen, toisiaan täydentävien aineistonkeruutapojen varaan. (Huttunen & Homanen 2017, 106.) Haastattelujen, havaintojen ja keskustelujen lisäksi tutkija voi esimerkiksi kerätä kenttätöissä elämäkertoja (kts. Silvasti 2001), toteuttaa kyselyitä, ottaa valokuvia tai videoita (Davies 1999, 71), tai visuaalisen ja digitaalisen etnografian myötä analysoida vain virtuaalisesti kerättyä, visuaalista aineistoa (Pera, Quinton & Baima 2022).

Etnografinen menetelmä sisältää ryppään erilaisia tekniikoita, joista tutkija valitsee ne, jotka ovat kaikista hedelmällisimmät tutkittavalle tilanteelle. Täten etnografiaa voi luonnehtia hyvin joustavaksi ja sovellettavaksi tutkimusmenetelmäksi, ja hyödynsin tätä sovellettavuuden piirrettä tässä tutkielmassa. Keräämäni aineisto koostui tilavierailuista, havainnoista, haastatteluista sekä videopuhelusta. Toisen käden lähteenä tarkastelin erilaisten maatalouteen liittyvien toimijoiden nettisivuja ja aiheeseen liittyviä uutisia. Tutkimusprosessin ajan maatalouden kentällä on tapahtunut muutoksia niin koronan kuin energiakriisin myötä, joten uutisten ja muiden ajankohtaisten dokumenttien seuraaminen oli tärkeää täydennystä ymmärrykselleni tutkimastani kentästä.

Lähdin maataloilille ja videopuheluun mukanani löyhä puolistrukturoitu kysymysrunko, jota käytin keskustelujen tukena. Kysymykset liittyivät arkeen, historiaan, elinkeinon positiivisiin

puoliin sekä haasteisiin, ympäristöön, politiikkaan ja tulevaisuuteen. Kuitenkin, enemmän kuin tarkasti kysymyksissä pysymällä, seurasivat keskustelut viljelijöiden puheissa esiin nousevia teemoja. Tartuin keskusteluissa yllättäviin ja tärkeältä vaikuttaviin teemoihin, ja pyrin näin perehtymään siihen, mikä viljelijöille oli merkityksellistä. Minulla oli kenttätöön alussa oletus siitä, että yhteinen maatalouspolitiikka olisi ollut keskusteluja hallitseva teema, koska aihe oli mediassa siihen aikaan laajasti esillä. Kentällä kuitenkin ilmeni, että politiikka tai ympäristöasiat eivät kiinnostaneetkaan viljelijöitä olettamallani tavalla. Poliitiikan sijaan jo ensimmäisellä kenttävierailulla keskustelu ajautui erilaisten sosiaalisten verkostojen merkityksellisyyteen, ja näin kysymysrunko päivittyi etnografian myötä. Seurasin tässä Homasen ja Huttusen (2007) huomiota siitä, ettei etnografisia haastatteluja ei ole mielekästä lähestyä vain etsimällä niistä yhteisiä ominaisuuksia, kuten teemoja, diskursseja tai narratiiveja. Sen sijaan haastatteluiden tarkoitus on tehdä kentän toimintaa ymmärrettäväksi. Etnografiset haastattelut vievät tutkimusprosessia eteenpäin, esimerkiksi antamalla vihjeitä siitä, mihin etnografian tulisi jatkossa suunnata huomiota. (em. 2007, 112.)

Etnografia on perinteisesti ollut antropologille itselleen ”vieraan” yhteiskunnan tutkimusta (Hannerz 2010, 6). Vaikka tutkimukseni oli siinä mielessä etnografian perinteitä noudattava, että kenttä ja aihe kulkivat käsi kädessä, niin tämän tutkielman aihe poikkeaa perinteisestä siinä, että toteutin etnografiaa minulle tutussa kulttuuriympäristössä ja omalla äidinkielelläni. Tämänkaltaista niin sanottua ”kotona” tehtävää antropologiaa Ulf Hannerz kuvaa sivuttain tutkimiseksi (em. 2010, 6). Toisaalta maatilat paikkana ja maatalous elinkeinona oli minulle entuudestaan suhteellisen vieras aihealue, joten tarkastelin sitä samalla ulkopuolisin silmin. Kanadalainen sosiaaliantropologi Virginia Caputo kuvaa kotona (ja erityisesti urbaaneissa ympäristöissä) toteutettavan etnografian vaikeuksia erityisesti siinä, että tutkija ei ole missään kohtaa varsinaisesti kentällä tai poistu kentältä, verrattuna vieraan kulttuurin parissa tehtävään etnografiaan, joka on selvärajaisempi esimerkiksi vieraan kielen tai kaukaisen maantieteellisen sijainnin vuoksi (1999, 28). Maatilat olivat suhteellisen rajattuja paikkoja ja vaativat matkustamista, joten siirtyminen kentälle ja sieltä pois oli selkeä. Caputo nostaa myös esille teknologian, joka hämärtää ennestään kentän rajoja, kun informantit ovat tavoitettavissa kentältä poistumisen jälkeenkin esimerkiksi puhelimen välityksellä (em. 26). Teknologia venytti minulle kentän rajoja ja toimi myös mahdollistavana tekijänä, kun olin informantteihin yhteydessä puhelimitse ja suoritin yhden haastattelun videopuhelulla.

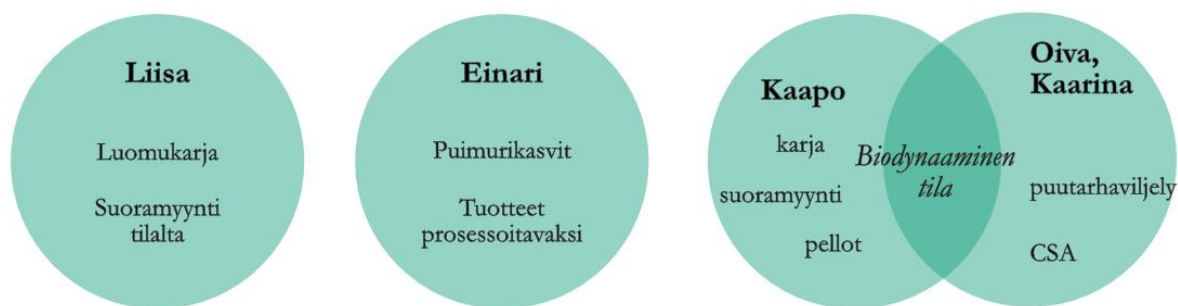
4.2. Kentän esittely ja kentälle pääseminen

Kohtasin heti tutkimusprosessin alussa käytännön haasteita liittyen tutkimusasetelmaan ja ajankohtaan. Aloitin tutkimuksen tekemisen koronapandemian aikana. Ajatus vieraiden ihmisten luona vierailemisesta herätti tutkimuseettisiä kysymyksiä siitä, onko se informanteille turvallista. Toisaalta koronapandemia kannusti tekemään etnografiaa Suomessa. Vaikka en lähtenyt kenttätöihin toiseen maahan vieraan kulttuurin pariin, liittyi toinen ongelma kentän saavutettavuuteen. Maaseudulla sijaitsevat maatilat ovat usein julkisen liikenteen ulkopuolella, pitkien välimatkojen päässä. Tilojen tuli olla sellaisia, johon pääsen kulkemaan muilla tavoilla.

Nämä raamit aiheuttivat haasteita etnografiaa ajatellen, mutta päätin lähestyä menetelmää Allaine Cerwonkan ja Liisa Malkin improvisoidun käytännön ajatuksen kautta, jonka mukaan etnografia ei ole vain vanha, vakaa tutkimustraditio ja tietty tapa tehdä kenttätöitä, vaan etnografian perinne on oikeastaan improvisaatioita (Cerwonka & Malkki 2007, 180). Siispä otin tavoitteekseni olla yhteydessä maatilayrittäjiin, tutkia kenttää ja mennä sinne mihin pääsen vierailemaan.

Tutkimuskenttä muotoutuikin tutkimusprosessin aikana ilman sen suurempia rajoituksia esimerkiksi tilamuotoa kohtaan. Lähetin aluksi tutkimuskutsuja maatalouden toimijoiden yleisille sähköpostilistoille, mutta näihin viesteihin en saanut vastauksia. Tämän jälkeen aloin suoraan kontaktoida maatilayrittäjiä. Seurauksena oli kenttävierailuja kahdella maatilalla sekä yksi videopuhelun välityksellä toteutettu haastattelu kolmannen maatilallisen kanssa. Maatiloille päästäkseni turvauduin maaseudulla tilojen läheisyydessä asuvien tuttavieni majoitusapuun sekä polkupyörällä matkustamiseen.

Tutkimuskenttäni koostuu siis kolmesta suomalaisesta maatilasta, jotka esittelen seuraavaksi lyhyesti. Käytän tapaamistani maatilayrittäjistä yleisterminä sanaa *maanviljelijä*, ja puhun paikoista *maatiloina*, joskin on huomioitava, että heidän elinkeinoonsa kuuluu paljon muutakin kuin viljely. Kuviossa 1 olen visualisoinut maatilojen tuotanto- ja tulomuodot. Avaan seuraavaksi kenttätöiden toteutumista tilakohtaisesti. Anonymiteetin vuoksi viljelijöiden nimet ovat muutettu ja maatilojen nimet häivytetty.

Kuvio 1 Maatilojen tuotanto- ja tulomuotojen visuaalinen jäsentely.

Ensimmäinen maatilosta, jolla vierailin oli luomulihaa tuottava karjatilä. Tilaa pitää ”Liisa”, kolmannen sukupolven maatilayrittäjä. Liisa myy tilalta luomulihaa suoramyyntinä kuluttajille sekä emolehmiä muille mautiloille. Liisa myös viljelee karjalle rehua. Päädyin ottamaan Liisaan yhteyttä, sillä tila sijaitti saavutettavien kulkuyhteyksien varrella, ja pääsin matkustamaan sinne pyörällä tuttavieni luota. Vietin Liisan tilalla kaksi päivää kesällä 2021 ja vierailin siellä uudestaan kesällä 2022.

Toinen tutkimani mautila löytyi kipsiin liittyvän ympäristöhankkeen kautta. Puhuin hankkeeseen liittyen puhelimesta erään ELY-keskuksen työntekijän kanssa, joka auttoi minua löytämään hankkeeseen osallistuneen viljelijän. Syksyllä 2021 haastattelin puolitoista tuntia videopuhelun välityksellä tätä viljelijää, ”Einaria”. Tarkoitukseni oli käydä Einarin mautilalla vierailulla, mutta lopulta se ei välimatkan takia onnistunut. Haastattelu oli kuitenkin mielenkiintoinen ja toi aineistoon tärkeitä näkökulmia.

Kolmas tutkimani tila oli biodynaaminen mautila⁸, jossa vierailin kesällä 2022. Tilalle minut ohjasi sen saavutettavuus polkupyörällä. Lähdin tilalle tapaamaan ”Kaapoa”, tilan yrittäjää ja sukutilan jatkajaa. Tilalla ja sen läheisyydessä toimii toinenkin yrittäjäkaksikko, ”Oiva” ja ”Kaarina”, joiden vastuulla oli biodynaamisen tilan puutarhaviljely. Heidän kanssaan työskenteli myös puutarhaviljelijä ”Lyyti”. Puutarhaviljelijöiden luona oli kanssani samana

⁸ Biodynaaminen viljely on vanhin luonnonmukaisen viljelyn suunnista, ja sen oppi-isänä tunnetaan Rudolf Steiner. Biodynaaminen viljely perustuu luonnonvarojen kestävään käyttöön sekä ravinteiden kiertämiseen mautilan sisällä. Maaperän hedelmällisyyttä vaalitaan kompostoinnin, viherlannoituksen, vuoroviljelyn ja preparaattien avulla. (Biodynaaminen yhdistys.)

päivänä vierailulla ruokaan liittyvän lehden toimittaja ja valokuvaaja tekemässä lehtiartikkelia kumppanuusmaataloudesta⁹. Viihdyinkin puutarhaviljelijöiden ja toimittajien kanssa monta tuntia, ja pääsin myös todella etnografin, tarkkailijan rooliin. Seurasin kun puutarhaviljelijät tekivät töitä ja kun toimittajat haastattelivat heitä, ja hyppäsin heidän kanssaan autoon mukaan siirtyessämme puutarhaviljelyksiltä maatilalle. Pääsin myös tutustumaan siihen, mitä biodynaamisuus ja kumppanuusmaatalous tarkoittavat.

Nämä kolme maatilaa olivat tuotantomuodoiltaan ja kooltaan hyvin erilaisia. Kysymykseen tilojen koosta Einari kiteytti kuvaavan vastauksen, kun haastattelussa kysyin miten hän kuvaisi maatilaansa:

Einari: Suomen mittakaavassa keskikokoista isompi tila ja alueellisesti aika keskikokoinen. Meidän täytyy tietysti erotella, että mä puhun tässä koko ajan, ja se sun kannattaa varmaan sisäistää, että mä puhun nyt puimurikasveista ja niistä tiloista. Tokihan sit on pinta-alalta pieniä ja menestyviä tiloja, koska ne viljelevät jotain ihan muuta. Ja tossa naapurissa on ihan valtava erikoiskasvitila, joka on pinta-alaltaan isompikin. Saati kaikki muu toiminta. Se et onko tila iso vai pieni on aika veteen piirretty viiva. Ehkä pitäisi puhua enemmän liikevaihdosta, koska se kertoo sen onko tila iso vai pieni. Ja myös työvoimasta, et onko 1, 2 vai 100 ihmistä töissä.

Tämän perusteella en lähde erittelemään tilojen kokoja enempää. Oleellista on kuitenkin se, että tilojen pääasiallisen työvoiman muodostivat viljelijät itse.

Pidin tilavierailuilla mukanani kenttäpäiväkirjaa, johon kirjoitin muistiinpanoja keskusteluista, tapahtumista, ympäristöstä ja tapaamistani henkilöistä. Nauhoitin virallisina haastatteluhetkinä toimineet keskustelut sekä videopuhelun, mutta epäformaalimmat keskustelut ja havainnot tallensin muistiinpanojen välityksellä. Vierailujen jälkeen kirjoitin heti majapaikkaan päästyäni muistiinpanot puhtaaksi tietokoneella sekä litteroin haastattelunauhut mahdollisimman pian. Virallista tietokoneella puhtaaksikirjoitettua aineistoa minulle kertyi 42 sivua. Otin tiloilta valokuvia ja täydensin aineistoa alan toimijoiden digitaalisilla lähteillä sekä maataloutta käsittelevillä uutisilla. Liisan ja Kaapon kanssa muodostin hyvät välit, ja puutarhaviljelijät toivottivat minut tervetulleeksi talkoisiin.

⁹ Kumppanuusmaatalous (englanniksi *community supported agriculture*, lyhenne *CSA*) on kuluttajan ja viljelijän välinen sosiaalinen ja taloudellinen suhde. Selitän sen toimintaperiaatteita luvussa 9.1.

4.3. Tutkimuseettiset huomiot

Tässä työssä etnografisen tarkastelun kohteena on ihmisten elinkeino ja täten tutkimuseettiset kysymykset ovat erityisen tärkeitä. Aiheen sensitiivisyyden huomioiden olen seurannut tutkielmassa Amerikan antropologisen yhdistyksen koostaman eettisen koodiston ohjenuoria.

Eettistä koodistoa mukaillen, antropologien isoin vastuu tutkijoina on heidän tutkimiaan ihmisiä, muita lajeja sekä materiaaleja kohtaan. Antropologin on varmistettava, että tutkimuksesta ei seuraa harmia tutkimuksensa kohteelle ja varmistettava etukäteen, haluaako informantti jäädä tunnistettavaksi. (American Anthropological Association.) Olen toteuttanut tämän lähtökohtaisesti anonymisoimalla aineistoa. Haastateltavien nimet on muutettu ja tiloihin liittyviä yksityiskohtia on häivytetty. Tiedostan samalla sen, että elinkeinon ja elintavan kuvailussa rajat anonymiteetin suhteen on vaikea muodostaa. Tästä johtuen kävin informanttien kanssa keskustelua siitä, mitä yksityiskohtia minun sopii ja ei sovi mainita.

Toisekseen Charlotte Davies (2002, 47) tarjoaa tärkeän tutkimuseettisen näkökulman etnografisen tutkimuksen asetelmaa kohtaan. Erityisesti avoimessa tutkimusasetelmassa etnografi ei kenttätyön alussa välttämättä tiedä, mitkä ovat merkityksellisiä ja oleellisia näkökulmia. Tämän huomioiden sovimme maanviljelijöiden kanssa, että mikäli tutkielman aihe olisi muuttunut tutkimuksen edetessä, olisin ollut tästä heihin yhteydessä.

Antropologit vastaavat tutkimuksensa toteutuksesta myös tiedeyhteisölle, ja tähän olen reagoinut noudattamalla hyvää tieteellistä käytäntöä. EU:n GDPR-tietosuojaseloste ohjaa poistamaan haastattelunauhat kolmen kuukauden kuluttua äänittämisestä, ja tämän aikataulun puitteissa litteroin ja poistin haastatteluäänitteet. Koronan huomioin kenttätyössä niin, että pidin omat sosiaaliset kontaktini minimissä ennen tilavierailuja, kun vierailin Liisan maatilalla koronarajoitusten ollessa voimassa.

4.4. Kohti analyysia

Etnografisen aineiston analyysi on iteratiivinen prosessi, jossa etsitään merkitystä aineistosta tiivistämisen, järjestämisen ja koodaamisen avulla. Analyysin tarkoituksena on yhdistää

aineistosta löytyviä teemoja teoriaan. (O'Reilly 2009.) Vaikka tutkimusnäkökulmani on aineistolähtöinen, analyysin apuna käytetystä avoimesta koodaamisesta huolimatta kenttätyö ei jätä huomioimatta teoriaa. Kuten Emerson, Fritz ja Shaw painottavat, etnografian omat oletukset, kiinnostuksenkohteet sekä teoreettiset taipumukset näkyvät joka tasolla etnografisessa kenttätyössä ja kirjoittamisessa. Ne ohjaavat sitä, mihin tapahtumiin etnografi kiinnittää kentällä huomiota ja kenen näkökulman hän ottaa huomioon. Etnografisen aineiston analyysiprosessia voisi kuvata siis teorian ja aineiston yhteenkietoutumiseksi. (em. 2011, 198.) Aineistoni on epistemologiselta lähestymistavaltaan ensimmäisen käden tietoa. Käsitän sosiaalisen maailman kerrosteisena, jossa toimijat voivat olla ihmisiä, asioita ja esineitä. (Mason 2018, 9.)

Koostaessani analyysiä käytin monia tekniikoita aineiston tarkasteluun ja teemoitteluun. Pohdin aineistosta ilmeneviä ajatuksia ensimmäisestä kenttävierailusta lähtien. Käsitelin aineistoa laadullisen datan hallitsemiseen ja analyysiin tarkoitettulla ATLAS.ti-ohjelmistolla. Koodasin ja ryhmittelin teemoja sekä merkityksellisyyksiä kategorioihin kuten *politiikka*, *sosiaalinen verkosto*, *luonto*, *muutos*, *perhe* ja *tulot*. Kun koko aineisto oli valmis, tulostin kenttätyömuistiinpanot paperille ja kävin paperisia muistiinpanoja läpi korostuskynien kanssa, sekä kokosin ajatuskarttoja keskeisistä teemoista ja kysymyksistä. Analyysin rakenteen jäsentelyn apuna käytin digitaalista post it -lappualustaa Miroa.

Emerson, Fritz ja Shaw (2011, 175) esittävät, että laadullisen etnografisen aineiston teemoittelu ja avoin koodaus ei lähde liikkeelle tietyistä ennalta määritellyistä kategorioista. Sen sijaan, se etenee luomalla ja löytämällä kategorioita, jotka reflektivat merkittäviä tapahtumia ja havaintoja. Kuten etnografiselle kenttätyölle on tyypillistä, alkaa aineiston analyysi jo kentällä. Laadullisen aineiston koodauksessa tutkija esittää aineistolle kysymyksiä löytääkseen ja kehittääkseen analyttisiä kategorioita ja oivalluksia. Etnografian tavoite on tuottaa koherentti analyysi havainnoidusta sosiaalisen elämän ulottuvuudesta, jonka lävitse myös vihkiytymätön lukija pääsee sisälle aiheeseen. (em. 171.) Tarkastelen analyysissä erityisesti kenttävierailuista ja haastattelusta nousevia erilaisia teemoja: mikä viljelijöille oli tärkeää, mikä taas ei ollut tärkeää, mitkä asiat linkittyivät toisiinsa, hahmotinko laajempia yhteiskunnallisia teemoja aineiston taustaksi, ja miten havaintoni peilautuvat aikaisempaan tutkimukseen sekä kulttuurisiin malleihin. Seuraavasta luvusta alkaa tämän tutkielman empiirinen osuus.

5. Ylisukupolvinen maatila

”Käymme päivän aikana Liisan kanssa keskusteluja asuinrakennuksen keittiön pöydän ääressä sekä pihakeinussa ja kävelemme välillä ympäri tilaa. Pihapiirin rakennukset ovat peräisin 60-, 70- ja 90-luvuilta. Niitä on ajan saatossa korjailtu ja laajennettu. Käymme emopihatossa, siellä on poikimiskarsinoita. Navetta on korkea ja hämyinen, vielä siivoamatta talven jäljiltä.” (ote kenttäpäiväkirjasta Liisan maatilalta)

Maatilojen historia oli tiloilla ja keskusteluissa läsnä. Aina aloittaessani haastattelun ja maanviljelijään tutustumisen, lähti keskustelu luontevasti liikkeelle siitä, kuinka kauan maatila on ollut olemassa, montako sukupolvea tila on ollut saman suvun ylläpitämänä ja minkälaisia tuotanto- ja toimintatapoja tilojen historiaan sisältyy. Etnografian myötä tutustuin myös tiloihin materiaalisina paikkoina, kun tiloja kierrellessäni näin vanhoja ja uusia rakennuksia, rakennuksia, joille oli annettu uusi käyttötarkoitus esimerkiksi EU-säädösten myötä sekä asuintaloja, joissa olivat asuneet vuosikymmeniä saman suvun jäsenet isovanhemmista lähtien.

Vaikka tapaamani viljelijät toimivat maatilayrittäjänä yksin, asuivat maatiloilla myös viljelijöiden perheenjäseniä. Onkin hyvä huomata, että työpaikan lisäksi maatila voi olla yhtä lailla koti ja sukutila. Viljelijöiden puoliset, vanhemmat ja lapset olivat kenttätöissä läsnä niin kahvipöydän ääressä kuin haastatteluissa tilan arjesta puhuttaessa. Saija Katila (2000, 97) määrittelee sukutilaksi tilan, joka on siirtynyt viljelijän vanhemmilta nykyiselle viljelijälle. Kaikki tutkimani maatilat olivat sukutiloja, ja aloitankin analyysin ylisukupolvisuuden kysymyksestä tarkastelemalla sitä, mitä merkityksiä perheellä ja suvulla on tilojen menneisyydessä, nykyisyydessä ja tulevaisuudessa.

5.1. Maatilat osana sukutilojen jatkumoa

Biodynaaminen maatila on toiminut satoja vuosia maatilana saman suvun hallussa. Kaapo laskee, että on tilan kolmastoista isäntä. Tila oli muutettu biodynaamiseksi, kun Kaapon isä oli agronomiksi opiskellessaan löytänyt kirjastosta biodynaamisuutta käsittelevän kirjan ja kiinnostunut aiheesta. Kaapo ja hänen alkuperäinen yrityskumppaninsa Viljo ostivat tilan Kaapon isältä kymmenisen vuotta sitten ja jatkoivat biodynaamista viljelyä. Jossain kohtaa

yritys jakaantui työnjaollisista tekijöistä johtuen kahdeksi eri yritykseksi, joista toinen keskittyy luomukarjatuotantoon ja toinen puutarhaviljelyyn.

Viljelijä Einarin isä oli aloittanut tilalla puimurikasvien viljelyn, jota Einari oli jatkanut isänsä jalanjäljissä. Luomukarjaa kasvattavan Liisan suvun historia tilalla ulottuu 1800–1900 -lukujen vaihteeseen, mutta tiluksilla on ollut asutusta satoja vuosia.

Liisa: Sieltä jostain 1600-luvulta asti joku on asunut tässä kohti. Mun isopapalla ja isomummulla oli karjaa, ja karjaa on varmaan ainakin sieltä asti, ellei jo aikaisemmillä ihmisillä. Mun mummolla ja papalla oli lypsykarjaa. Mun vanhemmat, jotka jatkoivat siitä, isonsivat ja nykyaikaistivat. Tuli kaikenlaisia lypsykoneita. He olivat valiolaisia. Minä siirryin sukupolvenvaihdon myötä luomukarjaan.

Tilojen kehittäminen ilmenee Liisan ja Kaapon kertomuksissa monisukupolvisena ja kerrostuneena prosessina. Liisaa kertoo, miten tilan toiminta on muuttunut hänen isoisovanhempiensa aloittamasta karjatuotannosta lähtien. Kaapo taas kuvailee, miten tilan biodynaaminen historia alkoi hänen isänsä kiinnostuksesta, ja Kaapo on itse kehittänyt toimintaa niin Viljon, kuin muiden puutarhaviljelijöiden kanssa. Yritykset, osittain työntekijät ja ansaintamallit ovat vaihtuneet ja kehittyneet, mutta Kaapon isän tilalle tuoma biodynaamisuuksien ideologia on säilynyt. Tämä havainto vahvistaa myös Saija Katilan ajatusta siitä, että sukupolvien ylitse periytyy niin materiaallinen tila kuin myös elinkeinoon liittyvät arvot ja normit. Samalla tiloja kehitetään ja luodaan itse uudestaan, kuten esimerkiksi Liisa on tehnyt siirtyessään luomutuotantoon.

Perheen historia on siis läsnä niin materiaalisesti kuin ideologisesti. Sukupolvien jatkuvuuden merkitys kietoutuu vahvasti sen ympärille, että jatkuvuus kannustaa tilan kehittämiseen ja orientoitumiseen kohti tulevaisuutta (Silvasti 2001, 149). Myös latvialaisia viljelijöitä tutkinut Guntra Aistara on havainnut, että viljelijät kokivat sukunsa historian olevan osa maatilaa; sekä jo edesmenneiden esi-isien kautta, joiden perustamia tiloja he loivat toiminnallaan uudestaan, että elossa olevien sukulaisten tietotaidon kautta. (Aistara 2018, 91.)

Kuten toin esille luvussa 2.3., on suomalaista maataloutta voimakkaimmin määrittävä kulttuurinen käsikirjoitus ollut ihanne ylisukupolvisesta jatkuvuudesta. Jatkuvuus ja ylisukupolvisuus tulivat useasti esille keskusteluissa tilojen menneisyydestä. Esimerkiksi Einari kuvasi minulle, miten isän jalanjälkiä seuraamalla siirtymä maatilayrittäjäksi oli

luonteva askel. Hän myös painotti elinikäistä yrittäjyyttä. Einarin toiminta kuvastaa Silvastin tunnistamaa kulttuurista mallia siirtymästä, jossa tilan pito ja tilan materiaaliset elementit (kuten tontti ja talo) siirtyvät sukupolvelta toiselle:

Einari: Mä suht koht nuorena aloitin, nykypäivänä todella nuorena, 25-vuotiaana, ryhdyin viljelijäksi. Mä en oo tehnyt palkkatöitä koskaan. Olen ollut enemmän tai vähemmän yrittäjä käytännössä aina. Meillä oli sellainen kuvio tässä, että mä olin vuokratilajelijä hyvin pitkään, mulla ei ollut käytännössä velkataakkaa. Aluksi mulla oli vaan talo ja tontti. Sit mä ostin pellot ja metsät. Sitten laajensin lisää. Mullahan ei oo mikään iso tila et mulla on noin 80 hehtaari. Sen mä näen tällä hetkellä aika sopivaks.

Kaapo ja Liisa olivat kuitenkin toimineet toisin. Kaapo kertoi minulle, että opiskeli alun perin aivan toista alaa, eikä hänelle ollut ollenkaan selvä päätös lähteä jatkamaan vanhempien tilaa. Kysyessäni tarkemmin motiiveista ja päätöksestä kuitenkin ryhtyä opintojen jälkeen maatilayrittäjäksi, Kaapo kertoo vain, että tänne hän lopulta päätyi. Myös Liisa opiskeli ja työskenteli eri alalla ennen kuin ryhtyi kasvattamaan luomukarjaa. Kaapon tavoin Liisakaan ei perustellut maatilayrittäjäksi ryhtymistä millään tietyllä syyllä. Liisa selittää, miten ei voisi nyt kuitenkaan kuvitella toimivansa muussa ammatissa:

Liisa: Koen, että olen omassa ammatissani. En mä osaa välttämättä edes miettiä, että mitä muuta mä tekisin tällä hetkellä. Tosin ei voi koskaan sanoa, että ei koskaan. Mullakin on tosiaan [toinen ala] koulutus, mutta mun ois tosi vaikea miettiä itseäni sellaseen. Että miten se samanlailla kiinnostais tai miten tuottais mielihyvää. Näin on tällä hetkellä tosi hyvä.

Huomionarvoista on, että Liisan ja Kaapon reitit maatalousyrittäjäksi haastavat perinteistä kulttuurista mallia. Jatkuvuus ei ole ollut itsestään selvää. Toisaalta, kuten Kaapon ja Liisan motiiveista voi tulkita, on maatilayrittäjäksi ryhtymisessä ollut kuitenkin jonkinlaista *luontevuutta*. Onkin syytä pohtia tarkemmin, onko Silvastin määrittelemää elinkeinoa määrittävä kulttuurinen malli muuttumassa. Syvennyn tähän ajatukseen lisää seuraavassa alaluvussa, jossa nostan esiin viljelijöiden perheiden roolin ja merkityksen tilojen arjessa.

5.2. "Viljelijäperheistä" viljelijöihin ja perheisiin

Maatilat ovat siis ylisukupolvisia paikkoja ja koteja. Maatilat ovat myös työpaikkoja, joten on syytä täsmentää maataloustyön luonnetta. Pirjo Markkola (2004, 21–22) kuvaa, että maataloustyötä voisi kuvailla työksi, joka on samaan aikaan sekä sidottua että vapaata. Sidotuksi sen tekee kytkös luontoon, sillä luontoa ei voi pakottaa tuottajan ja viljelijän omiin aikatauluihin. Projektin aikatauluja on oltava koko ajan tarkistamassa, jotta tarpeelliset työt saadaan tehtyä. Maatalouteen liittyy monia vuosittain suoritettavia rutiineja, kuten sadonkorjuu, navettatyöt ja toukutyöt. Muilta osin maatalous tarjoaa kuitenkin vapautta. Vapaus ja työn velvoitteisuus liittyvät myös perheen merkitykseen mautilojen arjessa. Sen lisäksi että maatilat olivat sukutiloja, olivat ne myös viljelijöiden puolisoitten ja lasten koteja.

"Liisan mies Hugo tulee töistä kotiin syömään. Syömme kaikki yhdessä, Liisa valmistaa meille suppilovahveroilla ja juustolla höystetyn munakkaan. Pöydän ääressä Liisa ja Hugo suunnittelevat, milloin pitäisi alkaa niittää heinää. Ensi viikon tiistaina on luvattu sadetta. Hugo pohtii, ehtisikö jo tänään aloittaa niittourakan." (ote kenttäpäiväkirjasta Liisan luota)

--

Liisa: Meillä ei ole tarkoitus kuitenkaan kasvattaa volyyymiä. Ollaan tän kokoinen tila ja se pyörii hyvin yhden ihmisen voimin arkena. Kiiresesonkina tietty isäntä mukana hommissa. Tai mun isä rehuntekohommissa. Mutta sit jos alettais kasvattamaan ja tehtäis isompia navetoita, se vaatis lisää peltoa ja melkein kahden ihmisen panoksen. Jotenki kaikki kertaantuis siihen, enkä tiedä olisko se yhtään sen enemmän kannattavaa. Menotkin kasvais. En tiedä olisko siinä yhtään sen enempää vapaa-aikaa.

Ote ruokapöydän ääressä käydystä keskustelusta sekä Liisan pohdinta siitä voisiko tilan tuotantovolyyymi olla suurempaa kuvaavat sitä, miten maatila on yhden maatilayrittäjän vastuulla, mutta miten myös perheenjäsenillä on tärkeä rooli maatilatyössä. Siitä huolimatta että Liisan puoliso Hugo on muualla palkkatyössä, on hän apuna esimerkiksi sadonkorjuun ruuhkaisissa ja kiireisissä vaiheissa. Liisa nostaa myös perheen merkityksen esille juuri työn vapautteen ja sitovuuteen liittyen. Puolison lisäksi Liisa mainitsee lähellä asuvat vanhempansa.

Sonja: Tää vaikuttaa aika sitovalta työltä ja on aika paikkaan sitovaa. Niin silloin, ku sä päätit lähteä tähän, jännittikö se sua, mietiksä sitä?

Liisa: No en varmaan miettinyt. Mutta kyllähän mä sen tiesin – – Mut sit toisaalta tässä on se, että ton lihakarjan kanssa mun ei tarvi olla täällä kaheksasta neljään. Että just tavallaan se, että voin tehdä hommat tiettyyn aikaan ja käydä vaikka kaupalla keskellä päivää. Että sinänsä siinä on aika paljon liikkumavaraa. Toki ei voi olla hirveen pitkiä aikoja pois. Nytkin oon lähössä käymään siellä [kaupungin nimi] ja mä tiän, että noilla lehmillä on ruokaa tossa ja puoliso on illalla kotona ja mun vanhemmat on tossa niin pystyn pikavisiitin tekemään. Sitovaa ja toisaalta antaa vapauksia, eri tavalla kuin sellainen ihan työaika, joka olisi sitova.

Saija Katila (2000, 216) esittää, että maataloilla on tyypillistä, että perheenjäsenet ja myös toiset viljelijäperheet auttavat toinen toisiaan silloin, kun työ edellyttää lisävoiman tarvetta. Einarin kertoo, että hänen vaimonsa on aloittamassa uuden palkkatyön, joka on tärkeä taloudellinen tukijalka perheen toimeentulolle. Einarille myös vaimon ja lasten työpanoksella on iso merkitys työssä jaksamiseen.

Einari: Niin tota, vaimo on ollut jonkun verran apuna, mut sit, kun noi lapset tosta kasvaa niin isompi on ollut apuna. Toki jos olisi enempi intoa heillä heidän pystyis jo paljonkin jelpimää. Mut ei heillä ole ehkä sellasta paloa tähän hommaan koskaan ollut. Sit mulla on yks pirun hyvä kaveri tos muutaman kilsan päässä auttaan. Nyt sitten yhen toisen kaverin poika on käynyt jelpimässä, se on koulussa ja tykkää viikonloppuisin tehdä töitä. Ja kaikkein kiireimpään hetkenä mulla onneks on ollut apuvoimia. Joskus kun niitä ei oo ollut, se on ollut ihan todella tuskasta. Se auttaa ihan valtavasti, ei tarvi kuin kaks tuntia päivässä on kaverina joku niin se henkinen tuki on niin iso siinä. Saati sitten, jos on kaks päivää putkeen joku auttamassa. Mut ei mulla oo sellaista virallista palkattua työvoimaa muita kuin toi vanhempi lapsi.

Perheenjäsenten avun merkitys maataloustyössä kytkeytyvät niin vapauteen kuin jaksamiseen. Einarin haastattelun lainauksessa huomionarvoista on myös se, mitä Einari kertoo pojistaan: ”ei heillä ole ehkä sellaista paloa tähän hommaan koskaan ollut”. Tämä johdattaa pohtimaan syvemmin tilojen sukupolvenvaihdosta ja siihen liittyviä kulttuurisia malleja ja odotuksia. Maatilan sukupolvenvaihdos tarkoittaa tilan luovuttamista seuraavalle sukupolvelle. Ylisukupolvista skriptiä ja suomalaisia maanviljelijöitä tutkinut Silvasti (2001, 16 & 105) kuvailee, että sukupolvenvaihdos on monitahoinen ja vaiheittainen prosessi, jossa

potentiaalinen jatkaja otetaan jo nuorena mukaan tilan töihin oppimaan tilan vastuullista hoitamista. Näin sukupolvelta toiselle siirtyvät tarvittavat tiedot, taidot, tavat sekä arvot ja normit. Sukupolvenvaihdos on merkityksellinen ja kriittinen vaihe tilan jatkuvuudelle ja omaisuuden säilymiselle perheessä, ja kuten mainittua, tästä syystä Silvasti määrittelee jatkuvuuden tärkeimmäksi suomalaista maataloutta määrittäväksi kulttuuriseksi malliksi.

Kuten edellisessä alaluvussa ilmeni, olivat Kaapo ja Liisa jatkaneet tilojen pitoa kiertoreittejä pitkin, kun taas Einari on kulttuurista käsikirjoitusta mukaillen seurannut suoraan isänsä jalanjälkiä yrittäjäksi. Kuitenkin myös Kaapo ja Liisa kokevat merkitykselliseksi tilan *jatkamisen*. Liisan ajatuksia ylisukupolvisuudesta syventää seuraava lainaus, jossa hän kuvailee asioita, jotka ovat hänelle merkityksellisiä maatilayrittäjänä:

Liisa: Ja tietysti maatala paikkana, kun asutaan täällä. Se on myöskin tärkeä asia, että jatketaan sitä – – vaikka se ei oo missään vaiheessa ollut mikään sellanen odotettu asia tai mikään sellanen paine, että tähän pitää tulla jatkamaan yrittämään maataloutta. Siitä on muodostunut jälkeinpäin se, että on osa sitä sukupolvien ketjua, että sillei hieno olla mukana siinä. Ja asua tässä, jatkaa sitä jonkunlaista perinnettä. – – Ja on tietysti se, että lapset on saanut kasvaa tässä vähän niinku maatalan arjessa. Että ovat tässä oppineet ja oppivat jonkunlaista työnteon mallia sitten myöskin siinä.

Liisan mukaan maatalan jatkaminen on siis tärkeä asia ja on hienoa olla mukana sukupolvien ketjussa. Samalla Liisa korostaa sitä, että hänen vanhemmillaan ei ollut varsinaisesti odotuksia Liisaa kohtaan tilan jatkajana. Samoin Liisallakaan ei ole omia lapsiaan kohtaan. Kuitenkin, Liisa pitää tärkeänä että lapset oppivat maatalan työstä työnteon mallia: jonkinlainen tietojen ja arvojen oppiminen ja omaksuminen kuuluu maatalan elämään, vaikka se ei jatkuvuuteen tähtääkään. Liisa kertoo tarkemmin lasten suhtautumisesta maatalan arkeen ja maataloustyöhön:

Liisa: Kyllä ne on eläinrakkaita kaikki, mut ei aina ihan hirveen innostuneita. Meidän keskimäinen varsinkin on tosi sellanen, että se tykkää lellä kaikkia lehmiä ja vasikoita ja kaikkia eläimiä. Ja nuorimmainen myöskin. Välillä istuvat vapaaehtoisesti koneen kyydissä, kun tehdään jotain töitä. Vanhimmainen ei ehkä ole niin suuntautunut. Tykkää hänkin eläimistä. Ja ihan saavat jokainen tehdä omat päätökset. Tykkäävät kaikki eläimistä ja ovat tarvittaessa apuna.

Perheet ovat siis tiloilla ja työssä läsnä, mutta näissä lainauksissa korostuu sukutilan jatkuvuuden kulttuurisen mallin muutos. Silvastin mukana ajatus jatkuvuudesta on kannustanut tilojen viljelijöitä suuntaamaan katse tulevaisuuteen esimerkiksi investointien ja tilojen kehittämisen kautta. Viljelijöiden kanssa käymissäni keskusteluissa malli näyttäytyy kuitenkin häilyvältä jo kahden sukupolven kohdalla. Myös perhetilat ovat muuttuneet. ”Viljelijäperheiden”, joissa kaikki perheenjäsenet osallistuvat yhtä lailla maatalan hoitoon, sijaan viljelijöiden puolisoitten urat ovat toisaalla. Maatilat ovat yhä perhetiloja siten, että ne ovat perheiden koteja ja perheenjäsenet auttavat viljelijöitä töissä. Kuitenkin päävastuu työstä on esimerkiksi Liisalla ja Einarilla, ei perheellä yksikkönä. Tämä johdattaa myös tarkastelemaan kulttuurista mallia sukupuolisidonnaisesta työnjaosta – tai oikeastaan sen poissaoloa. Vaikka maataloustyötä on määrittänyt kulttuurinen malli ”miesten ja naisten töistä” (Silvasti 2001, 16), ei samankaltainen sukupuolisidonnainen työn dynamiikka ilmene aineistossa, koska tilojen päävastuu on yhdellä henkilöllä, ei perheellä yksikkönä.

Tämän luvun tarkoitus on ollut tarkastella perhetiloja ja ylisukupolvista jatkuvuutta ja myös kulttuuristen mallien läsnäoloa kentällä. Tilojen historiasta löytyy jatkuvuuden ihanne, kun tilat ovat jopa satojen vuosien ajan siirtyneet sukupolvelta toiselle ja kukin sukupolvi on kehittänyt tilan toimintaan omannäköisekseen. Nyt jatkuvuuden ihanne kuitenkin ilmenee häilyvänä ja haalistuvana.

On hyvä huomioda, että kulttuurisia malleja ei ole toteutettu vain niiden itsensä takia. Tämä tulee esille jo Silvastin tutkimuksessa (2001, 121), kun hän esittelee mahdollisuuden sille, että vaikka tilan jatkaminen olisi kulttuurisesti arvostettu valinta, voi se olla riskialtis, mikäli tilan toiminnalle ei ole enää esimerkiksi kannattavuuteen liittyviä toimintaedellytyksiä. Esimerkiksi jatkuvuuden ideaali on tähdännyt siihen, että omaisuus säilyy suvussa ja sen tarkoitus on ollut myös tuottaa taloudellista turvallisuutta. Jos kuitenkin tilan vastaanottaminen tarjoaa hallinnan sijasta suuria riskejä, on konteksti muuttunut niin paljon, että tämä skripti ei enää toimi (em. 2001, 121–122).

Liisan ja Kaapon sekä viljelijöiden maataloilla kasvavien lasten kohdalla vaikuttaa olevan niin, että jatkuvuudelle ei esteitä luo niinkään taloudellinen epävarmuus, vaan ennemminkin korostuu valinnanvapauden merkitys. Tämän perusteella uskallan väittää, että maatalouden kulttuurinen käsikirjoitus jatkuvuudesta on muuttumassa. Jos se ei ole hiipumassa, niin ainakin suunta on vahvasti omaa yksilöllistä valintaa painottavaan suuntaan. Mielenkiintoinen

jatkokysymys on, että jos aikaisemmin jatkuvuuden mallia on horjuttanut taloudelliset syyt, onko nyt taustalla perheitöjen merkityksen muuttuminen ja individualismi?

6. EU-politiikka maatiloilla

”EU:n yhteinen maatalouspolitiikka alkaa muotoutua – ilmasto- ja ympäristötoimien määrä kasvaa, mutta myös ruokaturvaa ja viljelijän toimeentuloa painotetaan.”

Maa- ja metsätaloustuottajain keskusliitto (23.10.2020)

Aineistonkeruuni aikana eli vuosina 2021–2022 ajankohtaista oli Euroopan yhteisen maatalouspolitiikan seuraavan kauden (2023–2027) valmistelu. Kauden toimeenpano alkaa keväällä 2023, ja tukikauden valmistelu oli erilaisilla alan toimijoilla, politiikassa ja mediassa esillä oleva ajankohtainen ja puhututtava aihe. Eri tahot kävivät keskustelua siitä, minkälaisia ympäristötoimia kausi tulee sisältämään ja miten maataloustuet tulevat määräytymään. Olinkin etukäteen ajatellut nimenomaan seuraavan tukikauden suunnittelun olevan merkittävä ja keskustelua herättävä teema viljelijöille. Toisin kuitenkin kävi, ja tämän huomion tiivistää Liisan kommentti uudistuvasta tukikaudesta: ”Ei se hirveästi kiinnosta, mutta koskettaa”. Vaikka tukipolitiikka ei kiinnosta, niin se määrittää ja vaikuttaa arjen ja elinkeinon käytäntöihin. Tässä luvussa tarkoitukseni on analysoida maatalouspolitiikan vaikutusta ja roolia maatiloilla ja viljelijöiden arjessa.

6.1. Yhdessä yössä kaikki muuttui?

EU-jäsenyyden vaikutusta Suomen maatalouteen voisi kuvailla suurten muutosten ja voimakkaan käännekohdan kautta¹⁰. Jäsenyys vaikutti viljelijöiden tuloihin, maataloustuen muotoihin ja maatalouspolitiikkaan. Suomalaiset viljelivät vastustivat jäsenyyttä suurissa

¹⁰ Tosin, kuten Ilkka P. Laurila (2004, 247) huomauttaa, samankaltaisia muutoksia olisi tapahtunut ilman EU-jäsenyyttäkin. Kansainvälisen kauppapolitiikan paineet edellyttivät kaupan vapautumista myös elintarviketeollisuudessa.

määrin, sillä viljelijöiden keskuudessa vallitsi pelko siitä, että suomalainen maatalous olisi kilpailukyvytön EU:n yhteismarkkinoilla. (Laurila 2004, 247.)

Koska EU-jäsenyys on käännekohta suomen maatalouden historiassa ja samalla tilojen toimintaympäristöä kausittain ohjaava politiikan lohko, minua kiinnosti myös historiallinen näkökulma ja se, mitä viljelijät ja heidän vanhempansa ajattelivat EU:sta. Kun Suomi liittyi Euroopan unioniin vuonna 1995, viettivät Liisa, Einari ja Kaapo lapsuutta ja nuoruutta maataloilla. He ovat siis itse toimineet oman yrittäjyytensä aikana aina EU:n yhteisen maatalouspolitiikan alla, mutta eläneet myös siirtymävaiheen kansallisesta politiikasta kansainväliseen. Heillä oli kaikilla oli omanlaisiaan muistoja liittymisestä. Liisalle ja Einarille ei ollut jäänyt liittymisestä kovin radikaalia mielikuvaa. Esiin nousivat esimerkiksi tietokoneella tehtävien asioiden lisääntyminen ja hintojen muutos.

”EU-jäsenyys ei ollut Liisan isälle iso juttu, ATK-hommat sujuivat kuulemma hyvin. Liisa ei muista aikaa niin tarkkaan.” (ote kenttäpäiväkirjasta Liisan maatilalta)

--

Einari: Ei se mun mielestä sillai ollut et yhdessä yössä ois kauheesti muuttunut. Tietty tuotteiden hinnat muuttu nopeesti. No meidän isä, kun ei ollut innokas investoimaan niin sillonhan ne, jotka ymmärs investoida peltomaata esimerkiksi, sehän oli ihan lottovoitto kun peltomaan hinta laski sillon. Ja se on siitä lähtenyt nousuun eikä varmaan laske kovin äkkiä. -- Jos meidän tilaa ajatellaan niin ensimmäiset vuodet EU-aikana, en mä tiedä oliko se niin radikaalia täällä tilalla, ne muutokset. Ei mulla oo jäänyt ainakaan sellasta mielikuvaa

Kaapo taas muistelee, miten biodynaamisella tilalla EU-jäsenyyden mukanaan tuomat muutokset näkyivät esimerkiksi pihapiirin rakennuskannassa. Kaapo myös kertoo perinteistä EU-jäsenyydestä kerrottua tarinaa siitä, miten yhden yön aikana kaikki muuttui (kts. de Master 2012, 89).

”Kaapo miettii, että oli noin 12-vuotias, kun suomi liittyi Euroopan unioniin. Silloin yhdessä yössä tulivat tuet ja tuottajahinnat laskivat. Kun suomi liittyi Euroopan unioniin, piti vanhasta navetasta luopua ja rakentaa uusi standardien mukainen navetta, Kaapo selittää ja osoittelee pihapiirin rakennuksia. Uusi navetta on sininen ja näyttävä, siihen on maalattu iso lehmän kuva.” (ote kenttäpäiväkirjasta biodynaamiselta tilalta)

Kukaan viljelijöistä ei kuvaile, että jäsenyyteen olisi liittynyt erityistä ahdistusta. Moniin toimintaympäristön muutoksiin, kuten EU-jäsenyyteen, liittyy kuitenkin oman toiminnan mukauttamista. Esimerkiksi navettoja ja muita rakennuksia on pitänyt päivittää uusien standardien mukaisiksi. Juha Peltomaa (2015, 32) käyttää toimintaympäristön muutoksiin sopeutumista adaptiivisuuden käsitettä. Peltomaa esittää, että muutoksiin sopeutumiseen on monenlaisia tapoja ja strategioita, ja adaptiivisuus viittaa siihen, että sen sijaan, että viljelijät vain sopeutuvat muutoksiin, etsivät he uusia toiminnan tapoja sekä mahdollisuuksia suunnata toimintaa uudestaan niin, että tilanpidon jatkaminen on mahdollista. Adaptiivisuudesta esimerkkinä on, miten biodynaamisen tilan vanhaan navettaan rakennettiin kesäkeittiö, jolla on nykyään merkitys niin tilan työntekijöiden taukokuoneena kuin myös asiakkaille järjestettävien ravintolaillallisten paikkana.

Samalla kun politiikan myötä tulleet säädökset ovat muokanneet tilojen materiaalista ympäristöä, rakennuksiin liittyviä muutoksia ovat ajaneet myös ideologiset päätökset, kuten ilmenee Liisan valinnasta luomukarjaan siirtymisestä. Luomu on hyvin valvottu tuotantomuoto, jossa on tiukat EU:n määrittämät luomuehdot luonnon ja eläinten hyvinvoinnin varmistamiseksi. Liisa kertoi minulle, mitä kaikkia muutoksia hänen piti tehdä luomutuotantoon siirtyessä:

Liisa: No siis kyllä se luomu tuli aika helposti. Luomussa on tietyt vaatimukset. Navetoissa pitää olla tietty määrä ikkunapinta-alaa. Tilaa per eläin pitää olla tietty määrä. – – Tehtiin pieniä muutoksia, mun vanhemmilla oli lypsylehmille parsinavetta. Luomussa ei saa pitää parressa. Emolehmiä ei saa pitää kytkettynä, paitsi erikoistilanteessa. Muuten niiden pitää olla vapaana. Pieniä remonttijuuttuja tehtiin. – – Mut aika luonnostaan. Ei nyt voi sanoa, että helpolla, mutta pienillä muutoksilla. Kyllähän se jonkun verran asiaan perehtymistä ja lukemista vaati varsinkin ensimmäisinä vuosina. Mutta kun asiasta on kiinnostunut ja se on mielenkiintoista, niin kyllähän silloin mielellään opettelee aihetta.

Liisa kuvailee luomutuotantoa mielenkiintoiseksi asiaksi, johon jaksaa itse perehtyä. Tähän kiteytyy yksi arjen etiikan näkökulma: CAP-politiikka luo toiminnan ehdot, mutta kiinnostus ja perehtyminen kertovat arvoista ja siitä mikä on tärkeää. EU:n maatalouspolitiikan kehys on siis luonut poliittisen toimintaympäristön, jossa viljelijät nyt toimivat, mutta viljelijöiden oma kiinnostus voi olla muissa toiminnan ja vaikuttamisen tavoissa. Seuraavaksi tarkastelen sitä, mitä ajatuksia viljelijöillä on maatalouspolitiikan käytännöistä.

6.2. CAP – byrokratiaa ja itsenäisyyden kaipuuta

Kun kysyin Liisan ajatuksia seuraavasta tukikaudesta, mielenkiintoa ei juurikaan ilmene. Liisa kommentoi, ettei ole ”perehtynyt siihen kovin paljon, mutta ei ne [tuet] kyllä nousussa ole”. Samoin pohti Kaapo, joka tosin ounasteli, että luomutilalla tulee käymään hyvin seuraavalla tukikaudella.

”Tuijotamme Kaapon kanssa mansikkapeltoa ja kyselen maataloustuista. Kaapo kertoo, että tavoite on kehittää tilaa niin, että toiminta ei olisi tuista riippuvaista, mutta vielä ollaan siitä tavoitteesta kaukana. Kysyn seuraavasta tukikaudesta, ja Kaapo pohtii, että ei voi vielä tietää mitään, ehkä ensi kevättalvena siitä tulee tietoa. Mutta tuskin luomutilalle käy huonosti, kun luomuun on alettu panostaa.” (kenttäpäiväkirja biodynaamiselta tilalta)

Einari puolestaan nosti puheenaiheeksi maataloudesta käytävän julkisen keskustelun sekä kahtiajaon viljelijöihin ja päättäjiin.

Einari: Ensimmäinen pääasia olisi se, että kuluttaja tai kuka se ikinä onkaan se mielipiteensä toittotaja ymmärtäisi että tää on meidän ammatti ja kaikki maatalouspolitiikka on muiden syytä kuin viljelijöiden. Ne ovat poliittisia päätöksiä, jota eduskunta ja EU-komissio säätää, jolloin me ei voida niihin vaikuttaa. — Se on pääasia mikä pitäis keskustelussa ensin aina ymmärtää. Miksi usein joudutaan ristiriitaisiin tilanteisiin, se johtuu siitä, että meitä ohjataan emmekä me ole sitä ohjaamista valittu. Poliitikot, jotka sen päättää, äänestäjät on äänestäneet poliitikot sinne päättämään, ni ei se oo viljelijä, joka sen ristiriidan on aiheuttanut tässä isossa keskustelussa. Todella usein unohtuu, että se on poliittinen päätös, jonka mukaan meidän pitää toimia.

Einari painotti sitä, että hänen näkökulmastaan maataloutta koskevat päätökset tehdään kaukana, viljelijöiden vaikutusyritysten ulottumattomissa ja moni viljelijä kokee liiallisen toiminnan ohjaamisen raskaaksi.

Einari: Eikä me voida toimia, joskus se on hyvä että ei voi toimia niin sanotusti niin kuin itse haluaa, mut sitten moni kokee sen tosi raskaasti sillai että ohjataan liikaa. Tietysti me nuoremmat viljelijät, tai en mä oo enää niin nuori viljelijä, 25 vuotta viljellyt, mutta kunmä en oo ennen EU:ta viljellyt koskaan, niin en mä semmosii haikaile ja enkä oo koskaan haikaillukkaan koska se oli silloin ja nyt on nyt.

EU:n maatalousrahoitus on vastikkeellista, ja tuen myötä maatalousyrittäjät sitoutuvat tiukkoihin vaatimuksiin, joita myös valvotaan tehokkaasti (MTK 2020). Maatalouspolitiikan merkitys kietoutuu tiukasti taloudellisen pärjäämisen ympärille erityisesti Kaapolle, Liisalle ja Einarille (palaan tähän aiheeseen tarkemmin luvussa 9). EU:n maataloustukien hakeminen on lisännyt toimistotyön ja lomakkeiden täyttööä suomalaisten maatalojen arjessa (Laurila 2004, 361). Myös Kathryn de Masterin (2004, 107) tutkimuksessa puolalaisista viljelijöistä nousee erityisesti esiin byrokraattinen ilmapiiri, joka on viljelijöiden mukaan täynnä paperityötä, sääntöjä ja epätervetullutta sekä odotuksenvastaista sertifikaattipohjaista ajan- ja rahankulua. Samankaltaiset ajatukset nousivat esiin myös keskusteluissa viljelijöiden kanssa. Esimerkiksi Liisa kuvaili dokumentaation työläyttä:

Liisa: Sitä paperihommaa on aika paljon. Siis liittyen vielä siihen luomuun. Kaikki pitää dokumentoida, mitä enemmän kirjaat asioita ylös, mulla on puhelimen muistio täynnä kaikenlaisia muistiinpanoja maatalouteen liittyen. Milloin on astumiset, milloin on päästetty eläimet ulos. Kaikki pitäisi löytyä et tietää sitten kaikki liikkeet. – – pitää laskea tosi tarkkaan kaikki rehun kulutuksen seurannat ja kaikki mahdollinen pitää tavallaan olla ylhäällä. Mitä enemmän sitä laittaa muistiin, koska et sä sit muista sitä viikon päästä, että mikähen viikonpäivä se oli, milloin oli se ja se tapahtuma. – – Se byrokrazia on välillä vähän sellaista raskassoutuista, mutta siihen on niin tottunut. Tuntuu välillä et se vois olla notkeempaa, että ootteko tosissanne, että kaikkia tällaisia asioita pitää kirjoittaa ylös.

Liisa luettelee mitä kaikkea hänen pitää kirjata ylös luomuun liittyen, kuvaten tätä ”raskassoutuiseksi”. Toisekseen kitkaa ilmenee myös maanviljelijän oman tietotaidon ja käytäntöjen välillä, kun Liisa kertoo miten arjen käytännöt ja maatalouspolitiikan vaatimukset risteävät toistensa kanssa luomuun liittyvissä säännöissä. Tuija Mononen (2008) on tehnyt huomion, miten erityisesti luomun toimijaverkosto on globalisoitunut, kun tuet, säännöt, asetukset ja sertifikaatit tekevät luomusta osan kansainvälistä ruokakysymystä. Seuraavassa lainauksessa Liisan nostama esimerkki nautareksiteristä tuo mielenkiintoisesti esille suomalaisen luomutilan arjen ja EU:n määrittelevien luomukäytäntöjen välisten rytmitysten ongelman:

Liisa: Mutta siinä tarkastustilanteessa, kun luomussa on joka vuosi vuosittainen tarkastus, ja sitten voi vielä lisäarpaonni iskeä ja tulla jotain lisätarkastuksia ja voi olla jotain muitakin peltopinta-alan tarkastuksia tai korvamerkkitarjastuksia. Ne eläimet pitää

olla tunnistettavissa eli niillä pitää olla molemmissa korvissa tunnistemerkki. Eli vaikka mä voisin sanoa, että tuossa makaa Havis, siis toi lehmä (Liisa osoittaa keittiön ikkunasta näkyvää pellolla laiduntavaa lehmää) niin ei se tarkastaja tiedä että se on se tietty lehmä. Jossain vaiheessa oli tosi paljon tiukempia. – – kun jossain vaiheessa oli sellainen nautarekisteri, että tavallaan jos poisti tilalta jonkun eläimen, niin oliko se kolme päivää jossain vaiheessa vai aikasemmin, että piti tehdä ne muutokset – tai jos syntyy vasikka niin se piti kolmessa päivässä ilmottaa sinne. Tuntuu äkkiseltään, että se on aika pitkä aika, mutta sellaisessa maatila-arjessa ja isommalla tilalla, jossa niitä vasikoita vaan syntyy ja syntyy, se muuttuminen on paljon suurempaa. Meillä tietysti se on suht. pientä. Ja siitä tuli sanktiota heti, jos oli ilmottanut vaikka neljäntenä päivänä sen että vasikka syntyy niin sitten leikattiin tukia ja se oli tosi jotenkin raadollista. Mutta se on pidentynyt, onks se seittemän päivää. Ja se on mun mielestä inhimillisempää.

Maatalouspolitiikka aiheena herätti Einarissa voimakkaampia tunteita kuin Liisassa. Kun kysyin Einarilta, mitä hän toivoisi maatalouspolitiikalta, hän alkaa kuvailla maanviljelijöiden ja päättävien tahojen välillä kokemaansa kuilua:

Einari: Mitenhän sen oikein avais, tän asian. Se on just, kun viljelijöitä ja maataloja on niin monenlaisia. Ei oo olemassa mitään standardi maatilaa. Se jo tekee siihen, miten sen nyt sanois, ristiriitoja. Ehkä se nyt on vähän, onhan se aika ylimitoitettua se houhotus näiden asioiden kanssa. Kyl tässä osataan tehdä asiat aika hyvin, että se joku asiaan mitään ymmärtämätön yrittää tulla sanomaan. Sehän siinä on kaikkein ärsyttävintä näin niinkun henkilökohtaisella tasolla. Ihmiset, jotka ei ymmärrä mitään maataloudesta, ei yhtään mitään. Ne tulee neuvomaan meitä. Ensinnäkään nykyaikaisesta maataloudesta kuluttajista ei suurin osa [ymmärrä mitään], se on tietysti MTK¹¹:n ja viestinnän vika et se tietämys on todella olematonta, mut sehän on ihan fakta et, jos me laitetaan nykyaikaiseen maatilaa tuolta joku rivi-ihminen hoitamaan asioita niin sehän ei onnistu mitenkään. Et meil on jo niin pitkälle viety pelkästään teknologinen puoli monessa asiassa, et sun on hallittava pirun hyvin asiat.

Einarin ajatukset havainnollistavat hallinnollisen ja poliittisen toimintaympäristön sekä ”rivi-ihmisten” ja viljelijöiden ammattikunnan välistä kuilua. Myös itsenäisyyden eetos nousee esille sekä Einarin että Liisan vastauksissa. Tämä vahvistaa Saija Katilan (2000, 224) esiin nostamaa

¹¹ MTK eli maa- ja metsätaloustuottajain keskusliitto on ammatti- ja etujärjestö maanviljelijöille, metsänomistajille ja maaseutuyrittäjille.

talonpoikaisen itsenäisyyden perinnettä. Katila kirjoittaa, että hänen tutkimiansa viljelijöiden parissa itsenäisyys viittaa vapauteen liittyen omaehtoiseen työn organisointiin sekä vapauteen toisten valvonnasta ja käskytyksestä. Olennaista on, että viljelijät tavoittelevat vapautta erityisesti suhteessa ulkopuoliseen kontrolliin.

Puutarhaviiljelijöiden seurassa ilmeni toisenlainen näkökulma maataloustukiin. Istuimme kesäkeittiössä lounaalla Oivan, Kaarinan ja Lyytin kanssa ja kyselin heiltä tuista. Tästä seurasi kiivasta, joskin sävyiltään huvittunutta keskustelua:

”Jotain tukia olisi mahdollista hakea, Kaarina selittää, mutta meidän alalla tuki on niin pieni, on niin pienet aarialat, menisi enemmän aikaa tukien hakemiseen kuin niistä saatavaan hyötyyn. Ja on niin paljon sääntöjä, ei kannata. Viljan viljelyssä on niin eri, kun on isommat pinta-alat. – – Mutta meillä jos joku EU-tarkastaja tulisi katsomaan, ja olisi joku kyssäkaali väärässä paikassa, ei olisi järkeä. Katriina ja Lyyti nauravat ajatukselle siitä, että kyssäkaalipenkki olisi varmaan vähän liian lähellä toista penkkiä, jos joku virkamies tulisi mittanauhalla mittailemaan.” (ote kenttäpäiväkirjasta puutarhaviiljelijöiden luota)

Esimerkki siitä, että kyssäkaalipenkki olisi liian lähellä toista penkkiä ja tästä seurannut humoristinen keskustelu mittailevista virkamiehistä kuvaa sitä, miten puutarhaviiljelijöiden toiminta eroaa muista tiloista. Pienempien pinta-alojen takia puutarhaviiljelijöiden ei ole kannattavaa hakea tukia. Myös tukien hakemiseen liittyvä työläys nousee esille. Tämä sivuaa Kathryn de Masterin (2012) tekemään huomiota siitä, miten viljelijät, erityisesti luomuviljelijät, eivät koe maatalouspolitiikan sopivan heidän elinkeinonsa ja tuotantomuotonsa käytäntöihin, vaan säännöt koetaan sen sijaan rajoittavina ja joskus epärealistisina. Rolle ja Thiemann sekä Aistara ovat havainneet, että esimerkiksi latvialaiset luomuviljelijät ovat kamppailleen ruokasuvereniteetista kansallisvaltiota ja EU:n sääntöjä ja standardisointeja vastaan, esimerkiksi toimien jopa ”näkyttömissä” suhteessa politiikkaan.

Kuten tässä luvussa ilmenee, viljelijät kokivat oman maatilojen arjen ja maatalouspolitiikan jokseenkin yhteensopimattomiksi: näiden välillä on kuilu, jonka kysymykset tiivistyvät omaan tietotaitoon ja sen vaalimiseen, itsenäisyyteen, maatilojen arjen käytäntöihin ja arjen hektisyyteen. Samalla tämän luvun havainnot valottavat sitä, miten EU:n yhteinen maatalouspolitiikka on irrottamaton osa tiloja niin historiallisesti kuin arjen käytäntöjen kautta, paitsi puutarhaviiljelijöille, jotka eivät ole halunneet mukauttaa omia käytäntöjään, esimerkiksi

kyssäkaalipenkin sijaintia, tukien vaatimuksiin. Saija Katilan tunnistama talonpoikaisuuden itsenäisyyden ihanne näkyy maatilayrittäjien ajatuksissa ja toiminnassa ja törmää samalla byrokraattisiin käytäntöihin, joiden kanssa viljelijöiden oma tietotaito voi olla ristiriidassa. Kuten luvun alussa ilmenee, viljelijät suhtautuivat jokseenkin passiivisesti maatalouspolitiikan uudistuksiin.

Tukipolitiikka on kuitenkin todella merkittävä tekijä maatilojen kannattavuudelle. Tätä käsittelen luvussa 9, jossa pureudun maatilojen talouteen, tuloihin ja tulevaisuudennäkymiin. Seuraavassa luvussa syvennyn kuitenkin aiheeseen, joka ilmeni hyvin toimijuuden täyteisenä.

7. Ammatillisten verkostojen merkityksestä

Brandi Janssen (2017, 31) esittää, että maataloudessa on harvoin kyse vain viljelijöistä ja maaperän laadusta, vaan viljelijät ovat mestareita erityisesti maatalouteen liittyvissä lyhenteissä. Janssenin mukaan iso osa viljelijäksi oppimista on sen selvittämistä, mihin maataloudenhankkeisiin voit liittyä ja mitkä niistä ovat viljelijälle hyödyllisimpiä. Myös Juha Peltomaa (2015, 120) on havainnut, että erilaiset yhteistyömuodot ja -verkostot ovat tilojen kesken paikoin hyvinkin yleisiä ja aktiivisia. Peltomaa kuvaa yhteistyön moniulotteisuutta: viljelijät esimerkiksi omistavat koneita yhdessä, tekevät töitä toisilleen työvaihtona ja vaihtavat kokemuksia tekniikoista ja lajikkeista.

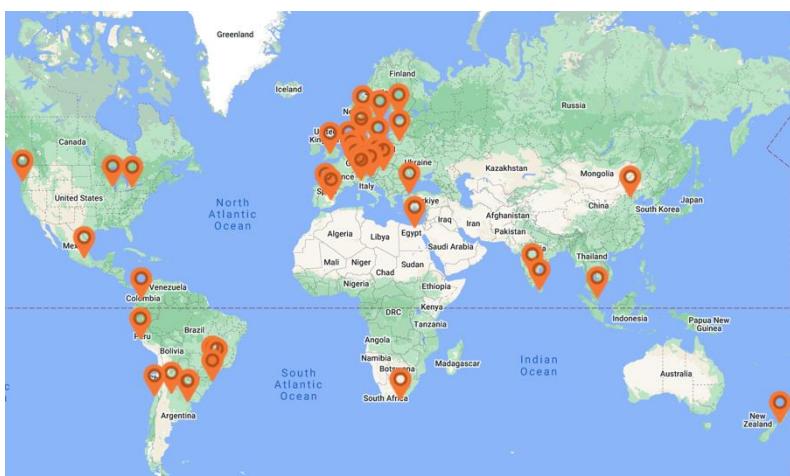
Kohtasin keskusteluissa viljelijöiden kanssa erilaisten ryhmien, yhdistysten ja hankkeiden nimiä. Tavasin huolellisesti ylös kenttäpäiväkirjaani minulle entuudestaan tuntemattomia termejä, kuten BINGN ja Demeter. Kuulin emolehmien kasvatukseen keskittyneistä sosiaalisen median Facebook-ryhmistä ja erilaisista WhatsApp-viestintäkanavassa toimivista ryhmistä, joissa jaetaan vertaistukea, ajatuksia ja tietämystä. Tässä alaluvussa syvennyn tarkastelemaan viljelijöiden ammatillisia verkostoja ja näiden merkitystä arjen etiikalle. Esimerkiksi biodynaamisella tilalla ilmeni vaikuttavan Demeter-säännöstö. Tarkastelen seuraavassa luvussa Demeter-verkosta syvemmin käyttäen aineistona myös kansainvälisen biodynaamisen yhdistyksen nettisivuilta löytyvää materiaalia.

7.1. ”Brasilialaisella ja intialaisella biodynaamisella tilalla toimitaan samalla tavoin kuin suomalaisella”

”Jokaisen Demeter-tuotteen takaa löytyy henkilö, joka on sitoutunut biodynaamisen viljelyn arvoihin ja periaatteisiin. He näkevät maatilaa itseään ylläpitävänä organismina, joka toimii yhteistyössä äiti maan kanssa. Tämä Demeter-viljelijöiden asenne on oikea aarre tuotteen takana. Se takaa, että vihannekset, hedelmät ja liha ovat täynnä rakkautta, omistautumista, rohkeutta, arvokkuutta, totuutta ja iloa.”¹²

Arvot, periaatteet, yhteistyö äiti maan kanssa. Rakkaus, omistautuminen, rohkeus, totuus. Näin kuvataan biodynaamista Demeter-sertifikaatin määrittämää viljelytapaa kansainvälisen biodynaamisen yhdistyksen nettisivuilla. Biodynaaminen ruoka perustuu luomutuotantoon, mutta sen juuret ovat antroposofisessa uskomusjärjestelmässä, jonka oppi isä on Rudolf Steiner (Mononen & Silvasti 2012, 181–182).

”Biodynaaminen viljely on myös luomuviljely”, Kaapo selittää, kun täsmentää minulla mitä biodynaamisuus tarkoittaa. Kaapon maatilalle tehdään luomutarkastus sekä biodynaamisuutta koskeva Demeter-tarkastus. Luomuviljelyä määrittää EU:n luomulainsäädäntö ja biodynaamisuutta taas määrittää Demeter-säännöstö, joka on sama kaikilla biodynaamisilla tiloilla. Demeter-säännöistä päättävät yhdessä biodynaamiset-yhdistykset, joita on Euroopan ohella niin Aasian, Afrikan kuin Pohjois- ja Etelä-Amerikan mantereilla. Tätä havainnollistaa kuvan 1 kartta.

Kuva 1 Demeter-yhdistykset kartalla. Biodynaamisen viljelyn säännöt määritellään yhdessä biodynaamisten yhdistysten kesken. (Kartta haettu biodynaamisen yhdistyksen sivuilta.)

¹² Oma suomennokseni Demeter-yhdistyksen sivuilta. Alkuperäinen teksti liitteenä (liite 2).

Kaapo kuvailee minulle biodynaamisen viljelyn yllärajaista toimintalogiikkaa: Brasilialaisella ja intialaisella biodynaamisella tilalla toimitaan samalla tavoin kuin suomalaisella, ja biodynaamisen viljelyn käytännöt kehittyvät erityisesti Intiassa, jossa kasvit kasvavat nopeammin. Biodynaamiseksi viljelijäksi voi päästä esimerkiksi maksullisen BINGN-koulutuksen kautta:

BINGN-koulutus on pohjoismainen biodynaamisuuden koulutus. Mutta se maksaa paljon, ja siinä täytyy aina itse kustantaa omat matkat eri maihin. Eli sitä varten täytyisi olla jossain toisella tilalla töissä ja säästää rahaa, Kaarina selittää. Otan lopulta kuvan Kaarinan puhelimesta, kun en tavaamisesta huolimatta saanut kiinni koulutuksen kirjoitusasua. (kenttäpäiväkirja puutarhaviljelijöiden luota)

”EU:n luomusäännöissä on turhaa byrokratiaa ja paperityötä, mutta Demeter-säännöt ovat käytännönläheisempiä”, Kaapo erittelee. Demeter-sertifikaatti on kuluttajalle tae standardoidusta viljelystä, samoin kuin EU:n luomusertifikaatti. Jos kuitenkin vertaa viljelijöiden parissa byrokratian kautta peilattavaan EU-tukijärjestelmään ja luomusertifiointiin, ilmenee biodynaamisuus hyvin arvoperustaisena ja käytännönläheisenä. Demeter-järjestössä biodynaamiset viljelijät ympäri maailmaa itse säätävät ja päivittävät toimintaperiaatteitaan.

Äiti maa -retoriikkaa painottava biodynaamisuus eroaa mielenkiintoisella tavalla ”perinteisestä” suomalaisesta maataloudesta. Suomalaista talonpoikaiselämäntapaa vuosituhatien vaihteessa tutkinut Silvasti havaitsi, että minkäänlainen uskonnollisuus tai henkisyys ei noussut esiin viljelijöiden haastatteluissa. Silvasti selittää löydöstä kristillisen retoriikan uupumisella ja sillä, että suhde maahan on hyvin ”maallistunut”. Maaperä on puhtaasti hyödyke, eikä siihen liitetä mitään ”pyhää”. (Silvasti 2001, 284.) Kuten tässä luvussa olen tarkastellut, eroaa biodynaaminen viljely selvästi tästä perinteisestä talonpoikaisuudesta, sillä kuten Leiber ja Spieß (2006, 141) tiivistävät, biodynaamiseen uskomus- ja viljelyjärjestelmään kuuluu tietoisuus eläinten, kasvien ja ympäristön henkisestä ulottuvuudesta.

Vaikka biodynaamisuuteen liittyy vahva antroposofinen uskomusjärjestelmä, ei siihen liittyvää symboliikkaa juurikaan näkynyt tilalla muutaman rakennuksen steineriläisyyteen nojaavia arkkitehtonisia valintoja enempää. Kaapin ja puutarhaviljelijöiden kanssa käymäni keskustelut

biodynaamisuudesta keskittyivät sen käytännön toteutuksen ja siihen liittyvien koulutusten ympärille. Sertifikaattiin liittyvien käytäntöjen ja koulutuksien lisäksi minulle myös painotettiin monta kertaa päivän aikana, että biodynaamisuuteen kuuluu sosiaalinen avoimuus. Tämän takia tila on auki vierailijoille, opiskelijoille ja aiheesta kiinnostuneille, kuten toimittajille ja minulle gradun tekijänä. Myös biodynaamisella tilalla luontosuhde ilmeni kokonaisvaltaisempana kuin muilla tiloilla, ja tähän palaan luvussa 8. Kaapon tilalla arjen etiikka rakentuu jossain määrin vahvasti biodynaamisen uskomusjärjestelmän arvojen ja sääntöjen varaan.

7.2. Facebook- ja WhatsApp-ryhmiä

Siinä missä biodynaamisella tilalla korostui keskustelu biodynaamisesta yhteisöstä, Einarilla ja Liisalla ilmeni olevan omat merkitykselliset verkostonsa. Einari kertoi olevansa aktiivisesti mukana monenlaisessa toiminnassa sekä toimivansa esimerkiksi viljelyneuvojana. Einari kuvaili minulle ammattiin liittyviä sosiaalisia verkostojaan poikkeuksellisen runsaslukuisiksi:

Einari: Mulla on poikkeuksellisen paljon näitä verkostoja, jos mä mietin työrintamalla. Veikkaisin et harvalla on yhtä paljon, kun mulla. Mut onhan se verkosto koulusta asti ollut paras anti, että tuntee niitä ihmisiä ja löytyy se tietäjä aina jostain. – – Jäsenenä olen maanmiesseurassa. Sitten meillä on näitä viljelijäryhmiä, WhatsApp-porukka on tosi tiivis, sitten on asiakasryhmiä eri teemoilla. Mulla on niin sanotulla yleisteemalla yks porukka. Sitten mulla on sellanen porukka, joka kokoontuu harvemmin ja se liittyy älymaatalouteen.

Liisa taas nostaa esiin esimerkiksi Facebook-ryhmän ja karjaan liittyvät yhdistykset. Myös erilaisilla hankkeilla on ollut merkitystä luomutuotantoon liittyen.

”Liisa näyttää minulle julkaisuja Facebookin emolehmiä-ryhmästä. Ryhmässä voi jakaa emolehmiin liittyviä kysymyksiä, kuvia ja ajatuksia. Siellä ei koskaan ”dumata ketään”, Liisa kertoo. Joskus Liisa oli jonkin keskisuomalaisen luomuhankkeen mukana retkellä, jonne lähti bussilastillinen luomuyrittäjiä. Hankkeita järjestää esimerkiksi luomuliitto, Liisa luetteloi. On myös Liisan kasvattaman karjan rotuun liittyvä yhdistys, joka

julkaisee lehteä ja järjestää yhdistystoimintaa myös junioreille sekä maatalousnäyttelyitä.” (ote kenttäpäiväkirjasta Liisan luota)

Liisan ja Einarin verkostot ja hankkeet ilmenevät mielekkäinä. Ne ovat väyliä niin vertaistukeen kuin myös tiedonjakoon. Samalla niiden merkitys kietoutuu arjen etiikan ja yleisen moraalijärjestyksen ympärille, kun Liisa ja Einari sitovat verkostojen merkitykseen myös yhteisen vastuun oikein toimimisesta. Liisa kuvailee, että toisen viljelijän laiminlyönti esimerkiksi eläinten hyvinvointiin liittyen vie samalla pohjaa myös omalta tekemiseltä:

Liisa: Uutisissa on liian usein ikäviä eläinکوhtaloita. Naapurit voisivat puuttua herkemmin, jos vaikuttaa siltä, että joku ei pärjää. Jos joku pitää tilaa välinpitämättömästi, kyllä siitä pitäisi tulla sanktiota. Ikävät tapaukset vievät pohjaa siltä, mitä itse tekee. Jollain keinolla on varmistettava se, että kaikki noudattavat yhteisiä pelisääntöjä. Ei täällä voi olla miten vain.

Tiina Silvasti (2003, 145) esittää, että maataloilla on sekä individualistinen että julkinen puoli. Hyvin hoidettu tila on sekä ylpeyden aihe maanviljelijälle itselleen, mutta samalla osoitus viljelijöiden yhteisölle siitä, että viljelijä on toiminut oikein. Yhteisöltä saatava tunnustus on julkinen palkinto kovasta työstä, siitä että maatilalla asuu ahkera ja työteliäs, eli kunnollinen maanviljelijä. Myös Liisan kommentti osoittaa, että maanviljelijät vastaavat toisilleen ammattikunnan julkisuuskuvasta, erityisesti mediakuvaston kautta välittyvästä kuvasta. Ulkopuolelta yhtenäisenä näkyvä mutta kuitenkin hyvin moninainen ja heterogeeninen ammattikunta luo velvollisuutta sekä vastuuta nimenomaan muita viljelijöitä ja ruoantuottajia kohtaan ”oikein toimimisesta”. Myös Einari painottaa, että vaikka poliittiset päätökset joskus turhauttavat, tulisi sääntöjä noudattaa, toisaalta tuoden mukaan ajatuksen maalaisjärjen käytöstä:

Einari: Mä teen itte niin kuin parhaaksi näen ja sitten koitan neuvoa muita tekemään myös asiat hyvin. Toki jos tulee siinä asiakaskunnassa sellanen tapaus vastaan et joku on tehnyt ihan sääntöjen vastaisesti, niin silloin mä sanon, et ei jumalauta ei noin niinku vaan voi tehdä. Et laitetaan asia kuntoon. Kun kerran poliittiset päätökset on luotu, en mä voi siinä hetkessä lähteä niitä kumoamaan. Maalaisjärjen käyttö on aina sallittu, voihan aina vähän oikaista ja unohtaa sanoa jotain. Siinä kohtaa, kun tuntuu et se byrokratia menee aivan liialliseksi.

Kesällä 2022 Liisalla vieraillessani puheeksi nousee Liisan saamat yhteydenotot ukrainalaisilta maataloustyöläisiltä. Liisa on saanut ukrainalaisilta maatalousalan toimijoilta viestejä, joissa kysytään mahdollisuuksista tulla töihin maatilalle. Tämä on mielenkiintoinen esimerkki siitä, miten maatalouden ammatillinen verkosto ulottuu yli valtioiden rajojen:

Liisa: On tullut jonkin verran Messengerin kautta ja ihan Facebookin kautta ja Whatsapp-kyselyinä, ihmisiltä jotka on sieltä päin maailmaan, en tiedä onko ne todellisia ihmisiä, mutta ketkä on kysellyt pääsiskö maatilalle töihin ja näin. Sellasia on nyt tullut pitkin kevättä ja tässä kesälläkin. Ja on tullut tilan sähköpostiinkin. Mutta ei meidän kaltaisella maatilalla ole varaa palkata ketään tänne töihin, eikä tarvettakaan. Niitä on tullut joskus harvakseltaan, mutta nyt on tullut tosi useita, melkein kymmenkunta. Että töitä vailla.

Kuten esitin luvussa 3.1., etiikka kertoo vähemmän säännöistä ja ennemminkin arvoista, joihin sisältyy motivaatiota ja halua (Williams 1983; sit. Keane 2015, 133–134). Einarin puheenvuorossa sääntöjen ja arvojen dynamiikka ilmenee mielenkiintoisella tavalla ”maalaisjärjen” kautta. Einarin kertoo, että tekee itse kuten ”parhaaksi näkee”, ja neuvoo muita viljelijöitä noudattamaan ”maalaisjärkeä”, eli toimimaan niin, mikä on viljelijän oman näkökannan kannalta eettisesti oikein. Mutta sääntöjäkään ei kuitenkaan saa venyttää *liikaa*. Vaikka Einarin puheessa maalaisjärki nousee sääntöjen yläpuolelle, luovat poliittiset säännöt jonkinlaisen kehyksen toiminnalle. Tulkitsen, että Einarin kokee hyvänä viljelijänä toimimiseen sisältyvän itsenäisyyden ja omaan tietotaitoon luottamisen ja maalaisjärkeä käyttäen poliittisten sääntöjen raameissa luovimisen.

Tämän ja edellisen luvun perusteella paikannan arjen etiikan ennemmin ammatillisten verkostojen, kuin poliittisen toimintaympäristön pariin. Aineiston perustella viljelijöiden arjen etiikka muotoutuu ensisijaisesti yhteisön keskuudessa, kun verkostot tarjoavat vertaistukea, neuvontaa ja tiedonjakoa. Samalla maatilayrittäjien verkosto pitää yllä eettistä koodistoa siitä, mikä on oikein ja mikä väärin. Vastuuta koetaan koko viljelijöiden yhteisöä kohtaan, sillä kuten Liisa kuvailee, ”ikävät tapaukset vievät pohjaa siltä mitä itse tekee”. Kuten tässä luvussa argumentoinut, toimintatapoja ja toimijuutta vaikuttaa määrittävän mielekkäämmin yhteisö, oma tietotaito ja ammattietiikka, ”maalaisjärki” sekä ideologiaan ja arvoihin perustuvat sääntöjärjestelmät, kuten Demeter.

8. Luontosuhde ja arjen etiikka

Maataloutta voi pohjimmiltaan luonnehtia elämäntapojen joukoksi, joiden yhdistävä tekijä on läheinen suhde luontoon sekä asuminen maaseudulla (Markkola 2004, 17). Kun pyöräilin kohti Liisan ja Kaapon maatiloja aamunkoitteessa, kohtasin hyvin idyllisen maalaismaiseman: kullankeltaisia peltoja, laiduntavia lehmiä ja lupiinien reunustamia maanteitä. Tiina Silvasti esittää, että rustiikkisen, idyllisen maalaismaiseman ja maatilojen sosioekonomisen kehitymis- ja tehostuspaineen alla olevan todellisuuden välillä on kuitenkin kasvava kuilu (Silvasti 2003, 147).

Tässä luvussa tarkastelen maatilayrittäjien luontosuhdetta ja ajatuksia ympäristöstä. Ensimmäinen alaluku keskittyy tarkastelemaan viljelijöiden ja muiden lajien välisiä suhteista, toisin sanoen monilajisuutta. Toisessa alaluvussa avaan viljelijöiden ajatuksia ympäristöstä, ympäristöhankkeista ja luonnon kanssa vuorovaikutuksessa toimimisesta.

8.1. Monilajiset tilat: ”Kyllähän siellä pörriäisiä, mehiläisiä ja kimalaisia on. Sillei tosi hyödyllisiä luonnolle.”

Maatiloilla luonto ja monet eri lajit ovat alati läsnä monenlaisessa arjen toiminnassa ja ihmisten lisäksi erilaiset eläimet asuttavat tiloja. Liisan luona vieraillessani navettakissat loikoilivat pihamaalla ja koirat leikkivät lasten kanssa. Lehmät ja vasikat mylvivät pelloilla, joilla kasvoi runsaasti kasvillisuutta, kuten apilaa. Apiloiden kimpussa pörräsivät kimalaiset. Lantakasat houkuttelivat kärpäsiä, jotka eksyvät välillä keittiön puolelle. Toimijaverkostoteorian mukaan toimijuus jakautuu eri entiteettien välille, ulottuen myös ei-ihmisiin. Latviassa ja Costa Ricassa maatiloja tutkinut Guntra Aistara (2018, 113) puhuu verkottuneista diversiteeteistä. Käsite tarjoaa ymmärrystä maatalouden moninaisuuden politiikasta suhteessa luomukäytäntöihin, elinkeinostrategioihin ja ei-ihmisten välisiin liittoutumiin. Aistara kuvailee, että verkottuneet diversiteetit ovat kerrostuneita muistojen, prosessien ja suhteiden kokoelmia, jotka ilmenevät tahattomasti ja orgaanisesti luomuviljelijöiden käytännöissä (em. 114).

Liisa ja Kaapo kasvattavat molemmat luomukarjaa. Liisan tilalla on kaksi eri laiduntavaa laumaa, molemmissa on emolehmiä ja yksi sonni. Sonnien nimet ovat Masiina ja Lupu. Myös

emolehmillä on nimet, ja jokaisella emolehmällä on muutaman kuukauden ikäinen vasikka. Sonnit ovat tuhatkiloisia, väritykseltään tummempia kuin lehmät. Liisa kertoo, että sonnit ovat talvella keskenään parhaat kaverit, mutta erilleen laitettuna ne haastavat toisiaan. Laitumilta kuuluukin aika ajoin, kun Masiina ja Lupu mölisevät toisilleen aitausten välillä. Sonnipihatossa ovat nuoret sonnit eli lihatuotteeksi tarkoitettu karja.

Biodynaamisella tilalla pääsin katsomaan sekä laiduntavaa laumaa että navetassa olevia lehmiä:

“Hiehot eli tyttölehmät ja muutama poikalehmä ovat navetassa. Laitumella on lauma lehmiä ja vasikoita sekä siitossoppi nimeltä Seppo. Muilla lehmillä ei kuulemma ole nimiä, ei ole ollut tapana nimetä. Biodynaamisella tilalla karja on tilan keskipiste, koska karjan lannasta saadaan lannoitteet myös vihanneksille ja pellolle. Ravinteet kiertävät tilan sisällä, eikä tilalla ole juurikaan ostopanoksia. Kaapo kertoo, että nousseet energian ja raaka-aineiden kustannuksen koskettavat enemmän broileri- ja sikatiloja, joille ostetaan esimerkiksi rehua ulkoa.” (ote kenttäpäiväkirjasta biodynaamiselta tilalta)

Kaapo mainitsee tilan omavaraisuuden ja tähän liittyen kertoo, että lehmät ovat myös ravinteiden kierron kannalta elintärkeitä toimijoita. Ravinteiden kierron merkitys sekä monien toimijoiden verkosto materialisoituu biodynaamisella maatilalla lantakasaan, jota päädyimme katsomaan toimittajien toiveesta.

Toimittaja kysyy: ”tämäkö se nyt on”. Oiva nyökkäilee ylpeästi. Seisomme vihreällä pressulla päällystetyn lantakan edessä. Oiva haroo talikolla kasaa ja valokuvaaja ikuistaa otokseen lannan, josta on preparaattien avulla muokkaantumassa ensi kesää varten ravinteikas lannoite koko tilalle.” (ote kenttäpäiväkirjasta biodynaamiselta tilalta)

Kasveista, kuten esimerkiksi nokkosista ja siankärsämöistä, valmistetut preparaatit edistävät maatumista ja parantavat maan rakennetta. Preparaattien käyttöä edellytetään myös biodynaamisen Demeter-sertifikaatin saamiseksi. Lehmät ovat siis avaintoimijoita niin tilan ravinteiden kiertokulun kuin myös biodynaamisuuden suhteen. Myös Liisan kanssa keskusteluissa nousee esille lehmien monenlaiset tehtävät ja esimerkiksi niiden merkitykset sekä maisemoinnille että luonnon monimuotoisuudelle. Liisa kuvailee maatilalla monien eri lajien verkostoa:

Liisa: Meilläkin monet laitumet ylettyy tuonne rantaan ja järveen ja lehmät pitää myöskin puhtaana, hoitaa sitä maisemaa, ettei se pääse pusikoitumaan. Jos vertaa ilmakuviin niitä missä eläimet pääsee syömään ja sitä missä ne ei laidunna, näkee että ne syö kyllä sitä maisemaa puhtaaks ja hoitaa sitä. Metsäsaarekkeissakin ne pitää aluskasvillisuuden maltillisena. Ja sitä kautta tietysti, kun on luomukarjaa, joka laidunna, niin sitä kautta tulee tietysti niitä sittäisöitä ja kaikenlaisia ötököitä. Ja se maaperä on todella muhevaa ja multaista ja siellä on kastematoja ja varmasti kuhisee elämää, kun lapiolla penkasee. Ja sitä kautta, kun on niitä ötököitä, on lintuja ja linnustoa ja tässäkin pesii tosi laaja kirjo erilaisia lintuja, kymmeniä lintulajeja. Se myöskin lisää sitä luonnon monimuotoisuutta ja kirjoja sinne lajeihin, kun niillä on sitä ravintoa sitten. Ja pölyttäjiä on kun toi valkoapila kukkii, niin kyllähän siellä pörräisiä, mehiläisiä ja kimalaisia on. Sillei tosi hyödyllisiä luonnolle.

Lehmät muokkaavat maisemaa syömällä kasvustoa ja ovat korvaamattomia toimijoita ravinteiden kierron kannalta. Samalla kuitenkin lehmien tehtävä on synnyttää sonneja lihakarjaksi. Vaikka Liisa nostaa merkitykselliseksi eläinten monet tehtävät ja mieltää lehmät työkavereiksi, ovat sonnit samalla tilan tuote ja tulon lähde. Liisan puheessa emolehmät ja sonnit arvottuvatkin eri tavoin:

Liisa: Sonnit ovat tilalla noin kaksivuotiaaksi, niihin ei ehdi niin paljoa kiintyä. Jos pitkään tilalla ollut emolehmä viedään teuraaksi, nousevat kyyneleet silmään. Lehmät ovat kuitenkin työkavereita.

Suhde karjaan vaikuttaa muotoutuvat sekä taloudellisesta että kumppanilajisuuden näkökulmasta. Tätä havaintoa vahvistaa tarina, jonka Liisa kertoo minulle sisäiseen verenvuotoon kuolleesta lehmästä. Lehmän kuolema aiheutti sekä harmitusta siitä, että koko eläin meni ”hukkaan”, mutta myös surua, joka liittyi lehmän ja vasikan menetykseen:

”Tarina kuolleesta lehmästä: Liisa kävi aamunavetalla katsomassa, kaikki oli kunnossa. Illalla löytyi hengetön emolehmä. Verenvuodon aiheutti joku terävä asia, ehkä tölkki. Liisa muistelee tunteita, jotka nousivat silloin pintaan: harmitus, viha ja suru. Lehmä oli tiineenä, joten Liisa menetti kaksi lehmää. Lehmä oli ollut sen aikaa menehtyneenä, ettei lihaa voinut käyttää. Koko eläin meni hukkaan.” (Ote kenttäpäiväkirjasta Liisan maatilalta)

Liisa kuvailee miten eläinten hyvinvoinnista huolehtiminen tapahtuu eläinrakkauden ja hoivan kautta. Samalla tuotantoperustainen luontosuhde määrittää monilajista toimintaa, kun karja on maatilán tuote.

Liisa: Tietysti se että on eläinrakas ihminen auttaa tässä asiassa. Tykkään niiden kanssa touhuilla ja huolehtia niiden hyvinvoinnista että niillä olis asiat mahdollisimman hyvin lajinomaisesti. Se on itselle lähellä sydántä. On karjaharjoja ja sellasia hankittu että ne pääsee rapsuttelemaan pihatossa itteensä. Ja ylipäättään että niiden elinoloja ja olosuhteita on pyritty tekemään niin että ne ois mahdollisimman mukavat niille.

Mitä olen tällä luvulla ja näillä esimerkeillä halunnut havainnollistaa on se, maatilalla toiminta on toisista lajeista, lehmistä, pölyttäjistä ja myös kasveista irrottamatonta: tilat ovat viljelijöiden yhdessä muiden lajien kanssa rakentamia verkostoja, kuten Guntra Aistara jäsentää. Niin ruoantuotannossa kuin maiseman ylläpidossa toimijuus jakautuu monien lajien väliseksi verkostoksi. Tilojen toiminta ei olisi mahdollista ilman muita lajeja, niin eläimiä kuin hyönteisiä ja ravinteita. Tämä tulee ilmi viljelijöiden toiminnassa ja keskusteluissa. Ravinteiden kierto on tilojen toiminnan edellytys, johon monet eri toimijat osallistuvat. Pieta Hyvärisen väitöskirjan (2008) terminologiaa hyödyntäen, ruokaa tuotetaan keskinäisriippuvaisissa suhteissa toisiin lajeihin. Muihin lajeihin suhtaudutaan kunnioituksella, kuten ilmenee ylpeydestä preparaattien avulla muokkaantuvaan lantaan ja Liisan kuvailusta lehmistä työkavereina.

8.2. Kipsiä pellolle ja pohdintaa maaperästä, sateista ja kuivuudesta

Sosiologi Jan Douwe van der Ploeg (1993) esittää, että yksi tapa käsittää maataloutta on nähdä se ihmisen ja luonnon välisenä tavoitteellisenä vuorovaikutuksena. Erilaiset ympäristöohjelmat ovat olleet osa EU:n maatalouspolitiikkaa 1990-luvulta, ja vesien rehevöitymisen ja maatalouden yhteys on ymmärretty jo 1980-luvulla (Laurila 2004, 369–370). Siinä missä edellisessä alaluvussa avasin monilajisuuteen liittyviä näkökulmia maatilán arjessa, tässä avaan tarkemmin maanviljelijöiden suhdetta ympäristöön. Kuten mainitsin luvussa 4.2., Einari oli osallistunut ympäristöhankkeeseen, jonka tarkoitus oli vesistöjen suojeleminen maataloudesta valuvilta ravinteilta kipsin avulla. Kipsi sitoo pelloilla ravinteita ja estää niiden valumisen

vesistöihin. Einari kertoi minulle hankkeesta ja motiiveista osallistua siihen, ja toi samalla esiin viljelijöiden yleisen epäluulon ympäristöhankkeita kohtaan:

Einari: Mulla oli nytkin sellanen lohko et se kipsi oli lähes täydellinen siihen, ja kun se ei maksa mitään, niin totta kai mä otan sen sinne. Se on se asia, jota monet viljelijät ei ymmärrä. Ne ei oivalla sitä, että se ois niinku sama jos joku tois rahaa pankkitilille. Se on niinku ihan mahdoton asia, ja se johtuu lähinnä Yarasta. Se Yara-viha on niin suuri siellä taustalla.¹³ Ja sit se pelko et siitä on jotain haittaa, se on se toinen asia. Eli luullaan et se pikkuruinen määrä kipsii vois haitata jollain lailla maan rakennetta, vaikka se toimii ihan päinvastoin. – – Totta kai se on mulla motivaattorina, et ei se millään tavoin haittaa jos mä saan yhtään parannettua [ympäristön hyvinvointia], mutta sitten kun toiset ihmiset tekee mitä tekee ja en mä sille mitään mahda. Ja kun tullaan siihen et niit tiloja on niin monenlaisia. Toiset vähät välittää suunnilleen mistään säännöistä, toiset taas tekee pilkulleen. Se on välillä vähän turhauttavaa puuhaa. Mutta yhtä kaikki, niin toki siinä se vesiensuojelunäkökulma, en mä sitä sano. Mut jos ihan rehellinen olen niin suurin motivaattori on [se että kipsi sopii pellolle hyvin], koska mä olin itekki aika skeptinen, että kannattaako ottaa just näiden ravinnesuhteiden takia.

Einarin kuvaama maanviljelijöiden pelko siitä, että ympäristöhankkeessa vesistöjen hyväksi tarkoitettu kipsi on pelloille pahaksi, kertoo epäluottamuksesta ja samalla tuotantoperustaisesta luontosuhteesta. Suomalaisia maitotiloja ja oikeudenmukaista siirtymää käsittelevässä artikkelissaan Puupponen ja Lonkila ym. (2022, 105) esittävät, että jotkut maataloustuotannon edellyttämät muutokset herättävät kysymyksiä liittyen alueelliseen elinkelpoisuuteen ja toimeentulosta. Niin kuin Einari kuvailee, hanketta kohtaan liittyy pelko siitä, että kipsi voisi vaikuttaa negatiivisesti maan rakenteeseen ja koostumukseen. Einari mainitsee oman osallistumisensa suurimman motivaattorin olevan se, että hän ajattelee kipsin olevan hyödyksi pellolle. Hän myös korostaa että ei ympäristöohjelmiin ole pakko lähteä mukaan (tosin, kuten Einari tuo esille voi taloudellinen motivaattori olla vahva):

Einari: Ei kukaan pakota lähtemään ympäristökorvausjärjestelmän mukaan. Sen myös viljelijät unohtavat aika usein. Toki se on sellainen taloudellinen pakko aika monessa

¹³ Yara on maailmanlaajuinen lannoitteiden toimittaja. Maanviljelijöiden kitkaa Yaraa kohtaan on aiheuttanut esimerkiksi paikoitellen kalliit lannoitteiden hinnat.

tapauksessa. Mun mielestä se pitää ajatella niin että se ei ole mikään pakko pakko. Ehkä nuoremmat viljelijät sen sisäistääkin vähän paremmin.

Liisan ja Kaapon kanssa puheeksi ei tullut ympäristöohjelmat tai -hankkeet. Liisan kanssa keskustellessani ympäristön hyvinvointi nousi puheeksi erityisesti luomutuotannon kautta:

Liisa: kyllähän se ajatus ja ideologia siitä, että ravinteet ja muut kiertävät luonnollisesti eikä sinne tarvitse mitään kemiallisia lannoitteita tarvis. – – Muutenkin se monimuotoisuuden ja laiduntavan karjan ja kaiken sen takia on itsellenikin tärkeä asia, että mitä vähemmän sinne kemiallisia juttuja laitetaan tai käytetään mitään hyönteismyrkkyjä tai kasvinsuojelumyrkkyjä. Nehän on tietysti kokonaan pois luomussakin. On silleen niinkun pelkästään hyvä juttu.

Toisenlaiset teemat, jotka nousivat keskusteluissa esille, olivat säätilat ja sadon onnistuminen. Liisa kuvaili, miten maatalouselinkeinon haasteena on se, että siinä ollaan niin vahvasti säiden armoilla. Hän muisti tarkasti vuosilukuja, jolloin heinänteon aikaa on ollut erityisen märkää tai kuivaa ja minkälaisia vaikutuksia tällä on ollut:

Liisa: 2017 muistan et oli tosi märkä kesä, silloin vaan sato ja sato ja silloin just odotettiin sitä et millon päästään sitä rehua tekemään. Joku parin päivän pouta niin hirveellä vauhdilla tekemään sitä, ja kaikki rehut oli tosi märkiä. Mä muistan että oli luvattu poutaa ja sitten kaikki heinät oli aivan levällään ja tota oli ihan hirveesti tekemättä sitä, ja tuli joku sadekuuro. Muistan että mulla pääsi itku siellä traktorissa, kaikki oli muutenkin valmiiksi niin märkää. – – Olikohan se 2018 kesä kun oli niin kuivaa, että tosi monet tilat joutuivat vähentämään eläinmääriä sen takia että ei ollut rehua, ei ollut heinää, ja sit ne osti sitä pitkin Suomea ihan törkeellä hinnalla. – – Et sellasia kuormittavia tekijöitä on, noitten säiden takia että voi olla liian kuumaa tai kuivaa tai märkää et aina niinku just kevättyöt ja heinänteko on sellasia akuutteja et ne pitää tiettyihin aikoihin päästä tekemään.

Kysyin Kaapolta, minkälaisia ajatuksia ja kokemuksia hänellä on arjen haasteista ja säästä. Hän kertoo, että vuosi vuodelta biodynaamisen maatilan maaperä kehittyi niin, että se sitoo paremmin vettä ja sadosta tulee parempi. Maaperä ei ole niin herkkää, sillä karjan lanta kompostoidaan ja ravinteet ovat siinä sellaisessa muodossa, että ne liukenevat hitaasti. Se on erityisen tärkeää puutarhakasveille ja mansikoille. Tämä kuvailee samalla biodynaamisuuden periaatetta pyrkiä toimimaan yhteistyössä ”äiti maan” kanssa, kuten käsittelin luvussa 7.1.

Einarikin puolestaan kertoi miten on onnistuneesti pienentänyt säätiloihin liittyvää riskiä kylvämällä monta satoa vuodessa, kuten ilmenee hänen kertomuksestaan vuoden 2021 sadosta:

Einari: Ja sit mul tuli viel kaikkien aikojen paras vuosi. Kaikilla muilla tuli huonoin ja mul tuli paras.

Sonja: Mistä se johtui?

Einari: Se johtuu siitä et mä viljelen näitä syyskylvöisiä kasveja. Mulla onnistu kaikki kasvit käytännössä.

Miten säätilojen muisteleminen ja sadon onnistuminen liittyvät arjen etiikkaan? Kuten kirjoitin aikaisemmin, on maataloudella monia tavoitteita, jotka voivat paikoitellen olla keskenään ristiriitaisiakin. Silvasti (2003, 145) muotoilee, että hyvän viljelijän etiikka on rakennettu ahkeralle työnteolle ja onnistuneelle sadolle, ja maatilojen menestystä on pidetty todisteena kestävydestä. Näistä lainauksista tulee esille se, miten viljelijöiden tavoitteena ja elinkeinon päämääränä on mahdollisimman hyvän sadon saavuttaminen. Sääilmiöille ei voi mitään, mutta vuorovaikutuksessa luonnon kanssa toimimalla voi vaikuttaa esimerkiksi maaperän laatuun tai sadon onnistumiseen. Karjatiloilta sadon onnistumisessa on välillisesti myös vastuussa eläinten hyvinvoinnista. Maaperän hyvinvoinnilla voi vaikuttaa kasvien hyvinvointiin. Siksi säätilat ja sadon onnistuminen ovat elinkeinon ytimessä. Samalla ne ovat edellytys jatkuvuudelle.

Näiden kahden alaluvun kautta tarkoitukseni on ollut tarkastella kysymystä siitä, minkälainen luonto- ja ympäristösuhde maatiloilla ilmeni ja miten arjen etiikka niissä ilmenee. Luvun havainnot ja keskustelu kiinnittyvät vahvasti kahteen käsitteeseen. Ensinnäkin *kulttuuriseen malliin tuotantoperustaisesta luontosuhteesta*: keskustelu kipsihankkeesta valottaa vallitsevaa luontosuhdetta. Vaikka ympäristön ja luonnon suojelu on viljelijälle tärkeää, on pääasia kuitenkin tuotannossa eli mahdollisimman onnistuneessa sadossa. Onnistunut sato, ja tästä saatava tulo on viljelijälle toiminnan edellytys. Toisekseen korostuu *kumppanuuslajisuus ja monilajisuus* erityisesti karjatilalla ja biodynaamisella tilalla. Liisan tilalla lihakarja on sekä tuote, työkaveri että irrottamaton osa maiseman muokkausta ja ravinteiden kiertoa.

9. Arjen haasteena kannattavuus

Kannattavuuden kysymykset suomalaisessa maataloudessa eivät ole uusi aihe. Esimerkiksi Saija Katila (2000, 10) kiteyttää, että suomalaista maataloutta on tuettu monin tavoin 1950-luvulta lähtien. Katila kuvailee, että elintarvikeketjusta, joka alkaa tuotannosta ja päättyy ruokapöytään, löytyy tuskin yhtään lenkkiä, jota valtio ei säätelisi tuen tai verotuksen avulla. EU-aikana maataloustuet ovat merkittäviä tilojen kannattavuudelle ja ruoantuotannon varmuuden ja jatkuvuuden takaamiseksi. Tilakohtaisesti kannattavuus teemana liittyy kysymykseen tilan taloudellisista toimintaedellytyksistä – ja pitkällä tähtäimellä tilojen tulevaisuudesta ja siitä, onko esimerkiksi sukutilan jatkaminen järkevää ja mahdollista (ks. Silvasti 2001, 121–122).

Maatalouden kannattavuus, tulojen lähteet ja tulorakenne olivat aiheita, joka risteilivät keskusteluissa jokaisen viljelijän kanssa. Pohdinnan kohteena olivat niin tuet kuin tulomuodot (kuten kumppanuusmaatalous ja suoramyynti), työn määrä ja tuotantoketjun läpinäkyvyys kuin myös kuluttajien valinnat ja ostokäyttäytyminen. Maanviljelijät ovat pääosin yrittäjiä, jotka myyvät tuotteensa joko jalostettavaksi, kauppaketjuille tai suoramyyntinä kuluttajille, yksityishenkilöille ja ravintoloille.

Koska biodynaaminen maatila ja Liisan luomukaratila menevät lähiruoan kategoriaan, nousivat keskusteluun myös ruoan paikallisuuteen liittyvät näkökulmat. Suomalaisia maatalouden tuotteita ja ruokaa voi luonnehtia erilaisten sertifikaattien sekä ruoan paikallistamiseen liittyvien kuvausten kautta. Paikallinen ruoka tarkoittaa tietyissä paikassa tuotettua ruokaa, jota markkinoidaan tuotantotapa ja -paikka edellä. Lähiruoka on kotimaista ruokaa, joka on tuotettu mahdollisimman lähellä kuluttajaa. Luomuruoka taas määritellään kansainvälisissä ja kansallisissa laeissa säädetyn tuotantotavan ja sertifiointien mukaan. Biodynaaminen ruoka perustuu luomutuotantoon, mutta sen juuret ovat taas syvällä antroposofisessa uskomusjärjestelmässä. (Mononen & Silvasti 2012, 181–182.)

Tässä viimeisessä analyysiluvussa tarkoitukseni on pureutua etnografian pohjalta tarkemmin viljelijöiden kokemuksiin maatalouden taloudellisesta puolesta, kannattavuudesta ja tulevaisuudesta. Ensimmäisessä alaluvussa (9.1.) avaan paikallisuuteen liittyviä näkökulmia erityisesti Liisan ja puutarhaviljelijöiden ajatusten pohjalta sekä selitän kumppanuusmaatalouden toimintamallia. Toisessa alaluvussa (9.2.) perehdyn tarkemmin

yrittäjyyteen, tukiin ja kannattavuuteen liittyviin havaintoihin. Tämän luvun arjen etiikan kysymykset liittyvät erityisesti siihen, minkälaista ruokaa on kannattavaa tuottaa, minkälaiseen ruokaan kuluttajilla on mahdollisuus ja mikä on maatilallisen oman toimijuuden mahdollisuudet näissä kysymyksessä. Kuten mainittua, pitkällä tähtäimellä kannattavuuden kysymyksiin kietoutuvat myös kysymykset mautilojen tulevaisuudesta.

9.1. Paikallista ruokaa ja neuvotteluja ruoan hinnasta

Toimittaja poimii satokassiin tulevia vihanneksia vanhaan maitokärryyn valokuvaa varten. Hän asettelee pohjalle ruskean paperikassin ja paperikassin päälle asetellaan kyssäkaali, kurkut, tillinippu, kesäkurpitsat ja pinaatinlehdet. Oiva pitää kärrystä kiinni ja poseeraa valokuvaajalle. On kuuma ja paahteinen päivä, ilma on painostavaa. Tilalla tuoksuu ”maatilalta” kun nurmikon ja lannan hajut sekoittuvat toisiinsa. Käymme navetassa katsomassa lehmiä, sillä valokuvaaja haluaa ottaa niistä kuvan. Oiva houkuttelee lehmää poseeraamaan voikukanlehden avulla. Vieraillessani elokuussa puutarhaviljelijöiden luona oli satokausi tuottavimmillaan. Vaikka tunnelma oli viipyilevä ja pysähtynyt, olivat puutarhaviljelijät hyvin kiireisiä ja työpäivät pitkiä. Tilalla vierailevat toimittajat olivat kiinnostuneita kumppanuusmaataloudesta ja heidän siivellään pääsin itekin kuulemaan tästä tuottajien ja kuluttajien yhteistyölle perustuvan toiminnan periaatteista.

Kumppanuusmaatalouden mallissa kuluttajat liittyvät kumppanuusjäseneksi viljelyosuuskuntaan ja maksavat vuosittain sato-osuusmaksun sekä osallistuvat talkootöihin. Näin kuluttajat mahdollistavat viljelijöiden keskittymisen lähiruoan tuottamiseen. Vastineeksi tästä kuluttajat saavat säännöllisesti satokassin, jossa on satokauden tuotteita, kuten vihanneksia ja hedelmiä tai pidemmälle prosessoitua satoa, kuten esimerkiksi leipää tai kaurajogurttia. Taloudellinen riski satokauden onnistumisesta jakautuu näin viljelijän ja asiakkaan välille. Satokasseja jaetaan jäsenille esimerkiksi läheisten kaupunkien toreilla ja niitä voi hakea myös suoraan tilalta. Kumppanuusmaataloutta tutkineet Standal ja Westskog (2022) kuvailevat, että kumppanuusmaatalous tekee maatilasta paikan, jossa yhdistyy taloudellisen riskin jakaminen, vapaa-aika, koulutus, jäsenien ja viljelijöiden sosiaaliset suhteet sekä ruoantuotanto.

Sadon onnistuminen on tärkeää, sillä puutarhaviljelijöiden tulot muodostuvat kumppanuusmaatalouden sato-osasmaksujen lisäksi torimyynnistä ja suoramyynnistä. Oiva selittää minulle ja toimittajalle työn rytmiä:

”Oiva kertoo, että kaikki täällä tehdään käsin ja vaatii siksi paljon työtä. Erityisesti kesällä täytyy tehdä pitkiä työpäiviä: ”Olen nyt koittanut pitää yhden vapaapäivän viikossa. Mutta eilenkin olin täällä 13 tuntia. Seuraavan kauden suunnittelu on jo alkanut. Joulukuussa voi pitää lomaa, mutta tammikuussa pitää alkaa jo suunnitella siementilauksia. Siemeniä tilataan esimerkiksi hyötykasviyhdistykseltä. Koska satokasseja jaetaan vain joka toinen viikko, ehtii tehdä muutakin, kuten ottaa vastaan tällaisia haastattelihoita.”” (ote kenttäpäiväkirjasta puutarhaviljelijöiden luota)

Satokassiin pyritään keräämään monipuolisesti sesongin mukaisia tuotteita. Satokassien lisäksi puutarhaviljelijät myyvät tuotteitaan esimerkiksi toreilla sekä suoraan tilalta. Opin, että esimerkiksi parsakaali ei ole heille taloudellisesti kannattava vihannes, mutta sitä kannattaa viljellä ja myydä, koska sen ohessa torilla saa paremmin myytyä muita tuotteita. Tänä vuonna tillistä oli saatu hyvä sato, ja pääsin seuraamaan yhtä suoramyynnin neuvottelutilannetta:

”Lounaalla Oiva kertoo muille puutarhaviljelijöille, että eräs ravustaja haluaisi ostaa suoraan tilalta 10 kiloa tilliä. Keskustelusta ilmenee, että onnistuneen sadon puolesta tilliä olisi riittävästi myytäväksi. Myöhemmin Oiva soittaa ravustajalle takaisin neuvotellakseen hinnasta. Ymmärrän, että ravustaja olisi valmis maksamaan paljon vähemmän kuin mitä Oiva itse määrittäisi tillin arvoksi. Kaupat sovitaan, mutta en saa selville mihin hintaan he lopulta päätyvät.” (ote kenttäpäiväkirjasta puutarhaviljelijöiden luota)

Kumppanuusmaatalouden, torimyyntin ja suoramyynnin kautta puutarhaviljelijät ovat suoraan yhteydessä kuluttajiin ja muihin asiakkaisiin, kuten ravintoloihin tai esimerkiksi ravustajaan. Tämä tekee ruoantuotannosta ja sadon myymisestä henkilökohtaisempaa ja aukaisee asiakkaiden kanssa keskusteluja, esimerkiksi ruoan hintaan liittyen. Kannattavuudesta, työn määrästä ja ruoan hinnoista käytävästä keskustelusta selviää ristiriitainen puoli, jota seuraava lainaus havainnollistaa:

”Kaarina pohtii, että jos todellisuudessa voisi kellottaa kaikki työvaiheet, ei se olisi positiivinen yllätys. Se olisi varmaan järkytys ja alanvaihto, hän nauraa (vähän kauhistuneen oloisena). Kysyn, voisiko sato-osamaksu (eli maksu, jonka osakkaat

maksavat vuosittain) olla kalliimpi. Kai se voisi, Lyyti ja Kaarina pohtivat, mutta se olisi hirveän sääli. Kaarina kertoo, että torilla on ollut puhetta siitä, että kaikki kuluttajat eivät korkeampiin hintoihin pysty.” (ote kenttäpäiväkirjasta puutarhaviljelijöiden luota)

Kaarina ja Lyyti tuovat esille, että kaikilla asiakkailla ei ole välttämättä varaa hinnankorotuksiin, ja tästä syystä he eivät myöskään haluaisi hintoja nostaa. Tulkitsen, että puutarhaviljelijöille on tärkeää, että heidän tuottamansa biodynaamiset kasvikset ovat taloudellisesti saavutettavia, vaikka saatu tulo ei aina kompensoi puutarhaviljelysten vaatimien työtuntien kanssa. Teea Kortetmäki (2022, 65) esittää, että toimijuuden kokemus on tärkeimpiä vaikuttajia siihen, että maanviljely koetaan merkityksellisenä, huolimatta siitä, että työ voi olla raskasta ja taloudellisesti epävarmaa. Pohdin, tuottaako kumppanuusmaatalouden ja torimyyntin kautta saavutettava vuorovaikutus suoraan biodynaamista ruokaa arvostavien asiakkaiden kanssa viljelijöille toimijuuden ja merkityksellisyyden kokemuksia, jotka kannustavat pitkien työpäivien ja kiireisten sesonkien aikana.

”Biodynaamisen tilan vanhassa navetassa on nykyään kesäkeittiö. Tilalla järjestetään joskus ravintolailallisia, jolloin kumppanuusjäsenet kutsutaan syömään ja ravintolakokit kokkaavat puutarhan tuotteista illallisen.” (ote kenttäpäiväkirjasta puutarhaviljelijöiden luota)

Biodynaamisuuden lisäksi kumppanuusmaatalouden kautta tilalla vallitsee sosiaalinen avoimuus. Tästä esimerkkinä on aikaisemmin mainitsemani vanha navetta, jonka käyttötarkoitus muuttui EU-standardien ja uuden navetan rakentamisen myötä. Sen lisäksi että vanha navetta palvelee kesäkeittiönä, jossa istun kahvi- ja lounastauolla viljelijöiden seurassa, järjestetään siellä kumppanuusasiakkaat yhteen kokoavia ravintolailallisia, joiden tarkoituksena on vahvistaa viljelijöiden ja asiakkaiden suhteita.

Myös Liisan luomukarjatila on kytköksissä paikalliseen yhteisöön suoramyyntin kautta. Liisa myy tuotteita pääosin suoraan yksityishenkilöistä koostuvalle asiakaskunnalle, joille liha myydään heidän toiveidensa mukaisissa paloissa sekä lihasäilykkeenä. Karjasta myydään ne osat, mitä asiakkaat toivovat. Myös kielet, hännät, maksat ja luut menevät myyntiin. Yksityishenkilöiden lisäksi Liisan asiakaskunta koostuu ravintoloista. Erityisesti Liisan kertomuksissa tulee esille paikallisen ruokaketjun merkitys ja samalla sen haavoittuvuus. Liisa kertoo, että hänellä on käynnissä neuvottelut paikkakunnalle pian aukeavan ravintolan kanssa.

Hänellä oli aikaisemminkin yhteistöitä paikallisten ravintoloiden kanssa, mutta ne menivät koronan aikana konkurssiin.

Liisa: Ollaan käyty sen yrittäjän kanssa keskustelu et sit meidän lihaa olis siinä ruokalistalla, siitä ollaan alustavasti sovittu. Koronan myötä, kun oli niitä ravintola-asiakkaita mihin meni sitä lihaa, niin koronan aikanahan ne kaikki tyrehtyi tavallaan. Sen aikana menikin parikin ravintolaa konkkaan mihin meiltä meni lihaa. Nyt ollaan oltu käytännössä yksityisasiakkaiden varassa ja on se toiminut näinkin. Mut ravintola olis kätevä kun sinne saisi isompia satseja kerralla, ja se olis niin huoletonta. Ja hyvä mainos myöskin, kun sitä lihaa saisi sinne ravintolaan missä ne osaisi tietysti viimeisen päälle laittaa ne raaka-aineet. Ja siinä oli sellanen ajatus että siihen [ravintolaan] tulee muutenkin lähiruokatyypistä lounaaksi ja hankitaan raaka-aineet läheltä.

Ravintoloiden konkurssien lisäksi koronalla oli muitakin vaikutuksia Liisan tuloihin – sekä negatiivisia että positiivisia. Erä lihaa jäi myymättä yhteiskunnan sulkutilan aikana. Toisaalta koronapandemia on lisännyt asiakkaiden kiinnostusta ruoan alkuperää kohtaan ja tämä on houkuttellut asiakkaita paikallisten ruokatuotteiden pariin.

Liisa: Nyt on ollut tietysti viime vuosi oli sillei pahempi, kun oli koronavuosi, niin sinänsä ihmiset kyllä olivat kiinnostuneita ostamaan ja enemmän kiinnostuneita lihan alkuperästä ja siitä. Mutta meillä jäi, kun lihaerä tulee sillen kahden ja kolmen kuukauden välein, kun se pahin koronarykäisy oli vuosi sitten maaliskuussa, siihen kohti oli suunniteltu, että myydään erä lihaa, niin kaikki meni kiinni eikä kukaan uskaltanut liikkua mihinkään, niin meillä jäi viime vuonna tavallaan yks erä myymättä. Viime vuosi oli siksi vähän heikompi. Mutta tämä vuosi näyttää tosi hyvältä.

Tämä kuvaa suoramyyntiin liittyviä haavoittuvuuksia ja toisaalta sen merkitystä ruokaketjun läpinäkyvyyden kannalta. Liisa kuvailee työtä ja toimijoiden ketjuja, joita suoramyyntiin liittyy:

Liisa: Siihen liittyy ihan konkreettisesti tosi paljon lisää kaikkea että pitää olla yhteydessä asiakkaisiin ja tehdä hinnastoja ja tehdä listoja ja ottaa varauksia vastaan. – – Ja se on henkisesti palkitsevaa ja onhan se merkittävä se tulon lähde. Verrattuna siihen, jos me myytäis se sonni johonkin isolle teurastamolle ja sitä ei sen koommin näkyisi, vaan perävalot näkyy teurasautosta ja se on siinä. Ja siitä tulee joku tietty korvaus, mutta se korvaus mikä saadaan sellaisena suoramynttilihapakettina on huomattavasti paljon

suurempi. Että kyllä siinä sekin merkitys tietty on, että ei sitä myöskään voi väheksyä. Että siitä saa, me saadaan siitä parempi hinta kun me myydään se suoraan kun että se vaan menis jonnekki. Ja sitte se myytäis jauhelihana jossakin isoissa marketeissa.

--

Liisa: Se korvatunniste seuraa sitä ruhoa koko ketjun läpi, ja meilläkin kun tiedetään kun joku erä on, niin se eränumero on siinä paketin kyljessä. Ja pystyy luottamaan siihen ketjuun, joka menee siellä teurastamolla asti, ja kun se menee ruhona [lähellä sijaitseva paikkakunta] pakkaamoon, niin tiedetään että se on just sitä meidän eläintä. -- Et ei tarvi ees kyseenalaistaa että se ei olis sitä, mikä on siinä paketissa, sitä meidän lihaa. Se on tosi tärkeä, sekä itselle että kuluttajalle että tietää mitä saa.

Liisan ajatukset paljastavat, miten suoramyynnin merkitykset muodostuvat monesta eri suunnasta. Sekä taloudellinen puoli että asiakkaiden kohtaaminen ja samalla tieto siitä mihin oman tilan liha menee ovat tärkeitä suoramyynnin elementtejä. Paremman tulon ohella Liisalle on suoramyynnissä tärkeää lihan kulkeman ketjun läpinäkyvyys teurastamosta pakkaamon kautta asiakkaalle. Toisaalta suoramyyntiin ohjaa myös maatilan koko. Suuret suomalaiset päivittäistavarakaupat ovat kyselleet Liisan tuottamaa lihaa osaksi valikoimiaan, mutta koska Liisan toiminta on niin pienimuotoista, lihaa ei voi tuottaa ketjujen tarpeeseen. Myöskään karjamäärän kasvattaminen ei kuitenkaan olisi välttämättä kannattavaa: siihen tarvitsisi enemmän resursseja, enemmän viljelytilaa, enemmän työtunteja.

Paikallisella ruoantuotannolla ja lähiruoalla on monia merkityksiä etenkin maaseudun sosiaalisen, kulttuurisen ja taloudellisen kestävyuden kannalta. Paikallinen ruokajärjestelmä tukee paikallisia elinkeinoja ja paikallistaloutta (Silvasti & Mononen 2012, 187; Kortetmäki 2002, 70), kun se turvaa maatilatoiminnan jatkuvuutta ja luo uusia toimeentulomahdollisuuksia ja saattaa näin vahvistaa sekä maaseudun pienyrittäjien yhteiskunnallista merkitystä että aluetaloudellisia merkityksiä (Mononen & Silvasti 2012, 187). Se tukee myös tuotantoketjun läpinäkyvyyttä sekä viljelyn tuottavuutta, kun kulut eivät valu elintarvikeketjun monille toimijoille (Kortetmäki 2022, 70). Suoramyynti myös kytkee viljelijän osaksi paikallista yhteisöä (National Research Council 2010, 207). Mononen ja Silvasti kuvailevat, että lähiruoka antaa ruoalle kasvot ja on konkreettinen side maaseudun ja kaupungin välillä ja lisää samalla näiden keskinäistä vuorovaikutusta. Kun tiedetään missä, kuka ja miten ruoka on tuotettu, sekä ruokaa että tuottajia arvostetaan enemmän (Mononen & Silvasti 189.)

Toisaalta Teea Kortetmäki (2022, 70) nostaa esille sen, että paikallisen ruoan ilmastovaikutuksia on vaikea arvioida, sillä paikallisen ruoan logistiikka ja hiilipäästöt voivat olla korkeammat kuin laajemman skaalan tuotantoketjujen. Paikallisuuteen nojaava ruokajärjestelmä voi olla myös hyvin haavoittuvainen esimerkiksi ilmastonmuutoksesta johtuviin sääilmiöihin. Amerikkalaisia paikallisia ruokajärjestelmiä tutkineet Michael Hand ja Kate Clancy (2015, 259) esittävätkin, että paikallisen ruoan merkitys liittyy erityisesti läpinäkyvyyteen ja paikallisten yhteisöjen vahvistamiseen, kun taas taloudellisen ja ekologisen kestävyysulottuvuudet ovat moninaisemmat.

Kuten olen tässä alaluvussa käsitellyt, Liisan tila sekä biodynaaminen tila kytkeytyvät siis vahvasti osaksi paikallista yhteisöä, niin suoramyynnin kuin muiden yrittäjien palveluiden kautta. Paikallisuus (ja sen ilmeneminen suoramyynnin ja kumppanuusmaatalouden malleissa) ilmenee tärkeäksi monesta näkökulmasta. Ensinnäkin paikallisuus ilmenee tärkeäksi nimenomaan läpinäkyvyyden kautta. Paikallisen ruoan toimijoiden ketju on läpinäkyvä, kun tuttuja on niin teurastamo, pakkaamo kuin myös asiakkaat. Toisekseen osana paikallista yhteisöä oleminen ja asiakkaiden kanssa vuorovaikutus tuovat työhön mielekkyyttä. Liisa kuvailee, että vaikka suoramyyni toisi enemmän tehtävää, että se on henkisesti palkitsevampaa kuin jos tuote lähtisi kauppaketjulle myyntiin. Kolmanneksi paikallisuuden kautta viljelijät ovat yhteydessä asiakkaisiin ja näin myös neuvotteluihin ruoan hinnasta. Tämä vahvistaa Handin ja Clancyn ajatusta siitä, että taloudellisen kestävyysulottuvuudet ovat moninaisemmat: paikallinen ruokajärjestelmä on myös haavoittuvainen, kuten Liisan koronaesimerkki osoittaa.

9.2. Tukipolitiikkaa ja tulevaisuudenkuvia: ”Pitää meidän jatkossakin jotain syödä”

Toisenlaista näkökulmaa kannattavuuden keskusteluun tarjoaa viljelijä Einari, joka myy tuotteensa suoraan jalostettavaksi moneen eri tarkoitukseen – rehuvilja menee läheiseen sikalaan, vehnä myllyteollisuuteen, rapsi puristamoon, kumina menee aina maailmalle ja ruis jää yleensä Suomeen ruisleivän raaka-aineeksi. Einarilla ei ole kuluttajien kanssa samanlaista vuorovaikutusta kuin Liisalla ja biodynaamisen tilan puutarhaviljelijöillä. Mutta myös Einari

puhuu kannattavuuden ongelmista, sekä omistaan että maatalouden yleisesti. Einari painottaa esimerkiksi sitä, että hänen kohdallaan maatalous pelkästään ei olisi välttämättä kannattavaa:

Einari: Mä koitan saada hyvät sadot, jotta mä saan paljon myyntituloja ja että ravinteet tulee sieltä tehokkaasti talteen, ja eihän nyt millään oo varaa oikeasti jos tehdään laskelma. Siis oikea laskelma eikä syötetä sinne muualta rahaa siihen viljelyyn, niinku monet tekee jotka on muualla töissä tai on jotain muuta tuloa.

USA:ssa tehty tutkimus osoittaa, että vaikka maatiloilla on pääosin tulonlähteenä maatalous ja työvoimana perheenjäsenet, saa iso osa maanviljelijäperheistä tuloja myös muista lähteistä. Maatalouden ulkopuolisella tulonlähteellä, ”tukijaloilla”, voikin olla iso merkitys tulojen tasapainoon (National Research Council 2010, 201). Erityisesti Einari painotti tämänkaltaista näkemystä, sillä monien tukijalkojen merkitys on Einarille merkittävää. Hänen vaimonsa oli aloittamassa palkkatyön, joka tulee tuomaan taloudellista varmuutta myös maatilan ylläpitoon. Tilalla on myös muita tukijalkoja, kuten turismia. Kun luvussa 6 tarkastelin maatalouspolitiikkaa byrokratian kautta, nousee se tässä teemassa osaksi kannattavuutta. Sekä Liisa että Einari toivat esiin sen, että merkittävä osa maataloudesta tulevasta tulosta muodostuu tuista, mutta kumpikaan ei pidä tätä järjestelmää pidemmän päälle kestäväenä.

Liisa: Tuistahan tulee tietenkin merkittävä osa tuloista. Se on tietysti vähän kaksipiippuinen juttu, että se tukipolitiikka ja miten se menee, että se jos se tuotteen hinta vois olla korkeampi niin se tukien määrä [voisi olla pienempi]. Että mieluumminhan se tulisi sieltä [myynnistä] tuloina, mutta koska ruoan hinta on mitä on, niin sitten tukipolitiikka on mitä se nyt on.

— —

Einari: Kyl sen täytyis markkinoilta tulla sen rahan. Mutta se et kun se on maailmanmarkkina, ja kun se hinta heiluu niin kamalasti, se on niin maailmanmarkkinariippuvaista, pois lukien muun muassa kumina joka on huomattavasti tasaisempi sen hinta, koska se ei ole missään pörssissä. — — Silloin se pysyy vakaampana se hinta kun pörssi ei heiluta sitä. Mutta, se on niin iso asia, kyllä se on aika tilakohtaista, että siellä tilalla pitäisi saada ne asiat kuntoon. Se et investoinnit raahaa, niinkun mullakin, ihan järkyttävästi perässä, rakennuspuolella tarttis saada nopeemmin rakennuksi kuntoon ja ollaan me niit koitettu tossa teettä. Nytki oli taas paussi, kun korona tuli, pudotti tuloja ja toisaalta nosti kuluja rakennuspuolella.

Näissä lainauksissa ilmenee, miten suhtautuminen tukipolitiikkaan on kaksijakoista. Tukipolitiikka on tiloille taloudellisesti elintärkeää, sillä tuotteiden hinta ei ole tarpeeksi korkea kattamaan kuluja. Samalla Liisa ja Einari penäävät enemmän tilakohtaista vastuuta kannattavuuden ja investointien suhteen. Tämä on merkityksellinen havainto, koska teema näyttää jokaisella tilalla samankaltaisena: ruoan tuottajahinnat ovat liian matalia, tuet ovat tärkeitä ja vaihtelevat tukikaudet aiheuttavat epävarmuutta. Tästä seuraa pattitilanne: maanviljelijät haluaisivat itsenäisemmiksi tuista, mutta tuet ovat taloudellisesti välttämättömiä. Raaka-aineiden kallistuminen luo oman paineensa ja viivästyttää investointeja, kun myös esimerkiksi huono satovuosi voi horjuttaa taloutta.

Kuten olen maininnut, tämänkaltainen keskustelu tuottajahinnoista, tuista ja kannattavuudesta on ollut läsnä EU-jäsenyyden alusta asti. Se on kuitenkin yhä tärkeä näkökulma ja heijastelee oleellisiin kysymyksiin arjen etiikasta. Ensinnäkin se jatkaa keskustelua jatkuvuuden mallista: taloudellinen epävarmuus on yksi syy kyseenalaistaa oman suvun elinkeinon jatkuvuus jo oman sukupolven aikana. Mielenkiintoinen näkökulma on myös se, mitä maatilallinen itse voi tehdä tilanteessa: mikä on maatilayrittäjän autonomian ja ulkoisten toimintaympäristön muutosten välinen suhde taloudellisessa pärjäämisessä ja kannattavuudessa?

Liisa ja Einari pohtivat tulevaisuuden vaihtoehtoja, niin omaan toimintaan liittyen kuin koko maatalouden elinkeinoa kohtaan. Einarin kommentti ilmentää, miten herkkää maatalous on toimintaympäristöjen muutoksille:

Einari: Eihän ole mitään muuta vaihtoehtoa kuin että konkurssiaalto tulee. Mä olen sitä mieltä. Ei ole enää mitään muuta vaihtoehtoa. Nyt tuli toinen katovuosi peräkkäin monella tilalla, lannoitteiden hinnat on sellasii, että niitä ei pysty ostamaan, et kukaan taskulaskimen omaava ei niitä osta.

Istuimme Liisan kanssa pihakeinussa ja keskustelimme elinkeinon haasteista. Liisan suhtautuminen tulevaisuuteen oli hieman optimistisempi verrattuna Einarin ennusteisiin konkurssiaallosta. Liisa nosti esille sen, että ruoka on välttämättömyys. Ihmisten täytyy syödä, ja tätä kautta myös ruoantuottajia tarvitaan. Liisa korosti, että epävarmasta tulosta huolimatta maatilayrittäjän työ on hänelle tärkeää:

Liisa: Kyllähän meidän pitää jatkossakin jotain syödä, jostain sen ruoan täytyy tulla jatkossakin. Olen yrittänyt pitää mielen positiivisena. Eihän sitä tiedä noista tukikausista

vielä, ne on sen verran auki vielä. Tiedetään tulevan reilun vuoden ajalta mikä on tukitaso, seuraavat ohjelmakaudet on ihan auki että mistä saa mitä, summat ja muut, tuleeko ne romahtamaan, ja onhan ne sellaisia epävarmuustekijöitä.

– – Tietysti pitää olla sellaisia varasuunnitelmia, että ei oo aivan pulassa jos käykin niin että kaikki vaan koko ajan kallistuu ja ei saa mistään mitään. Ja vaikka tämä on mulle tosi rakas työ, ja vähän sellainen että pitää tehdä rakkaudesta lajiin, eikä voi tehdä dollarit silmissä. Koska tosiaan ei tämä sitä ole. Leipänsä varmasti ansaitsisi helpommin jostain muualta, eikä tätä voi tappioksi alkaa tekemään, plus miinus nolla. Täytyy vaan tehdä kylmiä ratkaisuja sitten jos näyttää siltä että ei ole kannattavaa maatalous. Mutta en ole ainakaan heti luovuttamassa, sitten vaan pitää sopeutua tilanteeseen, minimoida menot ja maksimoida tulot.

Liisan lainaus kuvaa, miten esimerkiksi taloudellisista haasteiden värittämänä epävarmana aikana maatilalla pitämiseen kannustaa nimenomaan rakkaus lajiin. Voisiko olla niin, että sukua ja perhetilan jatkuvuuden merkityksen onkin korvannut, tai sen rinnalle on noussut vahvat toimijuuden kokemukset niin ruoantuottajana ja osana maanviljelijöiden verkostoa oleminen, toiminnan keskittyen jatkuvuuteen tukikausi kerrallaan? Näihin ajatuksiin päätän tämän analyysin.

10. Lopuksi: Kiteytyksiä maatalojen arjen etiikasta

Olen tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellut suomalaisia maataloja sekä niiden yrittäjiä ja asukkaita tarkoituksena tuottaa etnografista tietoa suomalaisista maatilallisista ja heidän elämästään sekä toimijuudestaan osana ruokajärjestelmää. Samalla olen tarkastellut maataloutta osana suomalaista yhteiskuntaa, maatalouden kansallisia ja kansainvälisiä toimintaympäristöjä sekä elinkeinoa määrittäviä kulttuurisia käsikirjoituksia.

Maatalous itsessään on aiheena hyvin laaja, ja sitä voi lähestyä esimerkiksi talouden sektorina, politiikan alana, ruokajärjestelmän osana tai elinkeinona. Tässä tutkielmassa katseeni on suuntautunut etnografisesti kohti maatilayrittäjien arkea ja kokemuksia. Kuten kirjallisuuskatsauksessa hahmottelin, maanviljelijöiden toimijuutta sekä vastuuta muokkaa, määrittää ja ohjaa monenlaiset toimintaympäristön muutokset. Suomalainen maatalous on muuttunut niin yhteiskunnan rakennemuutoksen ja kaupungistumisen kuin Suomen EU-jäsenyydenkin myötä. Samalla elämäntapaa määrittävät jaetut kulttuuriset mallit ja normit.

Tutkielman alussa kysyin seuraavaa: *Miten suomalaiset maatilayrittäjät kokevat elinkeinonsa 2020-luvun alussa? Mitkä asiat vaikuttavat maatalojen toimintaan? Miten arjen etiikka muodostuu maataloilla?* Näihin kysymyksiin vastatakseni olen analysoinut keräämääni etnografista aineistoa viidessä empiirisessä luvussa käyttäen analyysin teoreettisena työkaluna maataloutta käsittelevää tutkimusta sekä arjen etiikan käsitettä. Vaikka tutkimani maatilat olivat keskenään erilaisia, aineiston analyysissä nousi esille monia jaettuja teemoja, jotka kertovat maatilayrittäjien omasta kokemuksesta, elinkeinon vaikuttavista tekijöistä sekä arjen etiikasta, ja joiden avulla voi hahmottaa maataloutta elinkeinona 2020-luvulla. Seuraavaksi kiteytän ja selitän analyysin perusteella muotoilemani johtopäätökset.

Tilat ovat ylisukupolvisia ja historiallisia paikkoja, mutta tulevaisuuden jatkuvuus on epävarmaa. Maatilat linkittyivät osaksi Silvastin kulttuurista mallia sukupolvien jatkuvuudesta. Tilat olivat ylisukupolvisia paikkoja, joissa oli sekä materiaalista että ideologista ylisukupolvisuutta. Samalla viljelijät olivat tilojensa aktiivisia uudistajia. Nykyisen ja tulevien viljelijäsukupolvien kohdalla jatkuvuus ilmeni kuitenkin hauraana. Arjen etiikkaa tässä mielessä määrittää enemmän oman valinnan merkitys kuin tavoite jatkaa sukutilaa.

Maatalojen toiminnan raamit muodostuvat hallinnollisesti CAP-politiikan ja sertifikaatteihin kytkettyvän verkoston kautta. Maatalouspolitiikka näyttäytyi tiloilla mittailevina virkamiehinä, sertifikaatteina, byrokratiana ja korvamerkkeinä. Toiminnalle tiukat raamit asettava maatalouspolitiikka on tärkeä osa elinkeinoa taloudellisesti välttämättömien maataloustukien kautta. Yhteinen maatalouspolitiikka ei näyttäytynyt väisteltävänä, vastarintaa aiheuttavana tai suoraan toimintaa haittaavana kuten de Masterin (2012), Aistaran (2018) sekä Thiemannin & Rollen (2022) tutkimuksissa, vaan se otetaan vastaan enneminkin annettuna. Tätä löydöstä voi selittää se, että viljelijät olivat toimineet koko uransa EU:n alaisuudessa, eivätkä itse ole ammatinharjoittajina eläneet siirtymäkautta. Maatalouspolitiikka koetaan kuitenkin byrokraattisena ja turhauttavana, sekä ristiriitaisena ”talonpoikaisen itsenäisyyden” ideaalin kanssa.

Ylirajainen, globaali verkosto määrittää niin toiminnan tapoja kuin myös maatalouden reunaehtoja. Etnografiasta ilmenee, että maatilat eivät ole kytköksissä vain paikallisiin yhteisöihin ja tuotantoketjuihin, vaan myös globaaleihin verkostoihin. Demeter-sertifikaatti linkittää biodynaamisen tilan osaksi kansainvälistä biodynaamista yhteisöä. Koronapandemia on vaikuttanut globaaleihin tuotantoketjuihin ja tämä on näkynyt maataloilla niin tuotteiden myynnin vaikeutena, paikallisen ravintolan sulkemisena tai rakennusmateriaalien hinnan

nousuna, joka puolestaan vaikuttaa investointien toteuttamiseen. Maailmanmarkkina määrittää hintoja ruokatuotteille samoin kuin esimerkiksi lannoitteille. Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa luo epävarmuutta energian hinnan nousuna ja näkyy myös ukrainalaisten maanviljelijöiden yhteydenottoina.

Viljelijöiden ammatillinen verkosto on merkityksellinen toiminnan kenttä ja arjen etiikan ympäristö. Viljelijöille merkitykselliseksi nousivat erilaiset vertaistuelliset ja neuvontaan liittyvät suhteet muiden viljelijöiden kanssa. Jokaisella viljelijällä korostui erilaiset sosiaaliset toiminnan verkostot: biodynaamisella tilalla kansainvälinen Demeter-yhdistys, puimuriviljelijä Einarilla laaja ammatillinen verkosto, ja Liisalla erityisesti vertaistuellinen verkosto. Nämä verkostot myös ilmenivät toimintaa ja vastuuta määrittävinä. Kuten Keane (2015) määrittelee, etiikka kertoo enemmän motivaatiota ja halua sisältävistä arvoista kuin säännöistä. Aineiston perusteella arjen etiikkaa määrittävä motivaatio ja halu toimia, sekä ”hyvän viljelijän” määrittely kytkeytyivät enemmän viljelijöiden verkostoon kuin ulkopuolelta, kuten maatalouspolitiikasta, tuleviin sääntöihin.

Viljelijöiden suhdetta ympäristöön määrittää sekä tuotantoperustainen luontosuhde että monilajiset suhteet ja yhteistyö. Siinä missä toiminta on monilajista, on luontosuhde samalla tuotantoperustaista. Luonto rytmittää tilan arkea ja työtä: lehmät täytyy ruokkia päivittäin, sato kylvää vuodenajoittain ja monet tehtävät kuten sadonkorjuu rytmittää säätilojen mukaan. Tiina Silvastin tunnistama tuotantoperustaisuus määrittää vahvasti tarkastelemieni viljelijöiden luontosuhdetta, kun onnistunut sato on taloudellinen välttämättömyys. Luonnon ja ympäristön hyvinvointi on elintärkeää maatalousyrittäjille, mutta samalla esimerkiksi kipsihankkeeseen ensisijaisena motivaatiotekijänä toimii kipsin hyöty peltomaan rakenteelle. Samalla monilajinen yhteistyö on irrottamatonta, kun lehmät osallistuvat tilan maisemointiin, ja erilaiset ötökät sekä ravinteet osoittavat tärkeytensä maatilojen toiminnan kannalta.

Taloudelliseen pärjäämiseen liittyvät maataloustuet, perheenjäsenten apu työssä sekä myös paikallinen asiakkaiden verkosto. Siinä missä tilojen taloutta ei voi irrottaa tukijärjestelmästä (poikkeuksena puutarhaviljelijät), myös sosiaaliset suhteet kytkeytyvät taloudelliseen pärjäämiseen. Perheen merkitys kietoutui vahvasti työhön, kun maatilat olivat paikkoja, joissa perheenjäsenet osallistuivat joko maatilatyöhön tai toivat muulla tavoin taloudellista apua esimerkiksi ulkoisen tulon myötä. Toisekseen biodynaamisella tilalla ja Liisan luomukarjatilalla korostui suoramyynnin kautta paikallisyhteisöön kuulumisen, ja tätä kautta myös neuvottelut sopivasta hinnasta sekä paikallisen ruoantuotannon merkitykset

läpinäkyvyyden suhteen. Puutarhaviljelijöillä, joilla on tiivis suhde asiakkaisiin, nousi esiin myös huoli siitä kenellä on varaa luomutuotettuun ruokaan.

Voi siis sanoa, että maatalouden arjen etiikka muotoutuu monen tekijän tuloksena ja keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Ensinnäkin tutkimani maatilat sekä näyttäytyivät paikallisina tiloina että asettuivat samalla osaksi laajempaa kansallista ja kansainvälistä ruokajärjestelmää. Eri teemojen ympärillä säteili epävarmuus: hallinta, taloudellinen kannattavuus, tulevat tukikaudet sekä ympäristön muutokset luovat muuttuvan toimintaympäristön, jossa viljelijät harjoittavat elinkeinoaan ja johon he tarpeen vaatiessa mukauttavat omaa toimintaansa.

Samalla elinkeino ilmeni arvojen lävistämänä, omien vanhempien jalanjäljissä jatkettuna elämäntapana. Tätä elämäntapaa ja maataloutta työnä määrittävät kulttuuriset mallit, jotka ovat muutoksessa. Kun tilat ovat aikaisemmin olleet perhetiloja, joita sukupolvien ketjuna isännät ja emännät perheineen ovat työnteollaan ylläpitäneet, on muutos nykyiseen verrattuna huomattava. Nykyään tilat ovat yksittäisten maatalousyrittäjien ylläpitämiä, eikä sukupolvien jatkuvuudelle ole samanlaista odotusta kuin aikaisemmin. Tämä havainto on merkityksellinen, kun maataloutta mietitään osana suomalaista yhteiskuntaa; maatalousyhteiskunnasta ja perhetiloista on siirrytty kohti tiloja, joilla asuu perheitä, mutta joissa varsinainen maataloustyö on vain yrittäjän itsensä vastuulla.

Etnografiassa ja haastatteluissa paljastui, että tekemistä ja olemista määrittävät suhteet maatalon muihin lajeihin, asiakkaisiin ja kuluttajiin sekä muihin maatalouden vertaistoimijoihin. Toimijuus ei niinkään asettunut hallinnolliselle tasolle, vaan asioihin pyrittiin vaikuttamaan omalla tekemisellä ja muiden maanviljelijöiden kanssa toimimalla. Nämä havainnot jatkavat ylikansallista maatalouspolitiikkaa ja viljelijöitä tutkineiden antropologien sekä muiden yhteiskuntatieteilijöiden löydösten jalanjäljissä (joskin on hyvä huomioida miten eri maiden yhteiskunnalliset, kulttuuriset ja poliittiset kontekstit eroavat toisistaan). Maalla asuminen, luonnon kanssa vuorovaikutuksessa työskentely, sekä merkityksellisyyden tunteet ruoantuottajana ja maanviljelijöiden yhteisön jäsenenä kannustavat jaksamaan epävarmuudessaakin.

Toin johdannossa esille Teea Kortetmäen ajatuksen siitä, että vaikka tulevaisuudessa ruoantuotanto saattaa tapahtua aivan muualla kuin maataloilla, ovat maatalous ja maatilatyö hyvin todennäköisesti vielä vuosikaudet tai vuosikymmenet pääasiallinen ruoantuotannon

väylä. Ruokamurroksen äärellä suomalaista maataloutta tarkasteltaessa on tärkeää huomata miten tilojen määrät, tilakoot ja tuotantomuodot muuttuvat, mutta erittäin merkityksellistä on myös havainnoida mitä tapahtuu niiden ihmisten arjessa, keille maatalous on suvussa jopa satoja vuosia kulkenut elinkeino.

10.1. Tutkielman toteutuksen reflektointia

Olen tämän tutkielman myötä tehnyt matkan suomalaiseen maatalouteen, lähestyen sitä teorian ja etnografian yhteenkietoutumana. Etnografisena tutkielmana tämän työn tarkoitus on ollut syventyä suomalaisten maatilayrittäjien näkökulmaan sekä tuoda esiin havaintoja ja näkökulmia suomalaisen maatalouden nykyhetkestä. Kiinnostukseni antropologiaa sekä yhteiskuntatieteellistä ruokajärjestelmää ja ruoantuottajia koskevaa tutkimusta kohtaan on syventynyt tämän työn kirjoittamisen myötä, kun olen päässyt perehtymään tutkimuksen kenttään ja ymmärrykseni teoreettisista mahdollisuuksista ovat laajentuneet. Onkin syytä pohtia, miten hyvin etnografinen menetelmä ja käyttämäni teoreettinen viitekehys ovat soveltuneet aiheen tarkasteluun.

Lähdin tutkimusprosessin alussa liikkeelle aihetta juurikaan rajaamatta, lähestyen sitä koronapandemian luomien olosuhteiden kehyksessä siten, että kenttä valikoitui puhtaasti käytännöllisyys edellä. Aiheen rajaaminen ja tutkimuskysymyksen rakentaminen hahmottuivat etnografian, teorian lukemisen sekä analyysiprosessin myötä, mutta silti niiden lukitseminen aiheutti hankaluuksia, sillä analyysissä tavanomaisten, luonnonmukaisten sekä biodynaamisten tilojen kuljettaminen mukana oli haastavaa. Tilojen valikoiminen tietyn tuotantomuodon mukaan olisi varmasti luonut mielekkäitä rajauksia ja tutkimuskysymyksiä. Näin ovat toimineet esimerkiksi latvialaisia viljelijöitä EU-aikana tutkineet antropologit Guntra Aistara (2018), André Thiemann ja Kristīne Rolle (2022) rajaamalla tutkimuskentän luomuviljelijöihin, tai Karina Standal ja Hege Westskog (2022), jotka ovat keskittyneet kumppanuusmaatalouteen. Toisaalta toteutuneen tutkimusasetelman myötä tämä tutkielma jatkoi Tiina Silvastin (2001; 2003) ja Saija Katilan (2000) tutkimusnäkökulmaa suomalaisesta maataloudesta jatkuvuuden ja maanviljelijöiden kulttuuristen mallien kautta tarkasteluna.

Toisekseen ja edelliseen liittyen, jäin pohtimaan kenttätyön onnistumista. Kentän muotoutumisessa oli aluksi omat haasteensa, kun en saanut vastauksia lähettämiini tutkimuskutsuihin, jolloin kenttä muotoutui prosessin mukana. Aineiston heikkoutena oli erityisesti se, että en päässyt vierailemaan puimuriviljelijä Einarin luona ja tapaaminen hänen kanssaan jäi videopuhelun tasolle. Myös biodynaamisen maatilaa löysin vasta kenttätyöjakson lopussa. Toisaalta Liisan luona vierailin kahtenakin eri kesänä, ja tuntimääräisesti käytin etnografiaan ja tiloille matkustamiseen reilusti aikaa. Koen saaneeni kasaan rikasta aineistoa ja luoneeni hyvän yhteyden informantteihin. Löysin myös sekä samankaltaisten että hyvin toisistaan eroavien merkityksellisyyksien äärelle kaikkien maatilojen parissa. Tässä etnografinen menetelmä varmasti toi mukanaan oivalluksia, joiden pariin esimerkiksi puhdas puolistrukturoitu tutkimushaastattelu ei olisi johtanut.

Monet kirjallisuuskatsauksessa läpikäymäni suomalaiset tutkimukset lähestyvät maataloutta hyvin tarkan käsitteistön tai teoreettisen linssin läpi. Tuija Mononen (2008) tarkasteli luomun verkostoja, Pieta Hyvärinen (2017) kitkemistä, Tiina Silvasti (2001) ja Saija Katila (2000) kulttuurisia käsikirjoituksia, Juha Peltomaa (2015) ympäristöpolitiikkaa sekä Antti Puupponen ja Annika Lonkila ym. (2022) hiilineutraalimpien käytäntöjen omaksumista. Ottamalla tämän tutkielman näkökulmaksi arjen etiikan ja toimijaverkostoteoreettisen tarkastelukulman, olen punonut holistista kuvaa maataloudesta, joka samalla läpileikkaa laajasti aikaisempaa tutkimusta. Käsitänkin tutkielmani erityisesti ajankohtaan sidoksissa olevaksi kertomukseksi: tämä tutkielma kertoo siitä, miten suomalaiset viljelijät kokevat elinkeinonsa 2020-luvun alussa.

Kenttätyö sekä keskustelut jättivät monia kutkuttavia kysymyksiä auki, ja koen että tämä tutkielma monine avauksineen tarjoaa ajankohtaisia antropologisen jatkotutkimuksen mahdollisuuksia liittyen ruoantuotannon tulevaisuudenkuviin. Ensinnäkin talousantropologisesti olisi mielenkiintoista syventyä kysymyksiin kannattavuudesta ja ruoan hinnasta, erityisesti keskittyen eri elintarvikeketjun, teollisuuden ja ruokapolitiikan osapuolten välisiin arvon neuvotteluihin sekä standardoituihin sertifikaatteihin osana arvon ja hyvinvoinnin luontia. Tämä aihe ajankohtaistuu niin Suomessa kuin globaalistikin, kun elämme ruoan hinnan nousukautta sekä tuleamme esittämään kysymyksiä ilmatoruokavalioiden ja planetaarisen ruokavaliion tavoitteista, tai esimerkiksi siitä tuleeko epäilmastoystävällisistä tuotteista luksushyödykkeitä. Toisekseen erityisesti viljelijöiden ympäristösuhde ja sen tuotantoperustaisuus olisivat hedelmällinen aihe poliittisen ekologian

tarkastelukentällä. Kipsihanke raotti motivaatiotekijöitä ympäristöhankkeiden taustalla ja herätti kysymyksiä siitä, miten ympäristön eteen tehtävien hankkeiden ja viljelijöiden oman luontosuhteen välinen dynamiikka toimii. Myös vaihtoehtoisten ruoantuotantoon liittyvien uskomusjärjestelmien, kuten biodynaamisuuden, ja CAP-politiikan välistä dynamiikkaa olisi mielenkiintoista tutkia lisää.

Tämän tutkielman työotsikko oli pitkään ”Maatalous 2020-luvulla: elinkeino ilmastonmuutoksen ja politiikan ristiaallokossa”. Ristiaallokkoa en kuitenkaan löytänyt, vaan ennemminkin välähdyksiä suomalaisen elinkeinon nykytilasta, menneisyydestä ja tulevaisuudesta, jota määrittävät niin vuodenaajat kuin rakennemuutoksetkin ja erityisesti merkityksellisyydentunne omaa tekemistä kohtaan.

Lähteet

Painetut lähteet:

Aistara, Guntra (2018) *Organic Sovereignties. Struggles over Farming in an Age of Free Trade*. Seattle: University of Washington Press.

Bourdieu, Pierre (1977) *Outline of a theory of practice*. Cambridge University Press.
Ranskankielinen alkuteos 1972.

Burton, Rob & Forney, Jérémie & Stock, Paul & Sutherland, Lee-Ann (2021) *The good farmer: Culture and identity in food and agriculture*. Routledge.

Candea, Matei (2018) *No actor, no network, no theory. Bruno Latour's anthropology of the moderns*. Teoksessa Candea, Matei (toim.) *Schools and Styles of Anthropological Theory*, 209–223. Routledge.

Caputo, Virginia (1999) *At 'home' and 'away: Reconfiguring the field for late twentieth-century anthropology*. Teoksessa Amit, Vered (toim.) *Constructing the field. Ethnographic fieldwork in the contemporary world*. 19–31. Routledge. DOI: 10.4324/9780203450789

Cerwonka, Allaine & Malkki, Liisa (2007) *Improvising theory. Process and temporality in ethnographic fieldwork*. University of Chicago Press.

Davies, Charlotte (2002) *Reflexive ethnography. A guide to researching selves and others*. Routledge.

de Master, Kathryn (2012) *Designing Dreams or Constructing Contradictions? European Union Multifunctional Policies and the Polish Organic Farm Sector*. *Rural Sociology*, 77(1), 89–109. DOI: 10.1111/j.1549-0831.2012.00071.x

Emerson, Robert & Fretz, Rachel & Shaw, Linda (2011) *Writing ethnographic fieldnotes*. Toinen painos. The University of Chicago Press.

- Haapala, Pertti (2004) *Väki vähenee. Maatalousyhteiskunnan hidas häviö 1950–2000*. Teoksessa Markkola, Pirjo (toim.) Suomen maatalouden historia III: Suurten muutosten aika – Jälleenrakennuskaudesta EU-Suomeen, 233–255. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hand, Michael & Clancy, Kate (2015) *What Role Do Public Policies and Programs play in the Growth of Local Foods*. Teoksessa King, Robert P. & Hand, Michael S. & Gomez, Miguel I. (toim.) *Growing Local: Case Studies on Local Food Supply Chains*, 248–258. UNP: Nebraska. DOI: 10.2307/j.ctt1d9nk8d.16
- Hannerz, Ulf (2010) *Anthropology's World. Life in a Twenty-First Century Discipline*. Pluto Press.
- Haraway, Donna J. (2003) *The companion species manifesto: dogs, people, and significant otherness*. Prickly Paradigm Press.
- Huttunen, Laura & Homanen, Riikka (2017) *Etnografinen haastattelu*. Teoksessa Hyvärinen, Matti & Nikander, Pirjo & Ruusuvoori, Johanna (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Vastapaino.
- Huttunen, Suvi & Rekola, Aino (2021) *Reilu siirtymä, ekologinen solidaarisuus ja kestävyysmurroksen mahdollisuus*. *Alue Ja Ympäristö*, 50(2). DOI: 10.30663/ay.109042
- Huttunen, Suvi & Peltomaa, Juha (2016) *Agri-environmental policies and “good farming” in cultivation practices at Finnish farms*. *Journal of Rural Studies*, 44, 217–226. DOI: 10.1016/j.jrurstud.2016.02.004
- Hyvärinen, Pieta (2017) *Ruoantuotannon ristiriitoja rikkaruohonjuuritasolla. Kitkeminen työnä, tiedontuotantona ja tulevaisuuksien tekemisenä*. *Sukupuolentutkimus* 30(2), 35–48.
- Jokinen, Pekka & Aakkula, Jyrki (2004) *Monimuotoisuuden tutkimus sosiaalisena, poliittisena ja taloudellisena kysymyksenä*. Teoksessa: Tiainen, Juha & Kuussaari, Mikko & Laurila, Ilkka P. & Toivonen, Tuuli (toim.) *Elämää pellossa – Suomen maatalousympäristön monimuotoisuus*, 292–299. Edita, Helsinki.

Kaljonen, Minna & Karttunen, Kaisa & Kortetmäki, Teea (toim.) (2022) *Reilu ruokamurros. Polkuja kestävään ja oikeudenmukaiseen ruokajärjestelmään*. Suomen ympäristökeskus, Helsinki. Suomen ympäristökeskuksen raportteja.

Katila, Saija (2000) *Moraalijärjestyksen rajaama tila: maanviljelijä-yrittäjäperheiden selviytymisstrategiat*. Helsinki: Helsinki School of Economics and Business Administration.

Keane, Webb (2010) *Mind, surfaces, and reasons in the Anthropology of Ethics*. Teoksessa Lambek, Michael (toim.) *Ordinary Ethics. Anthropology, Language, and Action*, 64–83. Fordham University Press.

Kirylyuk-Dryjska, Ewa & Baer-Nawrocka, Agnieszka (2019) *Reforms of the Common Agricultural Policy of the EU. Expected results and their social acceptance*. *Journal of Policy Modeling* 41(4). 607–622. DOI: 10.1016/j.jpolmod.2019.01.003

Kortetmäki, Teea (2022) *Agriculture and climate change. Ethical considerations*. Swiss Federal Ethics Committee on Nonhuman Biotechnology ECNH publication series.

Kullman, Kim & Pyyhtinen, Olli (2015) *Toimijaverkosto*. Teoksessa Kai Eriksson (toim.) *Verkostot yhteiskuntatutkimuksessa*, 116–135. Gaudeamus.

Laidlaw, James (2010) *Agency and Responsibility: Perhaps You Can Have Too Much of a Good Thing*. Teoksessa Lambek, Michael (toim.) *Ordinary Ethics: Anthropology, Language, and Action*, 143–165. Fordham University Press

Lambek, Michael (2010) *Introduction*. Teoksessa Lambek, Michael (toim.) *Ordinary Ethics. Anthropology, Language, and Action*, 1–39. Fordham University Press

Lambek, Michael (2010) *Towards an Ethics of the Act*. Teoksessa Lambek, Michael (toim.) *Ordinary Ethics. Anthropology, Language, and Action*, 39–64. Fordham University Press

Lambek, Michael (2015) *Living as if it mattered*. Teoksessa Lambek, Michael, Das, Veena, Fassin, Didier & Keane, Webb (toim.) *Four Lectures on Ethics. Anthropological Perspectives*, 5–52. Hawoo Publishing Company.

Laurila, Ilkka (2004) *Maatalouden EU-aika*. Teoksessa Markkola, Pirjo (toim.) Suomen maatalouden historia III: Suurten muutosten aika – jälleenrakennuskaudesta EU-Suomeen. 349–401. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Leiber, Florian & Fuchs, Spieß. (2006) *Biodynamic Agriculture Today*. Teoksessa Kristiansen, Paul & Taji, Acram, & Reganold, John P. (toim.) *Organic agriculture a global perspective*, 141–149. CSIRO Pub.

Loeber, Anne & Peter, Oosterveer & Gert. Spaargaren (2012) *Food Practices in Transition: Changing Food Consumption, Retail and Production in the Age of Reflexive Modernity*. New York: Routledge.

Markkola, Pirjo (2004) *Johdanto: Maatalouden jälleenrakennuksesta EU-aikaan*. Teoksessa Markkola, Pirjo (toim.) Suomen maatalouden historia III: Suurten muutosten aika – jälleenrakennuskaudesta EU-Suomeen, 14–26. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

McIlvaine-Newsad, Heather (2004) *Guest Editor's Comments: Anthropology and Agriculture in the Western World*. *Culture & Agriculture*, 26(1–2), 108–109. DOI: 10.1525/cag.2004.26.1–2.108

Mononen, Tuija (2008) *Luomun verkostot. Tutkimus suomalaisen luomutuotannon toimijaverkostojen muutoksesta*. Väitöskirja. Tampereen yliopisto: Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta.

Mononen, Tuija & Silvasti, Tiina (2012) *Hyvä ja paha ruoka. Ruoan tuotannon ja kuluttamisen vaikutukset*. Gaudeamus.

Mononen, Tuija & Silvasti, Tiina, & Burch, David (2006) *Ruokakysymys: näkökulmia yhteiskuntatieteelliseen elintarviketutkimukseen*. Gaudeamus.

National Research Council (2010) *Toward Sustainable Agricultural Systems in the 21st Century*. National Academies Press.

O'Reilly, Karen (2009) *Key Concepts in Ethnography*. Los Angeles: SAGE.

Oakley, Justin, & Cocking, Dean (2001) *Virtue ethics and professional roles*. Cambridge University Press.

Ortner, Sherry B. (1984) *Theory in Anthropology since the Sixties*. *Comparative Studies in Society and History*, 26(1), 126–166. DOI: 10.1017/S001041750001081

Ortner, Sherry B. (1989) *High religion: a cultural and political history of Sherpa Buddhism*. Princeton University Press.

Ortner, Sherry B. (2006) *Anthropology and Social Theory: Culture, Power, and the Acting Subject*. Duke University Press. DOI: 10.1515/9780822388456

Paxson, Heather (2012) *The life of cheese: Crafting food and value in America*. University of California Press.

Pe'er, Guy & Bonn, Aletta & Bruelheide, Helge & Dieker, Petra & Eisenhauer, Nico & Feindt, Peter H. & Hagedorn, Gregor & Hansjürgens, Bernd & Herzon, Irina & Lomba, Ângela & Marquard, Elisabeth & Moreira, Francisco & Nitsch, Heike & Oppermann, Rainer & Perino, Andrea & Röder, Norbert & Schleyer, Christian & Schindler, Stefan & Wolf, Christine & Zinngrebe, Yves & Lakner, Sebastian (2020) *Action needed for the EU Common Agricultural Policy to address sustainability challenges*. *People and Nature*. 2(2), 305–316. DOI: 10.1002/pan3.10080

Peltomaa, Juha (2015) *Tehotuottajat ja Ellun kanat. Maatilojen muutos ja ympäristöpolitiikan kehittämisen mahdollisuudet*. Tampere University Press.

Pera, Rebecca & Quinton, Sarah & Gabriele Baima (2022) *The Use of Embedded Visual Methods in Unveiling Consumers' Values: A Digital Ethnography Perspective*. *Psychology & marketing* 39.2, 309–319. DOI: 10.1002/mar.21596

Plaan, Joonas (2019) *Knowing and perceiving the seascape: Local knowledge, human-environment interactions and materiality on Kihnu Island, Estonia*. Teoksessa Lounela, Anu

& Berglund, Eeva & Kallinen, Timo (toim.) *Dwelling in Political Landscapes*, 74–89. Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Puupponen, Antti & Lonkila, Annika & Savikurki, Anssi & Karttunen, Kaisa & Huttunen, Suvi & Ott, Ann (2022) *Finnish dairy farmers' perceptions of justice in the transition to carbon-neutral farming*. *Journal of Rural Studies* 90, 104–112. DOI: 10.1016/j.jrurstud.2022.01.014

Sayer, Andrew (2011) *Why Things Matter to People: Social Science, Values and Ethical Life*. Cambridge University Press. DOI: 10.1017/CBO9780511734779

Silvasti, Tiina (2001) *Talonpojan elämä. Tutkimus elämäntapaa jäsentävistä kulttuurisista malleista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Silvasti, Tiina (2003) *Cultural Model of “the Good Farmer” and the Environmental Question in Finland*. *Agriculture and Human Values*, 20(2). 143–150. DOI: 10.1023/A:1024021811419

Şmuleac, Laura & Botănoiu, Daniel & Imbrea, Florin, Popescu, Cosmin A & Iancu, Tiberiu & Şmuleac, Adrian, & Adamov, Tabita & Gavra, Laurentiu & Paşcalău, Raul (2020). *Impact of COVID in Agriculture*. Teoksessa National Institute of Disaster Management & Indian Institute of Technology Indore (toim.) *Integrated Risk of Pandemic: Covid-19 Impacts, Resilience and Recommendations*, 197–216.

Sneath, David (2018) *From transactionalism to practice theory*. Teoksessa Candea, Matei (toim.) *Schools and Styles of Anthropological Theory*, 91–107. Routledge.

Standal, Karina & Westskog, Hege (2022) *Understanding low-carbon food consumption transformation through social practice theory: The case of community supported agriculture in Norway*. *International Journal of Sociology of Agriculture and Food*, 28(1), 7–. DOI: 10.48416/ij saf.v28i1.452

Thiemann, André & Rolle, Kristīne (2022) *Becoming In-visible: Family Farms in Rural Latvia in the Framework of the EU Common Agricultural Policy*. *Culture, Agriculture, Food, and the Environment*, 44(1). 41–52. DOI: 10.1111/cuag.12286

van der Ploeg, Jan Douwe (1993). *Rural sociology and the new agrarian question – A Perspective from the Netherlands*. *Sociologia Ruralis*, 33(2), 240–260. DOI: 10.1111/j.1467-9523.1993.tb00963.x

Ylikoski, Petri (2000) *Bruno Latour ja tieteen tutkimus*. *Tiede & Edistys*, 25 (4). DOI: 10.51809/te.104632

Williams, Bernard (1985) *Ethics and the limits of philosophy*. Cambridge, Harvard University Press.

Digitaaliset lähteet:

American Anthropological Association. *Statement of Ethics*.
<https://www.americananthro.org/LearnAndTeach/Content.aspx?ItemNumber=22869> Viitattu 30.8.2022

Biodynaaminen yhdistys (ei pvm.) *Viljely*. <https://www.biodyn.fi/viljely1> Viitattu 1.3.2023

Elintarvike- ja maatalousjärjestö (2022) *The importance of Ukraine and the Russian federation for global agricultural markets and the risks associated with the war in Ukraine*.
<https://www.fao.org/3/cb9013en/cb9013en.pdf> Viitattu 4.8.2022

Elintarvike- ja maatalousjärjestö a (ei pvm.) *Q&A: COVID-19 pandemic. Impact on food and agriculture*. <https://www.fao.org/2019-ncov/q-and-a/impact-on-food-and-agriculture/en/>
Viitattu 4.8.2022

Euroopan komissio a (ei pvm.) *EU:n yhteisen maatalouspolitiikan keskeiset tavoitteet*.
https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/new-cap-2023-27/key-policy-objectives-new-cap_fi Viitattu 19.4.2021

Euroopan komissio b (ei pvm.) *The World Trade Organization and EU agriculture.*

https://agriculture.ec.europa.eu/international/agricultural-trade/wto-and-eu-agriculture_en#wtooverview Viitattu 18.12.2022

Euroopan parlamentti (2021) *Ympäristöpolitiikan yleiset periaatteet ja peruslinjaukset.*

<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/fi/sheet/71/ymparistopolitiikan-yleiset-periaatteet-ja-peruslinjaukset> Viitattu 22.9.2022

Helsingin Sanomat (7.9.2022) *Saaristomeri tekee kuolemaa, mutta viljelijöiden parissa kytee hiljainen kapina: ”Pitäkää tunkkinne, moni ajattelee”.* <https://www.hs.fi/kotimaa/turku/art-2000009050735.html> Viitattu 17.11.2022

Maa- ja metsätalousministeriö a (2007) *Maatalouspolitiikan vaihtoehdot.*

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80545/2007_3%20Maatalouspolitiikan%20vaihtoehdot.pdf Viitattu 1.3.2023

Maa- ja metsätalousministeriö b (ei pvm.) *EU:n yhteinen maatalouspolitiikka.*

<https://mmm.fi/eu-ja-kansainvaliset-asiat/cap> Viitattu 19.4.2021

MTK: Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto (15.6.2021) *Itämeren ravinnekuormitus.*

<https://www.mtk.fi/-/itameren-ravinnekuormitus> Viitattu 2.9.2022

MTK: Maa- ja metsätaloustuottajain keskusliitto (2020) *EU:n yhteinen maatalouspolitiikka alkaa muotoutua – ilmasto- ja ympäristötoimien määrä kasvaa, mutta myös ruokaturvaa ja viljelijän toimeentuloa painotetaan.* <https://www.mtk.fi/-/uusicaploppusuora092022> Viitattu 10.12.2022

Pro luomu (ei pvm.) *Mikä tekee ruuasta luomua?* <https://proluomu.fi/mita-on-luomu/mika-tekee-ruuasta-luomua/> Viitattu 1.2.2023

Sitra (2022) *Tackling Root Causes: Halting biodiversity loss through the circular economy.*

<https://www.sitra.fi/julkaisut/tackling-root-causes/#tiivistelma> Viitattu 1.11.2022

Ulkoministeriö (2014) *Ruokaturvan ja maatalouden sanasto*. Sanaston laatijat: Laura Kihlström ja Sanna-Liisa Taivalmaa Ulkoasiainministeriö/Toimialapolitiikan yksikkö KEO-20. Toinen versio, päivitetty 1.4.2014. https://um.fi/julkaisut-aiheittain/-/asset_publisher/pNPEiXNbcwol/content/julkaisu-ruokaturvan-ja-maatalouden-sanasto
Viitattu 19.4.2021

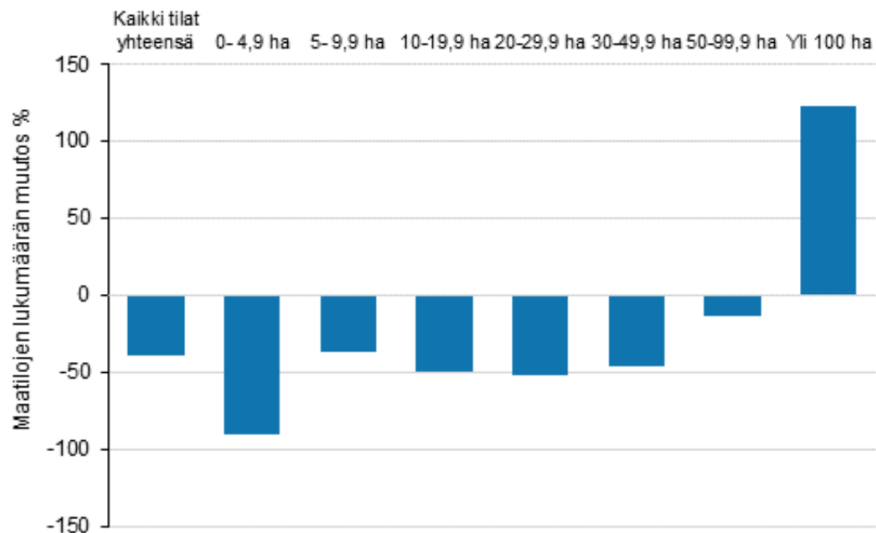
Valtioneuvoston kansia (2022) *Kestävän kehityksen toimikunnan strategia 2022–2030: Luonnon kantokyvyn turvaava, hyvinvoiva ja globaalisti vastuullinen Suomi*. Valtioneuvoston kanslia <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-496-5> Viitattu 10.12.2022

Ympäristöministeriö a (ei pvm.) *Mitä on vihreä siirtymä?* <https://ym.fi/mita-on-vihrea-siirtyma> Viitattu 10.2.2023

Liitteet

Liite 1

Maatilojen lukumäärän prosentuaalinen muutos 2004-2020

Suomen virallinen tilasto (SVT): Maa- ja metsätalousyritysten taloustilasto [verkkójulkaisu]. ISSN=1797-304X. 2020. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 11.12.2022].

Lähde: http://www.stat.fi/til/mmtal/2020/mmtal_2020_2022-03-30_tie_001_fi.html

Haettu 11.12.2022

Liite 2

“Behind every Demeter product, stands a person who has committed themselves to the values and principles of biodynamic farming. Meaning they see their farm as a self-sustaining organism in respectful co-existence with mother nature. This healthy attitude of Demeter farmers, is the real treasure behind the products. It ensures vegetables, fruits and meat are full of love, dedication, courage, dignity, truth and joy.”

Lähde: <https://demeter.net/demeter-products/>

Haettu 12.12.2022